

N i t s I s t v á n

Hangszóró

Beszédek — írások

E könyv Jövedelme az Aradi Ref. Ifj. Egyesület és az
Aradi Ref. Leányszövetség céljait szolgálja.

Szerző kiadása

Tipográfia GAÁL ÉS TÁRSA nyomdája Salonta 1934.

Minden betű a megaphon egy-egy hangja. Ez a könyv is hangszóró: — nagy távolságból: Stúdióból: az örökkévalóságból jövő hangoknak: az Igének akar szárnyat adni. Mindegy, hogy a hangszóró milyent szalonok dísze, vagy amatőr szerény alkotása, — a hangot azért röpíti Lélektől lélekidig. Ahova az eleven szó talán nem tud eljutni, a betű szárnyas szava elszállhat. Az volt az óhajomásom, hogy ezt az elevenné támadó betűt igehirdetésre küldjem.

„Hangszóró” — ez nem régi szó. Hogy ezt tettem könyvem címéül, jelenti, hogy az örök egy tartalom kifejezésére a modern élethez simuló formákat igyekeztem használni, hogy igehirdetésem módja valamennyire kongruáljon az élet haladásával, — mert az igehirdetés modern lehetőségeit figyelmen kívül hagyni bűnös mulasztásnak tartom. Ha igehirdetésemben csupán tradícióatiszteletből csak azokat a módokat használok, melyeket elődeink, akkor nem értettem meg **Krisztust, aki az ő szavát a kor szavává akarja tenni.** Csak így tudok „érthető nyelven” s nem a „levegőbe beszélni.” (I. Kor. 14:9.)

Könyvem anyagának felosztása inkább csak az áttekinthető csoportosítás kedvéért van, mert egyrésztől mindig mintha arról a katedrálról beszéltem, vagy írtam volna, amely felett ott van az évszázados embléma: a pelikán, másrésztől pedig az Igét mindig aktuálisan akartam a mába áttolmácsolni, akár, ha bölcsők dala koporsókról visszhangzott, akár, ha az előadóasztal mellett állottam, vagy kalamárisba mártottam tollamat.

Arad, 1934. év, július hó.

Nits István Jakab
aradi református helyettes lelkész

Pelikán-szárny alól

Testvériség

Ap. csel. 17:26. „Az egész emberi nemzetséget egy vérből teremtette ...”

A Robinzonok és remeték kivételesek: Az ember nem egyedüliségre, hanem együttélésre teremtett. Még ösztönösen is vágyik társra, testvérré. Robinzon vágyott Péntekre, és a remeték időszakon-mind bementek a városokba prédikálni. Vágyik minden ember testvérré, — és mégsem testvéreik egymásnak. Ma találkozol egy idegen arccal: szeretnéd tudni, ki íz, milyen lélek van benne, gondolatai, álmai milyenek: szeretnéd tudni, vájjon testvéred-e az az idegen, os ugyanakkor egyéniséged, érdekeid, igazi éned várfalaiba bujcol el, és az az idegen arc ismerős lesz ugyan, de ennél nem is több. Archimedes nagyon ok ember nevében szólott a görög katonának: „Ne bántsd köreimet!”

Itt van ez a nagy világ: népek élnek egymás szomszédságában, emberek érintkeznek egymással: milyen viszony van, milyennek kell lennie közöttük? *Népek és egyesek között Isten akarata szerint az egyetlen helyes viszony a testvériség.*

1.) — A természettudós, mikor az embert „homo «apiens»-nek nevezi, azt fejezi ki, hogy különbözik minden más teremtett lénytől, és hogy *minden* embernek *közös* tulajdonságai vannak, közös természetük van: hogy *egy* csoportba tartozik bele minden ember. Fizikai organizmusának, szellemi alkatának alapjai közősek. A melánéziai és kaukázusi faj embere ugyanazon fizikai törvények szerint beszél, ugyanazon logikai törvény szerint gondolkodik, pszichológisi törvény szerint ére;', mint akár a mongol, akár a néger fajú. Ennek is öntudata van, amannak is; ez az ember is „sapiens”; ax is. Mar maga az „ember”-név együvé: egy közösségbe kapcsolja őket. Egy test, egy vér az ember természettudományi alapon. — Vájjon ezt fejezi ki a Ciliciából Athénbe tartott tarsusi Pál az Areopaguson az epikureus és stoikus filozófusok és a keresztyén hívők előtt, a gö-

rögök és zsidók előtt, mikor ezt mondja: Isten „az egész emberi nemzetséget egy vérből teremtette”. Az emberiség testvérsége nagyon tág és megbízhatatlan kapocs. A sohasem látott és ismeri ausztráliait, vagy polinéziait hogyan szerethetném testvéremként csupán azért, mert ő is ember? Ha az emberiség testvéri közösség lenne, a műit századokban nem adták volna el rabszolgákként Afrika embereit, nem küldték volna ólombányákba a rabokat, Schwarz Berihold találmányát nem fordították volna hadi technikai célokra, flották nem cirkálnának az óceánokon, és hadirepülőgép egy sern szállana fejünk felett. Nemcsak, hogy az egész emberiséget nem köti testvériségbe az ember-csalódhoz való tartozás, az egy vér, hanem még kisebb közösséget: a *nemzetet* sem. A határok már szorosabbak, a faji adottságok közelebbi meghatározási adnak: fajtestvéreben minden nemzet gyermeke több fizikai, lelki, jellembeli rokonságot szerethet; közös a történelmük, apáik közös sors jármát nyögték, vagy közös dicsőségben és örömben mámorosodtak; legyenek bár annyira egyek fajukkal, hogy annak minden véréjét, átkát, gyászatát hordozzák is, hogy mint a felhajított kő a földre, százszor is, végül is visszajöjjenek a bús Mohácsos nép közé, amit szeretnének megtagadni — mégsem igazi testvéri kapocs a faji, a nemzeti. Ha az lenne, a testvérnép: Athén és Spárta között nem tört volna ki a peloponnézusi háború; még százszor szentebbnek ismert érdekek miatt sem gyilkolták volna le a hugenottákat a Bertalan-napi éjszakán; nem beszélnének turáni átokról, s akkor ez nem gyúlt volna testvérháborúkká százszor meg százszor, évszázadokon át nem lett volna úr és jobbágy megkülönböztetés; ha az lenne, az országok minden zugában béke és öröm laktak. Még ahol a faji összetartozás érzése a legnagyobb is, mint a zsidóságnál — aminek azonban az egyfajúságon kívül fontosabb okai is vannak — úgy, hogy Tacitus is így ír róluk (Hist. V. 5): „egész a konokságig hűek egymáshoz, könnyörületesek egymás iránt” — még azoknál is miilyen sok belháborút, testvérietien önzést láttunk és tapasztalunk ma is. — A fajiság, a közös ősök közösen ontott vére, a hasonló elnyomás szenvedése, vagy az 'együttes uralkodás dicsősége nem képes testvériségbe kovácsolni a nemzet gyermekeit.

Ott van a legkisebb közösség, ahol a tagok már a szó szűk értelmében testvérek: *a család*. Ezek is igazán testvérek-e? Úgy van, hogy ami az egyiknek szomorúság, az a másinak sem öröm, ami az egyiknek veszteség, a másinak nem káröröm? Úgy van, hogy ha az egyik testvérnek van vagyona a másik se nélkülözik; ha a gyermek gazdag, a szülő sem szegény? Úgy van-e, hogy a házastársak, kiknek pedig testileg-lelkileg egynek kellene lenniök, testvéri közösségben vannak? Szomorú és hideg lenne a világ, mint a sarkvidéki északi fény, ha ezekre is mindig tagadólag kellene válaszolnunk. Mégis: miért hallunk testvértagadásról? Mégis: Kain és Ábel ibseni sötétségű tragédiája miért rémít bennünket? Hány gyermek szégyenli, vagy tagadja meg szüleit? Hány gazdag gyermek szüleje nyomorog? Hány gyermek emeli fel átkos botját szülejére! Hány anya dobja el magzatát? Hány szülő kergeti bűnbe gyermekét! Hány házaspár együttélése pokol? Nem a pesszimizmus beszél belőlem: lapozgassátok a történelem fóliánsait, olvassátok az újságok bűntügyi rovatait, kérdezzétek meg a lelencházak statisztikáit, a válóperek aktatómegeit, vagy esetleg hallgassátok meg ismerőseitek panaszírását — és megkapjátok a feleletet. — Nem, a vér magában még a családban sem tud testvériséget teremteni. Hiába a közös bölcső, felette a rózsaszínű közös dal; hiába az együttes emlékek; az együtt töltött gyermekévek, a sok összekapcsoló gyermeköröm, a sok egybeforrasztó szenvedés és küzködés: a testvér meg tudja tagadni testvérét, el tudja hessegetni a múltat, el tudja felejtetni, hogy egy kézből kapták a kenyeret, egy kar volt, mely átölelte őket. Mert *a vér egyesíthet, de testvérré tenni önmagában sohasem elég*.

Azért, mert e közös vér Ádám- és Évából csörgedezik: az első férfi és asszony pedig a bűnnel megfertőztette azt. A közös vérben örököljük a legborzasztóbb atavizmus folytán a bűn-epidémia bacillusát. Vájjon nem ezt fejezi ki a Ciliciából Athénbe jött farsusi Pál az Areopaguson? Minden embertől született embernek közös öröksége az Ádám-bűn. Nézzétek meg a ma krónikáját, a bűn mennyire degenerálta az embert. Minden vonatkozásában meghatározza: Évezredek folytán úgy belenőtt, mint a vasérc a sziklába; úgy hozzátartozik, mint az arany-

hoz a sárgállás, a gyémánthoz a keménység; oly elválaszthatatlan tőle, mint a bolygó a napjától. Ez a bűnös vér akadályozza a testvériséget. *Bűn és testvériség kizárja egymást.* A cinkosok, a rosszra szövetkezetiek, sohasem testvérek. A bűn egy, de sohasem egyesít: csak szétválaszt, elidegenít. A bűn csak fegyvert ad a kézbe, — sohasem nyújtja ki kézfogásra; csak átkot ad a szájba, — sohasem szerető szót; csak gyűlölséget a lélekbe, — sohasem testvériséget. *A bűn egysége megvan, de ez nem testvériség.* Ugyanis a testvériség fogalmában a döntő a szeretet, az önfeláldozás, a szolgálat: a Másik; a bűnös vér pedig a gyűlöletet, az uralmat: az Ént propagálja. Ez a különbség Kálvin és Nietzsche, az aláztos és szolgáló keresztyén s a gögös és uralkodó Übermensch között.

Akkor tehát az ember örökös egyedüliségre, magányos társtalanságra, mostohás testvértelenségre van kárhozható, mint a csillagos ég kidobottja, az üstökös? Akkor Pál mit beszélt az athéni Areopaguson?

2.) — Nem — mondják — a vér nem kapcsol ugyan össze, de igen az *emberi szellem*, ennek a kultúra minden síkjában való testesülése, mely nemcsak a kortársakat, hanem az időben egymástól távol levőket is összeköti. Nem egy-egy összekötő szál-e az, hogy pl. a vasat a kínaiak már Kr. e. 700 évvel szintén ismerték, írásuk hasonlóképen volt? Hogy a görögök, rómaiak történetét a cambridgei egyetem hallgatója is tanulja és az aradi középiskola diákja is? Hogy amit gyermekeink szavalnak, Petőfi költeményeit több, mint 40 nemzet ismeri a saját nyelvén is? Nem összekötő szál-e az, hogy Chopin szonátái a falusi zengorán, a metropolisok hangversenytermeiben, az óceánjárók szalonjaiban egyformán otthonosak? A Shakespear-ek, Goethék, Madáchok, a Phidiasok, Michelangelók, a Rubensek, Munkácsyok mind összekapcsolnak bennünket a szellem erejénél fogva. Egy Marconinak a keze mintha a Kontinensről Óceánontúlra nyúlnék, hogy egységbe fogja az embereket; a rádió hullámai mintha kapocs volna a világrészek emberei között. — A szellem termékei közkinccsek; sem az egyes, sem a nemzet nem sajátíthatja ki magának: a közkinccseknek pedig van összetartó erejük. A szellemi, kulturális egység meg is van az egyesek és népek között, legalábbis

azon népek és a népeknek azon rétegei között, melyek kultúráltak, melyek e közkincseket birtokolják, — de ha el is tekintünk azoktól, akik kívül vannak ez egységen, (már pedig ennek teljesnek kell lennie) akkor is kérdezhetjük, hogy ez az egység testvériség-e. Nem a mai kultúrfokon levő népek vívták-e a világháborút?

Az emberi szellem képes egységet teremteni, de nem testvériséget.

Azért, mert a testvériség fogalmában levő szeretet, önfeláldozás, szolgálat *tevésére* nem elég a szellem, az értelem, az érzelem egysége, hanem *akarati egységre van szükség, mely tettekben nyilvánul meg.* A testvériséget nem érezni, nem érteni, még csak nem is akarni kell, hanem tenni. Nem *elég*, hogy valakit testvéremnek *érzek*, vagy úgy *akarok* vele szemben viselkedni, mint testvéremmel, hanem *lennem* kell testvérének. *Életet jelent a testvériség.* — A bűn képes lehet akarati és belőle következő cselekedeti egységet teremteni, — de a rossz irányában. *A testvériség pedig a jó, igaz, szép; szentséges felé törekvő önfeláldozó, szolgálatrakész, szerető akaratok tettekben nyilvánuló egysége.*

Ilyen egység teremtésére nemcsak a vér, de a szellem sem ad sem alapot, sem, ami megvalósításához szükséges, *erőt.*

3.) — A *forradalmak* a „fraternité”-t szavalva, intézményesen, *külső eszközökkel*, fegyverrel akarnak testvériséget létesíteni: és a guillotín százszámra szedte áldozatait, és keletről is az égzengés félelmesen morajlik. A *szocializmus* mennyországot akar a földre hozni, testvériséget követel, a társadalmi rétegek korlátait le akarja rombolni, az osztálykülönbségeket eltörölni, a szegényeken segíteni; szeretettel akar testvériséget varázsolni az irigykedő és gögős, a proletár és kapitalista között. Milyen szép csillingelése van ennek: szeretettel testvériséget! Az emberszeretetet akarja a szocializmus a szürke földbe ültetni, mint egy ékes liliomot.

Hogy a helyes úthoz közel jár a szocializmus ezeken a pontokon, nagyon sokakat megtévesztett. Nekünk azonban tudnunk kell, hogy a szocializmus *általános* emberszeretete, mely az emberben az embert, úgy ahogy van, annak tulajdonságait, képességeit szereti, nem igazi szeretet. Tudnunk kell, hogy

az emberben a bűn nemcsak, hogy nem szeretetre-méltó, hanem gyűlölendő, sőt üldözendő, illetve javítandó. Tudnunk kell, hogy a szocializmus atya nélküli testvérisége nem testvériség. — Mondhatja közületek valaki, hogy az éhező nem kérdi, *milyen* szeretet nyújtotta neki a falatot, a ruhátlan, hogy milyen testvériség öltöztette föl, az elhagyott, hogy milyen kar ölelte magához. Mondhatjátok, hogy szeretet és szeretet, testvériség és testvériség között nincs különbség. Azonban a szocializmus atya nélküli testvérisége, mivel nincs összefogó alapja, nem tartós, reá az állandó testvériség boldog társadalma nem építhető.

4.) — A vérségen, emberi szellemen, erőn lúí az egyedüli alap, melyből igazi testvériség születhetik, Krisztus, aki által nekünk mindnyájunkat el nem szakítható szálakkal összekötő Atyánk lett. A Golgotán kicsorgott *vér* testvérekké köthet, mert ezt nem fertőztette meg a bűn, hanem ez a bűnösökért oniaíóit. Ezt fejezi ki a Ciliciából Athénbe jött tarsusi Pál az Areopaguson. Az a *szellem*, mi belőle áradt ki, az a Lélek, mely első pünkösdkor kitöltetett, testvérekké kölhet. Az Isten atyasága, Krisztus, a második Ádám vére és a Szentlélek önmagában bírja ezt a testvériség teremtő *erőt*. Nem magadtól, hanem az Ő erejükből tudod megvalósítani ezt.

Isten mindenkinek atyja, és akik neki igazán gyermekei, azok egymásnak testvérei. Az Atya iránti szeretet köt össze a szeretet által testvériségbe. Az ilyen szeretet testvéreben nem a bűnt, az emberit, a mu'ó foszlányokat szereli, hanem az örökkévalóakat, az értékeket: az istenit. Krisztus az a mérték, aki megmutatja, kiben micsoda és mennyire méltó a szeretetre. Ami Krisztus szerint való, érdemes a szeretetre, sőt; azt szeretni *kell*; ami Krisztus-ellenes, (a nem Krisztus-szerintiek pedig, mind Krisztus-ellenesek) szeretni nem lehet, sőt: azt pusztítani, illetve megváltoztatni *kell*.

Az Atya iránti szeretet kivon a bűn alól és testvériségbe iktat bele, olyanba, melynek a csaled, nemzet nem korlátai, hanem ezeket is épen az tartja össze, az ad nekik tartalmat. Olyanba, melynek a síkok és hegyek és tengerer és távolságok nem megszorítói. Krisztus által testvérem Alaska, vagy Mandzúria lakója épúgy, mint a sweizi Krisztus hívő, vagy

te, testvérem, ki nem ismertél eddig, akit eddig sohasem láttalak. Az Atya iránti szeretetből következő emberszeretet, és csakis ez, képes olyan közösséget teremteni, mely nem esetleges, nem megbízhatatlan alapokon nyugszik.

Ne cáfolj, hogy a történelem azt mutatja, hogy a Krisztus-hívők nem bizonyították meg ezt a testvériséget; ne cáfolj ezzel, mert a keresztyénség gyakorlata nem egy a keresztyénséggel. Mahatma Gandhi fejünkre olvassa az igazságot: „A mai Európa nem Isten leikét, vagy a keresztyénség szellemét, hanem a Sátán lelkét mutatja . . . Európa ma már csak neve után keresztyén ... A nyugati keresztyénség a maga gyakorlatában Krisztus keresztyénségének a tagadása. Istentiszteletet tulajdonképpen csak a Mammon előtt tart”. Ezen dől el, hogy nem testvérei az emberek egymásnak, hogy ez az új világrend, mint a piros pünkösöd az első keresztyénekre, nem hajnallik reánk.

Apponyi Albert ez év május 18-án Bécsben a Kultúrszövetség előadásán azt mondta ez új világrendről, amit ugyan más motiválással rajzolt meg, hogy ennek „csődje az emberiségnek a történelemben példátlanul álló katasztrófáját jelentené”. Segíts te is e katasztrófát kikerülni, ez új világrend, a keresztyén személyválogatás nélküli testvériség kiépítésében. Segíts bátrabb hiteddel, Istenhez való szilárdabb ragaszkodásoddal; bizonyoságtételeiddel, vagyonoddal, értékeiddel. Segíts a szegényeken való támogatásoddal, a nyomorenybítéssel, ezreiddel, vagy filléreiddel. A segélykiáltások, a testvér-kérések mindenfelől jajonganak: ne késedelmeskedjél. Új arcok tűnnek fel, akik testvérekké akarnak lenni, akiknek testvérévé kell lenned: ne késedelmeskedjél. Mindnyájan kérjünk Istentől erőt, hogy testvérek lehessünk.

Aradon, 1931. szeptember 6-án. Beköszöntő beszéd.

Vádló gazdagság.

Jakab 5:1-3-

Ha az újságokat olvassátok, az első, mi a szemetekbe ötlik, a gazdasági kérdés; ha egy félórát beszélgettek, bármi kerüljön szőnyegre, a második, tizpercben bizonyos, hogy a szegénység, a nyomorúságos viszonyok: a gazdasági kérdésre fordul a szó; ha nézitek a könyvesboltokban a frissen megjelent könyveket, megállapíthatjátok, hogy azok legnagyobb százaléka ezt tárgyalja: az országvezetők erről tanácskoznak, a kisemberek effelől töprenkednek, a tudósok erről írnak könyveket: mindenkit ez foglalkoztat. Ha egy üstökös ívelne az égre, mindenki arról beszélne; a háború alatt mindenkinek az volt a főbeszédtárgya, az forgott az eszében, az nőtt hozzá: így vagyunk most a gazdasági kérdéssel. Mint a levegőég, úgy vesz körül, s mint a levegőben, úgy élünk benne.

1.) — A pénz- és gazdagság-hajhászás vad iramában, a gazdagságért való kíméletlen tülekedésben, mikor az embert szinte vagyonszerző-gépnak lehetne nevezni, olyan *szűk* az ember *látóhatára*. A számtalan, elődeink által meg sem álmodott felfedezésekkel, a tudományok rohamos előrehaladásával hiába bővült a világ, a vagyon által meghatározott ember látköre (már pedig a mai ember legtöbbje ezek közé tartozik) nagyon kicsi. Ezen a horizonton a pénz napja ragyog, az éltet és mozgat mindent: minden tervet ez szövet, minden álmot ez színesít, minden munkát ez végeztet, minden erőt ez emészt fel, minden percet ez foglal le, minden életet ez tölt be tartalommal. A pénz egyjelentésű a hatalommal, örömmel, boldogsággal; a vagyontalanság szenvedést, nyomorúságot, örömtelenséget, elégedetlenséget jelent. A vagyonosok hódolatot kapnak, a szegények megvetést, vagy legjobb esetben is csak észre-nem vételt. Ennek a horizontnak a napja osztotta — természetes, hogy mesterségesen — két részre a világot: a vagyonosok, kapitalisták, az irigyeltek, és a vagyontalanosok, proletárok, az irigylők „osztályára”.

E nap világításában nem lát *semmi egyebet* az ember, csak, ami gazdagsága növeléséit elősegíti, vagy hátráltatja; nem lát, mert nem akarja, csak az érzékelhető világot. Előtte csak ennek van valósága, a tapasztalható eredménynek értelme, a vagyon szolgálatába állított munkának jelentősége. Ezen kívül nincs semmi: nincs lelek, a lélek javai nem értékek; a lelket és annak örökkévaló érdekeit szolgálni badarság, amit nem is tesznek csak a papok és az embe-
reknek egy nagyon kicsiny olyan része, akik vagy élheterlenek és gyengék a vagyonért való harcban, vagy már elbuktak ebben, a siker elérésének reményét feladták, elcsüggedtek, és itt e földön nem várhatván boldogulásukat, *egy* más területen kísérlik meg azt elérni. A Pénz lévén az ilyen ember istene, úgy gondolja, azt *saját erejéből*; munkájának gyümölcseként *szükségképen* elérheti, anélkül, hogy támogatásra volna szüksége. Isten létezését sem hiszi; a belé vetett hiiból! gúnyt üz. Krisztus ígérétevel szemben: „Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyek országa”, a sátánét hallják meg: „Boldogok a pénzben gazdagok, mert övék e világ és ennek minden hatalma”. Ezt az ígérést meghallják, ezt létük értelmével azonosítják, ennek rabságába görbednek. Ezért képesek örölni erőiket, hajnaltól éjszaka-
káig robotolni, embereken átgázolni, életekei eltiporni: a gazdagságért képesek állatokká lenni. A vagyon miatt hány gyermek tagadja meg szüleit, hány Kain emeli botját Ábel-testvéreére, hány barát szava válik kigyósziszegéssé!

Lapozd végig a háborúk történetét: A nagyon kevés vallásszabadságért, népek szolgaságból való felszabadításáért vívott csatán kívül, nem a hatalomvágy, országok gazdagságának növelése, vagy megvédése volt legtöbbnek indítóoka? Cyrus miért támadta meg Babylont, Nagy Sándor hadjáratának mi volt a céljuk, a római légiók miért emelték fel a harci sást, Napoleon miért tört be Oroszországba, s a világháború ezer meg ezer sebesültjének jaja miért zúg most is a fülünkben? A gazdagságért, nagyobb hatalomért, az országhatárok kiszélesítéséért. Ahogy a kagylóban a tengerzúgását halijuk, ha fülünkhöz tesszük, ez a mi földünk sohasem szűnik meg a léte óta elviharzott háborúk moráját zúgni. És e háborúk a gazdagságért dúltak. — Amint a bikaviadalon a

feldühösített állat az előtt lobogtatott vörös posztón kívül nem lát egyebet, úgy nem lát az ember-állat az élet nagy viadalában az arany sárgállásán, a pénz csillogásán, a gazdagság kábításán kívül semmit, — annyira, hogy mindnyájunknak az az érzésünk, hogy az ember sohasem volt olyan önző, annyira pogányosan gonosz, mint ma. Álljon elő és cáfoljon meg, aki elmondhatja: Én több megértést tapasztaltam, mint visszautasítást, több meleg szeretetet, mint fagyos önzést, több áldozatot, mint irigységet. Kiáltsa ki a világnak, aki teheti: Én úgy tapasztalom, hogy jó az ember, nem pedig gonosz és telhetetlen. Ha így volna. Júdás nem árulta volna el Mesterét 30 pénzért, Krisztust nem köpdösték és nem feszítették volna meg.

Az az ember, aki a gazdagság napja alatt néz mindent, nemcsak semmit sem lát rajta kívül, de *túl sem lát* rajta. A gazdagság leszögezi szemét a földre. Hiába repül a sztratoszférába: tekintete nem „felfelé” irányul, hanem a pénzre, melynek szolgálatába állítja a tudományt, minden képességét, erejét és idejét. Bevilágít ez a nap egy szűk látóhatárt: a jelent és a földet, — és tovább nem néz, nem is akar. Hogy mi van túl a hegyen, melyre e horizont ege borul, milyen új táj lehet ott, mi következhetik azután, nem érdekli. A jelen az enyém, és ami itt van előttem — mondja az ilyen ember, — ennek örömeit élvezem, mert ez biztos. A jelenre és az itt levő életre rendezkedem be; vásárlók földeket, kötők üzleteket, építek, számítok, növelem gazdaságomat. Mit törődjem a holnappal, ami bizonytalan, mikor itt van a biztos ma! Ki tudja, holnap felébred-e? Az élet tart-e tovább? Az ilyen arra tanítja gyermekét, amit ő is követ: Minden órának leszakaszd virágát. Minden értéke s így életének középpontja itt van a földön.

A jövőnek nincs valósága reá nézve. Ha gondolkozik is elvétele felette, az ködös bizonytalanságként tűnik fel előtte. „Értelme” a jövődőt felfogni nem tudja. Nemcsak a lelket tagadja meg, a jövődőt is. A halál az életen a pont. A sírgödörrel vége van a jelennek: a létezésnek. Ezért kell sietni habzsolni a jelent. — Ebből a szempontból igaza is van: a vagyon elmúlik, a gazdagság elrothad, a selymet megeszi a moly, a csillogás elfakul, mint a halotti

koszorú szalagján az aranyírás, a hír elhalkul, mint a távolba vesző harangzúgás, a hatalom megsemmisül, mint a homokba öntött víz. A perzsa, a macedón, a római birodalom hova lett, gazdagsága, légiói, palotái, föggőkertjei, királynőinek országot érő ékszelei hová tűntek? Egy-egy piramis, egy-egy pergament-lap, egy-egy múmia maradt reánk. Napoleon, aki minden testvérét, fiát királlyá tette, száműzetésben halt meg. A világháború által gazdaggá és nagyvárosokká tett országok ép úgy nyögnek a szegénység és nyomorúság alatt, mint azelőtt és mint a többiek. Ismeretes Szaladdin története, aki halálát közeledni bérezvén, lándzsabegyre tüzetett egy közönséges fehér leplet, körülhordoztatta a városban, és ezt kiáltotta: Lássátok meg: a nagy és hatalmas szultán csak ezt a vásznat fogja magával vinni a földről minden gazdagságából és pompájából.

2.) — Igazuk van tehát a gazdagság rabjainak, a jelen és e világ élőinek? Ha csak jelen volna, ha csak itt a földön tartana az élet, akkor talán mester kélt magyarázatokkal lehetne valamiképen „indokolni”, de így is elvesznének az élet szépségei: a szeretet, az áldozathozatal stb. örömei. Azonban a jelenen túl van jövő, e földi élet után van örökkévaló élet, mely ugyan nem ennek folytatása, nem ilyen minőségű/de igazi élet. Mi ezt valóságnak vesszük, erről erős hitünk van, mert ez Krisztus ígéletén alapszik, s ezt Krisztus feltámadásával, az Atya jobbjára való élésével pecsételte meg. Erről teszünk mi bizonyosságot az apostoli hitvallásban — és ezt letagadni, elmagyarázni, az értelmi „megoldások” között elsiklani nem engedjük. A vallások történetét nézve, láthatjuk, hogy a pogány vallások, az izlám, a konlucianizmus, a görögök vallása és mind mind valamilyen formában hittek a földöntúli életben. A fáraók sírját, földi éltük utáni lakásukat, trónraléptükkor, vagy sokszor már születésükkor megkezdték építeni. — Csak a mai ember akarja ezt kétségbevonni. Mi ezzel szembeállítjuk hitünket, azt, mely éneket zendített a halni menők ajkán, mely eleink kőbástyája vala minden idejükben, mely a pátriárkák és prófétáknak reménységük vala, mely a reformátorok lelkében égett, melyről azt mondta Luther, hogy nélküle egy pillanatig sem kívánna élni. — Hisszük a földöntúli életet, és a jövő ítélettartást, mikor Krisztus el jó

ítélni eleveneket és holtakat. Hisszük, hogy nekünk meg kell Isten ítélőszéke előtt jelennünk.

Meg kell jelennünk — és oda nem vihetünk magunkkal semmit sem. Nincs semmi, ami mellettünk tanúskodhatnék: sem érdem, sem gazdagság, sem nagyság. — A Habsburg-családban szokás volt, hogy amikor koronás főt temettek, a főudvarmester a templom bezárt ajtaján kopogott és bebocsáttatást kért a koporsó számára. A templomból hallatszott a kérdés: „Ki az, aki be akar jönni?” Szólt a felelet: Ausztria császára, Magyarország királya, Csehország, Dalmácia, Szlavónia stb. királya,” és következett a címek hosszú sora. Felel rá a barát a templomból: „Ilyet nem ismerünk”. És akkor ezt mondja a főudvarmester: „Egy szegény, bűnös ember kér bebocsáttatást.” Erre nyílt ki a templom ajtaja. — Példázzák ezzel, hogy semmi hatalom, gazdagság, érdem nem számít Isten előtt. Hiába volt gazdagság, aranyod, ezüstöd: azokat nem viheted magad mellé tanukul. Sőt ezek vádlóitokként jelennek ott meg. Bizonyosságot tesznek ellenetek. Vádolnak azok, amikben itt legjobban biztatok, és a vád éppen az, hogy biztatok bennük. Ítéletet hoznak fejetekre, hogy egyebet rajtuk kívül nem láttatok, hogy megtagadtátok Istent: hogy elfelejtkeztetek lelketekről; hogy miattuk önzőek, kemény szívűek, irigyek voltatok; hogy ez kiölte szívetekből a szeretetet, az áldozatkészséget; ítéletet mondanak saját aranyaitok, ezüstjeitek feletetek, hogy csak hozzájuk kötöttétek életeteket. Amit itt imádtatok: saját gazdagságotok fog vádat harsogni ellenetek, az lesz oka a ti kárhozzátásotoknak, ez emészti meg testeteket, mint a tűz. A nyomortnemlítő gazdagoknak mondta Krisztus, hogy nehezebb bemenniök Isten országába, mint a tevének átbújni a tűfokán; az ilyenek fülébe kiáltja az apostol: „Nosza immár, ti gazdagok, sírjatok, jajgatván a ti nyomorúságaitok miatt.”

Vessetek számot magatokkal: nem ilyen rabjai vagytok-e a gazdagságnak? Mikor reggel kezetekbe veszitek a munkaszerszámot, a gazdagsággyűjtésen, boldogulásotokon kívül láttok egyebet is? Ne feledjétek el, hogy kincseiteket az „utolsó napokban” gyűjtitek, mert nem tudjátok sem napját, sem óráját az Isten Fia eljövételének; ne feledjétek, hogy a je-

lenen túl jövő vár reátok, amikor ítélet következik. Ne feledjétek erre a jövőre tekinteni. A gazdagság lefelé húzza tekinteteket: ti emeljétek felfelé. Gazdagságotok bűnbánattal, alázattal, erre a jövőre való készüléssel kezeljétek, hű sáfárokként. Ne áltassátok magatokat, hogy Krisztus kereszthalála úgysis mentséget szerez nektek bármily bűnösök vagytok is, mert ez Isten ítélőszéke előtt rólatok minden kárhoz-tatást levett, — mert Isten az ő haragját nem érvé» nyesíü ugyan, de igazságossága megmarad. Ha pedig a gazdagságot imádtátok, Krisztus igazsága nem lehet a tiétek. Ez csak a Benne hívőé lehet. A Mammon hit és a Krisztus-hit pedig kizárja egymást.

Mentsétek meg lelkeiteket? Ez csak úgy lehet, ha a gazdagság helyett magatok és gazdagságotok felett is egyetlen úrnak Istent ismeritek el: Ő nem vád lesz ellenetek, és nem emészti meg testeteket, hanem felmentést ad számotokra Krisztus halálért. Ő nem sírást, és jajgatást ad ajkatokra, hanem örvendező éneket.

Aradon, 1931. okt. 11.-én. (Nagyszalontán is a „tízdekás-gyűjtés” után.)

Társadalmi bajok.

Préd. 4:1-4.

A biblia pesszimistájának legkeserűbb kifakadása ez. Vájjon Prédikátor nem látott előre 2000 évvel, és nem ró lunk adott korrajzot? A keserű szavakat nem a mai élet adta szájába? Nyomorgatásokat, erőszakot, az elnyomottak könnyeit látja, az irigységet, ami minden tett mozgatója, az ilyenek „sikerét”, ahogy az eredeti héber szövegben olvasható. A szociális együttélés, a gazdagok uralkodása, szegények irigysége annyira tarthatatlan Prédikátor előtt, a könnyek és jajsavak annyira összegyűltek már, és a vigasztalás és segítség annyira hiányzik, hogy a keserűségbe mártott nádvesző a papyrusra az ilyen társadalomról csak az életútálat és megvetés hangján tud írni. Lehet-e annál kétségbeesettebb kijelentés, mint amit Prédikátor tett, hogy jobb halottnak lenni, és hogy csak az a boldog, aki még meg sem született, mert nem látta az élet gonoszságát? Ott húzódik e kijelentés mögött Isten ítélete: Bánom hogy embert teremtettem.

Tülekszik az ember, „ügyes” cselekedeteivel furakodik előre: de hangzik a megítélés: „ez is hiábavalóság és lélek-fájdalom”. Azt jelenti ez, hogy az erőszak- és kizsákmányolásra épített társadalom magában hordja megsemmisülése csíráját; hogy amelyikbő! hiányzik és amelyben nem érvényesül a „vigasztalás”, együttes tegehordozás, szolgálat elve, az elpusztul, mert a társadalmi *együttélés* legelemibb feltételeinek sem felel meg; hogy az ilyen társadalom materiális lévén, előtte a lélek értékei legkevesebbecsüek. Ha pedig a maradó értékeknek nincs becsületük, akkor az ily társadalom szükségképen csak ideiglenes. Mert *egy társadalom értékét az általa vallott, képviselt és munkált értékek adják, milyenségét azok milyensége határozza meg, s létét azok természete határolja*. — Ha olyan értékei vannak egy társadalomnak, hogy azok szemlélete „lélekfájdalmat” okoz, az a társadalom a maga *olyan* létében menthetetlen. Vagy könnyörtelenül elpusztul — önmaga pusztítja el magát —, vagy átalakul; más lehetőség nincs. Ezek a symptomák felfedezhetők a mi beteg társadalmunkon is. Szombati Szabó azt mondja, hogy a hulló csillagok Isten elsírt könnyei. És kérdezi: Mi lenne, ha a mi elsírt könnyeink csillagok visszája gyanánt záporoznának az égre? A csillagok nyáréji-esője hogy ostromolná az eget!

E társadalom megjavítása nem úgy történik, hogy megtizedelem az embereket; nem is úgy, hogy konferencia-asztalok mellett, gyűléseken, templomokban hangoztatom az átalakulás *elveit*: hanem, hogy *cselekszem* is azokat, hogy tetteleg vigasztalójuk leszek a nyomorgatottaknak, hogy érzem, *egy* test vagyunk: ami az egyik tagnak betegség, a másiknak is az; ami az egyiknek nélkülözés, azt a másik is tudomásul veszi, és segít rajta. A társadalom megjavítása csak úgy lehetséges, ha minden darab kenyérnél gondolok azokra, akiknek nem jutott; szobám melegében nem felejtkezem el a didergőkről; egészségemben segítyt nyújtok a betegeknek; örömeimet megosztom a gyászolókkal. Nem alamizsnaként adok morzsát és fillért, hanem felelősségérzetből. Testvér a testvért nem segítheti könyöradománnyal. *Az egészséges társadalom ismertetőjele, hogy testvérként viseli a gyengébb tag terhét*. Nemcsak fellobbanásból segít, ünnepi hangulat egyszeri realizálásaként támogat, nemcsak a

szükség kiéleződésekor, hanem *állandóan és rendszeresen* szolgál. — *Az egészséges társadalom tehetősebb osztályának a segítség permanenciájában kell élnie.* Ítélet társadmunkra, hogy a nyomor ennyire összegyűlhetett, a panasz annyira fajult, hogy az örök „panem et circenses” kiáltásból a minimális lelki éhség segélykérése is kiveszett már, s csak a „kenyér” után nyúlik ki a kéz, kiált a szó. A szolgálatnak megfáradni sohasem szabad. — E szolgálatnak rendszeres formában kell történnie. Esetlegesség itt nem tűrhető. Ebből következik, hogy az állandó és rendszeres szolgálat *szervezettséget* igényel. Pál milyen systematikusan szervezte a jeruzsálemi gyülekezet segélyezését. A presbyterek, diakónusok egyik feladata már az? században a szolgálat szervezése volt: a XX. század, az egyletek, klubok, ligák kora maradna el? A mai differenciáltabb társadalomban még fokozottabban szükség van erre. — *Amelyik társadalomnak nincs állandó, rendszeres szolgálatot végző szervezete, az nem egészséges.* Az egy hitet vallók társadalma az egyház. Ez a kötelezés reá is érvényes. Hangsúlyozzam, hogy itt, ahol legfontosabb kritérium az Ige tisztán való hirdetése, e kötelezés teljesítése még fontosabb és rendeltetésével: létével van összefüggésben? Ezt célozzák az Egyházi Törvények, mikor a „tehetetlen szegényekről, árvákról való gondoskodást” előírják s az „elhagyatott szegények, árvák és betegek gondnokának” munkakörét vázolják. Ebbe a szervezetbe kapcsolódnak bele a nőszövetségek mellé a férfiszövetségek. . . . Minden ruhadarab, minden ajándék kézzelfogható cáfolat Prédikátor pesszimizmusával szemben, s megannyi hálaadás Istennek. A szeretetet képviseli mindegyik: bárcsak szeretetet teremnének.

Aradon, 1931. dec. 6-án a Ref. Nőszövetség gyermekfelruházási ünnepélyén.

Elhallgatott tanítványok.

Luk. 19:40,

Milyen gyönyörű tavaszi nap volt. Zengett a napfény, szikrázott az ég, illatot dalolt a sok-sok virág, és szőnyegül terültek a zöld galyak és pálmalevelek. De a virágvasárnapi lelkesedés, húsvéti öröm frenetizmusa elcsendesedik, mint a diadalmas és csillogó hadsereg elvonulása után elszáll a por, s megüli az útszéli virágokat és kilométerköveket. Lobog a láng a lélekben, zúg a hozsánna a szájon, örömkönnyeket ejt a szem az üres sírbolt ajtajánál, győzelemrámor piroslik mindenütt — el egészen az örök város cirkuszának porondjáig; de lépked az idő: halkul az öröm, csendesebb a bizonyágtetés, hamvad a parázs, — egyszer-egyszer vöröslik csak fel a vértanúk, reformátorok, gályarabok, zarándokatyák lelkében, — míg végre csend lesz, fojtó, hideg némaság, mint a sarkvidéken, paráznélküli tűz, és éjszaka: a jelenben vagyunk. Elnémultak a harangok; elnémultak a tanítványok, elnémult a keresztyénség. Megörölte és némává tette az idő. A némaság kösziklája hengerítettett a sir szájára. Azzal, hogy a keresztyénség tagjaiban némává lett, lényegét veszítette el, a sóból a sós ízt, a tűzből a meleget és fényt, a búzából a sikert. Olyanná lett, mint a hajdanzengő harci kürt: a Lehelé — immár nincs benne hang, diadalra rohanító harsona, rivalgás és vészjel: most csak múlt jel, múzeumi tárgy, volt élet kövülete.

Azért van ez, mert a keresztyénség a ható és cselekvő élet vallása, a bátor propagálás, szüntelen bizonyágtetés, az otthonos nyugodtság, a győzelem apoteozisa. Minden tanítvány, aki hallgat, mesteré? nek árulója; minden keiesztyén, ki nem a virágvasárnapi hozsánna és a húsvét „feltámadott” légkörében él állandóan, a keresztyénség árulója. Jaj az elhallgató tanítványoknak, jaj a néma keresztyénségnek! Jaj annak a nemzetnek, amelyik hivatalosan keresztyén, de néma a szíve, csukott az ajka, meddő «z élete, mert az ítélet: a vád és elítélés dübörög leletté, mint a Számum szekere a homokba-fulladt karaván sírja felett! Jaj annak a kétezer évnek

amelyben a keresztyénség himnusza *decrescendo* szól! Jaj annak az emberiségnek, amely örökségét nem becsüli meg! Jaj annak a történelemnek, mely Krisztus ügyének csak fekete lapokat ad könnyes és sikongó sirámok számára! Jaj neked, mert hallgatsz, ha bizonyóságot kellene szólnod, tétlen vagy, ha tenned kellene, állsz, mikor rohannod kellene, és elfutsz, mikor helyt kellene állnod! Jaj neked, mert a te éle-
tedből ítélik meg a keresztyénséget, gyávaságból és hallgatásodból! Jaj neked, mert te vagy a felelős. Te hordod az Atlas-súlyt, te ülsz a kormánykerék mellett. Minden belédfulladt bizonyágtézés, elhallgatott szavad, el nem követett tettet felett ott van a „menetekel”. Mert nem csak az hoz megítélést, ami rosszat elkövettél, vagy amit rosszul vittél végbe, hanem amit elmulasztottál is. A keresztyénség ma a tétlenség vallása — az emberiség átlagában. Legjobbjaiban sem ég a missziói tűz. Jaj neked, és százszorosán jaj ennek a világnak, mert hallgatásával *önmaga* mondta ki maga felett az ítéletet! Nem kell a társadalom, nem a történelem, nem Isten ítélete, *önmaga* némasága, *ilyen* léte elég ítélet.

Elhallgatni annyit jelent Jézus szavával vonatkozásban: megtagadni őt, szolgálatát nem ismerni el, az általa kínált földi és mennyei értékeket nem fogadni el. Mivel Krisztussal lenni, őt szolgálni, az általa szerzett javaknak birtokosa lenni nem egyéb, mint az élet értelmét és célját, rendeltetését bírni, tehát elhallgatni: az életet hiábavalóvá tenni, a lényegét elveszíteni. A hiábavalóság és haszontalanság pedig *önmagában* hordja ítéletét.

Ilyen értelemben mi nem elhallgattunk, hanem *csak* hallgatunk. Életünk értelmét Krisztusban nem birtokoltuk, erről a boldog birtoklásról életünk nem szólt sohasem. Jaj az elhallgató tanítványoknak, de százszorosán jaj azoknak, akik még sohasem szólaltak meg, akik nem is tanítványok: a hallgatóknak! Mit ér a harang, ha nem zúg? A virág, ha nincs szépsége és illata? Mit a harcos, ha nincs fegyvere és bátorsága? A víz, ha nem hűsít és szomjat nem csillapít? Mit ér a csillag, ha nem ragyog, a dallam, ha nem szól? A tanítvány, ha bizonyóságot nem tesz mesteréről?

Ez a hallgatás, meddőség és haszontalanság-
ítélet reánk nézve és a *mi* keresztyénségünkre, de

nem a keresztyénségre: mert ha mi elhallgattunk, vagy hallgatunk is, a kövek kiáltani fognak: a tények önmagukról tesznek bizonytságot. És a kiáltó kövek nem engedik Krisztust az évezredek némaságában eltűnni, a hallgató tanítványok hiábavaló életében elveszni. A kövek kiállják: Krisztus áldott király, aki az Úr nevében jött, Krisztus feltámadott és él. De a kövek kiáltása egyidejűleg ellenünk is fordul.

Kiváltság az, hogy bizonytságot tehetsz Krisztusról; Az ünnep által lelkedbe izított Krisztin találkozás ösztönözzön, hogy együtt versenyezz a kövek kiáltásával.

Aradon, 1932. húsvét utolsó estéjén. A Nőszövetség ünnepélyén.

Prófétai igehirdetés.

Jerem. 23:25-20.

Városunkban nem régiben hallottam azt a panaszt, hogy az illető nem szívesen jár templomba, mert itt minduntalan „célzás” okát hall sajátmaga, vagy barátai életére; nem szenvedheti, hogy az igehirdetésben bizonyos „utalások és megítélések” öreá vonatkoznak; nem hallgathatja jó érzéssel azt a prédikációt, melyből „személyek megítélését” lehet hallani kizöngeni. A? a gondolkozás lappang ezek alján, hogy az igehirdetés nem egy magasabb hatalom akaratának szólása, amely független az embertől, — sőt a világ és az emberek természetéből következően legtöbbször ellentétes is vele, — hanem alkalmazkodó, az emberek szájaize szerint való beszéd. Ha nem ilyen az igehirdetés, rosszul esik hallaniok. Azért fáj a célzás, mert azt hiszik a hallgatók, hogy az igehirdető saját eszméit szólja: — és így az igehirdető személye, mint ember által ítéltetik meg. Azért hiszik ezt az igehirdetőről, mert ezt várják tőle.

Alapigénk azokat a profétákat, akik a nép kedve szerint beszélnek: „Békességetek lesz néktek ...” és: „nem jó titeátok veszedelem”, holott „az Úrnak szélvésze nagy haraggal kitör, és a hitetleneknek fejére torgószél zúdul”; akik „pártját fogják a gonosznak”, akik tehát az ő „álmaikat”, saját gondolataikat, akaratukat hirdetik, hazug profétáknak nevezi. *A hamis proféták saját emberi beszédeikkel Istentől el akarják téríteni a népeket, — hogy elveszítsék azt*

A hamis prófétákat elsősorban arról lehet megismerni, hogy saját gondolataikat szólják, és ezeket *mint* az Istenéit hirdetik. Tehát a hamis próféták hitetők: a saját akaratukat Istené gyanánt játszik ki, Isten „nevében” szólnak. Azt mondják: „álmot láttam”, vagyis isteni kijelentésben volt részem, az ő akaratát megtudtam — és most ezeket hirdetem. »Felemelik nyelvöket és azt mondják: az Úr mondja».

Valójában pedig nem Isten igéjét hirdetik, hanem, „az ő szívüknek látását szólják”, „az ő szívük csalárdságát prófétálják”. Mert az ember gondolata, akarat az eredendő bűn következtében csalárdság.

Ilyen igehirdetést vártok? Hazug prófétákká akarjátok tenni az igehirdetőket? Azt akarjátok, hogy saját álmaikat mondják nektek? Anélkül, hogy ezt kívánnátok tőlük, fenyegeti őket az a veszély, hogy korunk kérdéseire, keresvén a feleletet, a maguk szívének és elméjének csalárd megoldását tárják fel. Veszélyes kérdések mesgyéjén járnak: közel van hozzájuk a kísértés, hogy Isten akaratként a sajátjukat, az ő beszédeként a saját meggyőződésüket adják — habár tudattalanul és jóakarattal is. Olyart kérdéseket állít eléjük a mindennapi jelen élet^ amelyekre feleletet — miután Isten igéjét nem látják *tisztán* — nem találnak nála, és így a magukét állítják *helyébe*, ami által hamis prófétákká lettek. *Mindegy igehirdetés magában rejt az a veszélyt, hogy Isten igéje helyett az emberi akaratot tolja előtérbe és így az igehirdető hazug prófétává válik.* Eljősztok a templomba, hogy itt sok égető kérdésekre megnyugtató és helyes feleletet kapjatok; a sok meteorfény által elkápráztatott szemetek az igazi napfényt lássa meg; hogy itt az életre biztos irányítást nyerjete: és mégis azt akarjátok, hogy itt ne Isten akarat szerinti igehirdetést halljatok, hanem hazug, és megtévesztő egyéni álmod, csalárdságot?

Hallhattok elég hazug prófétát az élet dobogóján, a lapok, folyóiratok, könyvek soraiban, a művész színében és vonalában, a költő álmában, sőt még a zene ritmusában, csendülésében is; hallhatjátok őket az előadásztalok mellől szólni, parlamentekből tanácsot adni, a nevelésre szánt helyekről irányítani, a színpadról és filmről demoralizálni. Mint az augusztusvégi éjszakákon a csillagok esője fényt záporzik, úgy gyúlnak ki az élet egén különböző fények, hazug pró-

féták megtévesztő rakétái, melyek csábítanak és utakat kínálnak. A görög filozófia virágzása idején kívül talán nem volt korszak a történelem folyamán, mely olyan bőséggel tárt volna fel irányelveket, mint a mai. Vásári lármával igyekeznek diktálni az embernek életparancsokat a különböző élet- és világnézetek, gazdasági, politikai irányzatok, szellemi alakulatok — szinte mindmegannyi hamis próféta, — amelyek mind hangsúlyozzák, hogy az egyedüli lehetséges helyes életelvet kizárólag ők tudják nyújtani a máskülönb tévelyő embernek. — A labirintusban hogyan tudsz eligazodni, honnan veszed a megítélés elvét, ha Isten templomából sem őszinte szót vársz?

Mert nem mindegyik „próféta” tudattalanul és jóakaratólag hazug, hanem tudatosan és rosszakaratóig veszi fel azt a „nevet”, mely hitet és értéket kölcsönöz neki. A különböző irányzatok, „életmegváltások”, jobb gazdasági rendet kínáló politikák stb-k legtöbbje azzal az igénnyel és különösen ígérettel lép föl, hogy az életet könnyebbé, jobbá teszi. Nagyon nehéz megítélni, mi bennük a hazug prófétai elem. Pedig fontos ez, létkérdés, mert a hazug próféták „elakarják a néppel felejtetni Isten nevét az ő álmaikkal”. Az ilyen próféták ügyelnek arra, nehogy olyasmit mondjanak, ami hallgatójukat esetleg bántathatná, érzékenységükben sérthetné. Ezek dicsérnek» „megcsalják az én népemet az ő hazugságaikkal és hízelkedéseikkel”, bódító feledésbe merítik áldozataikat, akiket önmaguk és vele való céljuk felől is tévedésbe ringatnak. Te vagy ez az áldozat. Nem hallottál még olyan beszédet, mely gyengeségedet jóakarathatnak, féltelenségedet jognak, kötelességedet szolgálásnak, felelőtlenségedet szabadságnak mondta? „Bolondítás”okkal akarják megnyerni lelkedet, hogy *ftér'i Istentől, elfelejtsd az ő nevét. Minden hazug prófétán keresztül a bűn szól, az dolgozik.* Neki az nagy eredmény, ha valaki elhagyja Istent, mert az üresen maradt lélekbe könnyen beköltözhetik ő. Az Istenről elfeledkezett atyák Baált imádták. Ez a Baal jelképezi a bűnt. Neked mi a Baalod: az arany sár* gátlása, a tisztátalan örömök, a dicsőség, vagy a hatalom? Az Istentől eltért ember a sátán karjai között van. A *sátán ölelése* pedig pusztít. Bűnnel nem lehet büntetés nélkül szeretkezni. A bűn büntetése halál. — A hazug próféta így vezet a halálba. Nem is lehet

ez másképpen, mert emberi akarat máshova nem is vezethet. Az emberi akarat természetében rejlik ez. Életösztönöd abba az irányba kényszerít, hol megtartatást remélhetsz és kaphatsz. Ez irány felé a mutatást abban az igehirdetésben találhatod meg, mely a hazug prófétaiságtól olyan ellentétes, mint a naptól a sötét, a tiszta búzától az értéktelen polyva — ahogy alapigénk kifejezi. A kettő egymással nem fér össze. „Mi köze van” a kettőnek egymáshoz? Ez a prófétai igehirdetés. A hamis prófétákkal ellentétben *az igazi próféták Isten ítéletes igéjét hüén tolmácsolván, a népet meg akarják tartani.*

Az igazi prófétánál Isten „igéje van”. Nem hízelkedik, nem arra ügyel, hogy mi tetszik neked és mi nem; nem „célozgat”, nem utal életed hibái felé, hanem többet tesz: egyenesen feltárja Isten igéjét a maga valóságában; őszintén és hüén azt szólja, az Igét „igazán” beszéli. Nem tehet arról, hogy ennek *az igének a tartalma ítélet.* Nem tehet arról, hogy nem dicséretedet zengheti, hanem kemény szói, megítélő akaratot kell szólnia. Értéktelennek, pusztulásra kárhoztatottnak minősít minden vele ellentétet. Tehát amikor az igehirdető reámutat életed fogyatékoságaira, az Ige teszi ezt. Nem áztat, hanem reámutat életed realitására: a bűnre. Az igazság és tökéletes a hazugságnak és bűnösnek a megítélése. Isten igéjében reádnézve az az igazság, hogy a magad kendőzése hazugság. Isten igéje, mint a tűz, megemészt minden emberibe vetett illúziót, hamis reménységet; mint a pöröly, összezúzza a legkeményebb szívet is. Nemcsak azt világítja meg, hogy egyes apró szükségekben szenvedsz, hanem hogy mindenestől romlott vagy.

Isten a maga igéjének mondja: tehát épúgy megítéli az igehirdető életének minőségét is, mint a másokét. Isten „halija, amit a próféták mondanak, akik hazugságot prófétálnak az ő nevében” — és reájuk „támad”. — Ha pedig az Isten igéje, akkor *Isten szól általa: ő végzi az igehirdetést az igehirdetőn keresztül.* Nem lehet lealkudni az igéből, az emberek jótetszéséhez alkalmazni; az ember nem úr az ige felett, sőt az kényszerként áll vele szemben: az igét hüén kell tolmácsolni. Ha ezt megteszi az igehirdető, akkor az ige elégséges a jelen, és az eljövendő korok nem is sejthető kérdéseire feleletül. Te-

hát „nem szükséges más istenigét költeni” (II. Helv. Hitv. I. 3.), saját álmot szólni, hamis prófétává lenni.

Az igazi próféta Isten igéjét igazán beszélve, azt akarja, hogy eltérítse hallgatóit »az ő gonosz útairól és cselekedetüknek gonoszságától”, tehát, hogy megtartsa őket. Azért akarja ezt, mert Isten ezt akarja az ő igéjével. Azért ítél Isten az ő igéjében, hogy kimentse a pusztulásból az ő szeretett gyermekeit. Isten legtökéletesebb Igéje Krisztus, aki legtökéletesebben megítél, de a megmentést is legtökéletesebben adja. *A megtestesült Igét kell a prófétának igazán, minden hamisságtól mentesen hirdetnie*, és erre kell a hívőnek alázatosan és hálásan hallgatnia. Ha az Igében reádöbbsentél nyomorult voltodra, ha reszkető félelemmel tudod, hogy önmagadban nincs «rod menekülésre, akkor hálás vagy azért az Igéért, ennek hirdetéséén, mely a szabadulás útját mutatta meg. Akkor nem hazug, hitető beszédet óhajtasz hallani, hanem igazi próféciát vársz — bármennyire íáj is annak tükrében megítéléseidet ismerned meg.

Isten kegyelme az, hogy állított prófétákat, szolgákat, akik szólnak az ő igéjét, s hogy e prófétálásokat hallhatjátok. Adja Isten, hogy anyaszentegyházunkban, gyülekezetünkben az ő igéje tisztán hirdetessék, és a hívek alázatosan és hálásan hallgassák.

Aradon, 1932. szept. 11.-én.

Legyintés.

— *Hiáavaló keresztyénség.* —

I. Kor. 15: 14.

Nincs szomorúbb mozdulat a földön, mint a legyintés; s nincs szomorúbb szó egy nyelvben, mint ez, — amit ez a fáradt és pesszimista mozdulat fejez ki — hogy (hiáavaló!) Benne van, mint egy hamvvederben, az álmok illanása, a haszontalanság kongása, az ítélet rettenete, az erők és idők pazarlása, üres szemek kifejezéstelensége, a végnélküli börtön zsibbadsága, a csontváz zörgése, sírboltok dohos levegője. Mint a virággruppok felett elmetszd kései fagy, olyan döbbenetes ez a szó. S mégis vulkánok pusztító forradalma, földrengések réme tombol benne. Rezigáció és csüggedés, kapituláció és nullifikálás ez, ha ítéletként a múltra mondjuk, és a csirák elfolytása, az erők megtorpanása, reménytelenség és kétségbeesés, sötétség és sivárság, ha a jövőt, a benne szendergő lehetőségeket, munkákat és célokat bénítjuk meg ezzel. A hiáavalóság — szobor Janus — arca a múltba üres szemmel néz, s a jelent és jövőt tétlen csüggedésbe merevíti.

Aki 28 évig szolgált itt a földön a Krisztusmunkában: Pál mondja az egész keresztyénségre, minden prédikálásra, messze jövendőre, hogy hiáavaló. Hiáavaló, hogy az ő lábáról saru saru után kopott le Krisztusért való vándorútján; hogy hajótörést szenvedett, megvesszőztatést állott ki; s hiáavaló a vértanúk szenvedése; a gályák szolgálóinak rabsága, ezek reménysége, hite hiáavaló. Hiáavaló a kétezeréves keresztyénség vérrel, sóhajjal, vágyakozással és reménységgel tele múltja. Vigasztalása üres, erősítése alaptalan, tanítása fikció és bódítás. A templomok, áhítatok, imádságok, az énekek és szomjazások hiáavalóak. A célkitűzések, törekvések, álmok kergetése, eszmék hajszolása, a sok nemes harc, az igazság diadalának reménye, az ifjak kézfogása Krisztussal — mind hiáavaló. Sorsok, történelmek, üdvösségek, ifjúság, akarások mind

keresztülhúzatnak egy véres megsemmisítő tolvonással.

Világok dülnek szörnyű kataklizmával romba, életek roppannak pusztulásba, hitek és csillagok zuhannak, oszlopok és társadalmak rázkódnak, lelkek égnek ki, mint az olajafogyott mécsesek, erre a szóra, hogy hiábavaló. És könyhullatások és kétségbeesések és jajszavak és hahoták és vércseppek és triumfálások és luciferek káosza lobog vörösen és feketén ez apokaliptikus megsemmisülés felett. Hiábavaló az ég és föld minden, minden — abban az esetben, ha Krisztus fel nem támadott.

Minden létezés princípiuma, tengelye a Krisztus feltámadása, vagyis a feltámadott, élő Krisztus. Ez ad alapot a keresztyénségnek, az igehirdetésnek, a hitnek, a földi és mennyei életnek. Húsvét nélkül minden hiábavalóság. Húsvétal minden életbe lendül át.

Milyen idegen csengése van ennek a kijelentésnek most, mikor sokak előtt a keresztyénségnek, hitnek, örökéletnek olyan kevés hitele van. — A világ és a történelem pusztulása: hiábavalósága felé megy, mert magára nézve nemcsak, hogy halottá teszi Krisztust, hanem egyenesen megtagadja. Az a kérdés: a te Krisztusod él-e? Él-e a te számodra? Ható erővé, mozgató akarássá, lendítő szándékká, szolgálatná vált-e a te életedben? — Meg akard-e menteni életedet? Állj a feltámadott Krisztus mellé. Az ő győzelme a te diadalod minden fonákság, keserűség» sírgödör, leverettetés, hajszoltság és nyugtalanság felett.

Ez a világ Krisztus nélkül üres: tele van gyűlölettel, hitetlenséggel — vele tartalma és célja lesz a szép életnek. Nélküle az enyészet felé megy minden „létező”, a sírhoz, a halálhoz, — az élő Krisztussal csak élni lehet. Ave, Krisztus, az élni-menők köszöntenek Téged?

Aradon, 1933. ápr. 17.-én húsvétkor. A Leányszövetség ünnepélyén.

Második mértföld

— A szolgálat módja —

Máté 5:41.

A karácsonyi csillag felsziporkázása óta, azóta, hogy Krisztus a palesztinai viskókba betért a bűnösök gyalultatlan és hideg asztalához leült, betegetek gyógyított: kétségtelen, hogy a keresztyénség lényegéhez hozzátartozik a szolgálat, mint ahogy a Naphoz a melegség, a stafétához a futás, a borhoz a mámor. Ahol nincs szolgálat, ott nincs keresztyénség, mint ahogy oxigén nélkül, a levegő nem levegő, s víz nélkül a magyar alföld medencéje *nem* tenger. Miért van mégis, hogy a pogányok között is van szolgálat? Hány ember van, aki végzi szolgálatát, és azt még sem lehet keresztyéninek nevezni! Nem minden szolgálat keresztyéni.

Megvan a maga jellemvonása a keresztyén szolgálatnak. Attól a módtól függ a szolgálat keresztyéni volta, amellyel végzem azt. Ugyanaz a szolgálat más, ha más módon végzem. Kossuth és Széchenyi politikája végeredményben ugyanazt akarta, de megvalósítási módjuk, politikájuk modora más lévén, a két államférfi politikáját nem lehet ugyanannak nevezni. A szolgálat módja adja annak keresztyénségét és így értékét és határait is. *Keresztyén szolgálat csak a Krisztus igazi tanítványainak lelkületéből származó olyan szolgálat, mely a Krisztus-követelte módon és határig valósul meg.* — Előttünk áll a szolgálat életének hosszú útja: útjelzők: mértföldkövek tagolják. Más tájék tágul elénk az első, és más a második mértföldnél.

I. Ott jön a „mezőről” az első mértföldúton könnyű léptekkel a szolgálat első prototypusa: Cirénei Simon. A mező: az élet ékességének mámore rózsaszint ködöl lelkébe: édes az élet, szép a tavasz, boldog a gondtalanság, részegítő az öröm, gazdag az élvezet. Azonban derűs világába közeledik a váratlan kényszerűség: komor embercsoport kiabálások

zűrzavarával hömpölyög felfelé az úton: kivégezni visznek egy elítéltet. Ki az, miért végzik ki, mi a bűne, vagy egyáltalán bűnös-e — Cirénei Simon nem tudja, de nem is akarja tudni: nem érdekli. Degen tőle az egész „ügy”, és ismeretlen minden szereplője. Félre is áll, hogy megvárja közömbösen, vagy inkább bosszankodva, amiért napsugaras hangulatát ilyen sötét képpel megzavarták, amíg elvonul a menet, hogy ő folytathassa vidám útját tovább. De az elítélt összeroskad magacipelte bitója alatt: és Simon előtt ott áll a kényszerűség a maga hatalmával: neki, a közömbösnek, az idegennek vinnie kell azt a szégyenfát. „Megragadják” őt, s fegyverek hatalmával kényszerítik a szolgálatra. Hiába méltatlankodik a szolgálat ellen, hiába akarja lerázni magáról, a poroszló vasmarka erősebb. Kénytelen engedni az erőszaknak, mert nem tehet ellene — s végzi a reákényszerített szolgálatot tehetetlen dühvel, fogát csikorgatva, szorított ököllel és dacos vállal. Vulkánok lázadása zubbog s a keserűség fekete villáma cikázik benne, forradalmak tüze feszül lelkében a reákényszerített szolgálat megfogyott lávája alatt.

Simon útján sokan jártak azelőtt és azóta is. Az egyiptomi fogság számtalan rabja a gúlák építését az ő lelkével végezte a korbácsütés kényszerére. Megkeseredett az izmuk és fekete lett a lelkük, ahogy a szolgálat égető követ cipelik a szolgálat gyűlöli országában. Nem végzik a szolgálatot, ha nincs Fáraó és ha nincsenek véres korbácsosai, de így is szöknek a szolgálatból, embert ölnek — s lelkükben parázslék a Mózes-várás, ott a gúlák tövében álmaikban felvillan a fényes felhő és tűzoszlop, ami nem Kánaánba vezet — ez nem fontos — hanem a „szolgálat házából” messzevisz, nem baj, ha a nélkülözések pusztájába is. Te nem ilyen szolgálat járma alatt keseredel? A „Sors”, a „Végzet” nem kényszerít olyan szolgálatra, amit lázadozva, lelked és minden akarásod ellenére kell robotolnod? Te nem keringsz a szolgálat taposómalmában? Te nem Cirénéből jössz-e? Az élet: az idő, hivatásod, körülményed sokszor és váratlanul kényszerít olyan szolgálatokra, amelyekhez nincs kedved, amelyeket nem tartasz arányban képességeiddel, erőiddel. Másfajta, szolgálatok adódnak, mint amikre te készültél, más milyenségűek, mint amilyenek neked megfelelnek a

kevésbé fontosak, olyanok, melyeknek elvégzése után nem lehet eredményről beszámolni, melyek nem hoznak nemcsak hírnevet és dicsőséget, hanem még elismerést és köszönetet sem, sőt amelyek az észrevevés reflektorának fényébe sem kerülnek: amikor csendben és észrevétlenül kell szolgálnod. A kényszerűség Poroszlója sokszor olyan szolgálatokat rak vállaidra, melyek „méltatlanok” hozzád, és megaláznak. — Tehetetlen dühvel, lázadással, keserű szájjal végzed ezeket? Azzal a reménnyel, hogy egyszer csak vége lesz, és megkönnyebbülten fellélegezheti: hála Istennek, hogy lerázhattam magamtól, hogy túl vagyok rajta?

A lázadással és a befejezés reményével végzett kikényszerített szolgálat nem keresztyéni. Az ilyen szolgálat teher. Akik ily módon végzik szolgálatukat, azok Cirénei Simonnal, a fogságbeli zsidókkal és sok ezer, a kényszerűség láncával megkötözött rabszolgával együtt a szolgálat első mértföldjének sivatagját gyalogolják szomorúan és robotosan.

II. A szolgálat második módjának megtestesítője ott ül königsbergi szobájában íróasztala mellett: Kant Immanuel. Az előtte levő papirosra és fóliánsaira még mindig az első mértföldkö árnyéka esik. A kötelesség filozófusa és prófétája ő. A szolgálat trónjára imperátornak a kötelességet ültette: „Kötelesség, te csodás eszme . . . magad iránt mindig tiszteletet, ha nem is mindig engedelmisséget vagy képes gerjeszteni, mely előtt minden elnémul, habár titkon forrong is. Előtte sok próféta járt, főpapok és írástudók, Jézus számonkérői és megleckéztetői, a legálizmusnak kemény, csontos emberei, akik kötáblájuk, Thórájuk, kódexeik, Tripartitumaik, Corpus Jurisaik, filozófiai rendszerük, nevelői, társadalmi követelményeik rozsdás paragrafusainak dárdáját szegzik pajzstalan mellednek: „a törvény és kötelességnek való engedelmeskedés a szolgálat igazi módja.” — És Krisztus is nem azért jött, hogy a törvényt betöltse, hogy a kötelességteljesítés parancsán követői lelkébe vesse?

A parancsot lehet nézni a *jog* szempontjából: mit biztosít *nekem*, mit várhatok és mit követelhetek másoktól, mi az, ami engem illet. Vizsga szemekkel fürkészem: a nekem járó szolgálatot megkaptam e hiánytalanul!? Éhes és lihegő velencei kalmárokként

tartjuk egyik kezünkben a jog mérlegét, a másikban az önzés éles kését, amellyel másoknak a szívét is hajlandóak vagyunk kivágni, csakhogy a serpenyő egyensúlyban álljon. Kegyetlen és önző Shylockja a szolgálatnak, nem ismeresz magadra? Az erkölcsi (de még nem a keresztyéni) *élet* ott kezdődik, mikor a jogon felül a *kötelesség* oldaláról nézed a törvényt: mit kell neked tenned, hol kell neked szolgálnod? A szolgálat parancsát elismered magadra nézve kötelezőnek — és engedelmeskedel annak. Mózesnek megbízatás és küldetés lángolt a hórebhegyi csipkebokorból — és ment Fáraó udvarába. Jézus hívja a tanítványokat — és ők otthagyják halászszerszámaikat. Mikes Kelement szólította a kötelesség — és engedelmesen ment a hontalanság Rodostójába. Nagyhatalom a kötelesség, sok nemes szolgálat mozgató ereje. Társadalmak, intézmények, közösségek, hazák és egyházak, feladatok és előrehadások alapja a kötelesség engedelmes szolgálata. Próféták, apostolok, reformátorok, misszionáriusok, nevelők, költők, államférfiak, harcosok, hivatalnokok, kézművesek, földművelők: az ember szolgálatának molíválója ez a „mázsás kanti s»zó”, ez az „életelixir” — Pál fülét megérinti Trójába a kötelesség hívása: „Jer által Macedóniába” és „azonnal” engedelmeskedett. Forei szavában a kötelesség dörgött Kálvinnak maradást Genfben — és engedelmeskedett. Kazinczy a kötelességteljesítésben olyan engedelmes volt, hogy Szász Károly így írt róla:

Neki „nem kellenek múltó kegyek,
Nem nyugalom, kincs, kéj, nem semmi ár.
Ki szól: népemnek tűzoszlop legyek,
Vezetni azt, én égjek össze bár”.

Kötelesség és engedelmes szolgálat. Milyen szépen hangzik. Mennyi kötelesség van! — csak félannyi engedelmesség legyen a szolgálatban, közelebb lesz Isten országa, más lesz a társadalom, jobbak lesznek az emberek. Rábólintunk: Az engedelmes szolgálat, mely sok ás mindig tágulobb-körü kötelességet elvégzi, ez íz ideális, a keresztyén szolgálás módja. Nem búvom el a feladatok elől, nem vonakodom a kötelességteljesítéstől: engedelmes leszek a szolgálatban. Kell ennél több? Van törvény, vagy Krisztus, aki ezzel nem elégedhetik meg? *Teljes* mértékben engedelmes leszek, vagy igyekszem lenni a kötelesség szolgálatá-

ban; amivel tartozom a szolgálatban, mind lerovom; számon tartom, híven, mint a sáfár, mivel tartozom; nem sikkasztok el kötelességeimből semmit sem, engedelmes leszek utolsó din erőmig, amint Krisztus az volt halálig.

És mégis azt kell mondanunk, a szolgálatnak még ez a módja sem az, amit Krisztus követel; *nem az engedelmes szolgálat a keresztyén szolgálat*. Kant a maga kategorikus imperativusával még a homályos irodában, szürke kötetek között ül, ahova a keresztyénség napja nem süt be. A kötelesség engedelmesei és monotonjai csak kalmárok, zsoldosok, béresek, akik még mindig az első mértföld útját lépik. „Ha mindazokat megcselekedtéték, amik néktek parancsoltattak, mondjátok: *Haszontalan* szolgák vagyunk, mert amit *kötelessék* voltunk cselekedni, azt cselekedtük”. (Luk. 17:10.)

De azért te ilyen szolga is vagy-e? Vállalod engedelmes lélekkel a reádbízott feladatokat? Kötelességeidet meglátod és nem húzódozol előlük? Azokat, melyeket az isteni, vagy emberi törvények róvnak reád? Nézd meg magadat: ezek között jársz-e, noha még csak az első mértföldön? — A kötelességteljesítés engedelmességében még ott csillámlik a *belső* kényszerűség: Mózes vonakodott missziójától, és kifogásokkal hozakodott elő. Jónás próféta egyenesen megszökött Isten parancsa elől a maga komikusan naiv gondolkozásmódjával, — de a kötelesség ultimátuma előtt végül is engedelmessé enyhül a szolgálat. — Ez a te kezekben van-e már?

III. A keresztyén szolgálat a kényszerűségen, de a kötelességen is túl van, amint a Mont Blanc csúcsa felül van minden ködön, földi lármán, s ott nyugalom, csend és zavartalan verőfény szikrázik. Nelson többet mondott, mint amennyit talán akart, mikor azzal hívta Trafalgarhoz katonáit: ez a harc „nem dicsőség, nem is győzelem, vagy becsület, vagy haza, hanem *csak* kötelesség”. Ebben a „csak” szóban az van, hogy tettük a minimális határán mozog. Határozottabban fejezte ezt ki Shakespeare, aki azt mondhatja Jagoval Desdemónáról, hogy „jószágában bűnnek tartja nem tenni többet, mint mit tőle kértek”. Mindezek sugártörései Jézus kijelentésének, mellyel a szolgálat keresztyéni módját meghatározta: „Aki téged egy mértföldűtra kényszerít, menj el vele ket-

tőre”. A szolgálat módjának törvényeül így válik az önkéntesség.

A kényszerűség és kötelesség meg van ezután is, mert ezek hozzátartoznak az élethez, ezek »a világ elemei”, mert

„Parancs, törvény, ha nem is élvezet:

A víznek lezúgni a gátakon”

írja Reményik Sándor a kötelesség apoteozisában, — de az ezek által beindított szolgálatot nem lázongással és *csak* engedelmességgel, hanem önként végzem, amivel elvettem ezek terhét és monotoniját is. Magamtól többre vagyok hajlandó» mint amennyire kényszerítenek, vagy amennyit parancsol a kötelesség. így lépek reá a második mértföld útra, a „kiskorúság” első mértföldjéről az „örökség és nagykorúság” második raértföldjére; ez lesz szolgálatomban „az időnek teljessége”, így leszek zsoldosból hős, rabszolgából szabad. „Az Urban elhívott szolgálta az Úrnak szabadosa”. (I. Kor. 7:22.)

El kell indulnod az első mértföld úton, — de el fogsz érkezni a másodikhoz? Szolgaként indulsz el, de ékesöltözötű királyfi — és gyermekként érkezel meg. Sokan ezt bolondságnak, nevetséges idealizmusnak tartják a keresztyénségben: két mértföldnyire menjek, mikor csak egyig kényszerítenek? Kenyérrel dobjam vissza a más kődobását? A másik arcomat is tartsam ütésre? Az alsó ruhámat is adjam oda, ha a felsőt követelik? Ezen botlanak meg sokan. Észszerűtlennek tartják ezt az elvet. Azt mondják: A keresztyénségnek azért nincs sokak előtt kedvelő arca, mert nem számol az élet realitásaival: egész a gyermekességig megy eszményeivel. Lám, most is mit kér, hogy milyen legyen a szolgálatom: önkéntes és szíves. Hogyan lehetséges ez? Hiszen ez egymásnak ellentmond, mert a szolgálat fogalmában benne van a kényszer.

Az emberek ilyen gondolkozása semmit sem változtat azon a tényen, hogy ez a szolgálat helyes módja. És hogy lehetséges ez, azt nem érvek és szillogizmusok bizonyítják, nem logikus körmönfontságok, filozófiai rendszerek, könyvtárak, dogmatikai tételek, vagy prédikációk, hanem húsból és vérből való életek, akik önkéntesen szolgáltak. De ha senki élete nem bizonyítaná is: ez elv önmagában áll, mert igaz és örökké való, — itt van elsősorban

Krisztus, aki áldozatának önkéntességével, boldog derűjével örök időkre elől jár a szolgálat második mértföldjén. Utána a szolgálat hőseinek légiója vonul az önkéntesség Arc de Triumph-ja alatt. Vértjük és sisakjuk, dárdájuk és zászlójuk ez: többet vagyok kész tenni, mint amennyit kell, vagy amennyit bárki is kérhetne és elvárhatna tőlem. — Pál a kötelességnek engedelmeskedve megy át Macedóniába, de nem elégszik meg ezzel: megy Görögországba, Olaszországba is a szolgálat olyan túlradó örömeivel, melynek lángja a Néró fáklájáéba olvad bele. — A második mértföldnek ez a lelke égett munkatársában, Filémonban is: „Bízában a te engedelmességedben, így írtam neked, tudván, hogy annál, amit mondok, többet is fogsz cselekedni”. — Kálvin a kötelesség szavára maradt Genfben, de önkéntes szolgálatával átlendült a második mértföldre, s a kötelességet megdicsőítette szolgálatában. — Mikes Kelemen a kötelesség vitte Rákóczija után Rodostóba, de a kötelesség és rabság fulánkját elvette, ahogyan ott élt: ott írta a tenger mormolása mellett irodalmi becsű leveleit, önéletrajzát, a csatavesztést igazoló vádiratát, ott készítette a 130 zsoltárra írt magyarázó tábláit. — Kisfaludy Sándor mint hadifogoly Provenceben írta dalait. Kossuth ifjúkori börtönében tanulta meg az angol nyelvet, Paganini hegedűjátékának virtuozitását börtönben sajátította el, Dante nyomorban és száműzetésben írta halhatatlan művét. Tasso 7 évig volt tébolydába zárva — s gyümölcse: A megszabadított Jeruzsálem. — És hányan vannak a névtelenek között, akik a kényszerű szolgálatot önkéntessé változtatták át. Boldog sziget: boldog föld, melyen a Kényszerűség Robinzonjai előtt az önkéntesség szabadságának lehetősége tágul ki; boldog emberiség, melynek vannak olyan szolgálói, akik a kényszerűség és kötelesség mord börtönét, kemény elsómérföldes útját így tudták átvarázsolni az önkéntes szolgálat második mértföldjévé. Az ilyenekről szokták mondani, hogy rájuk „nem méltó a világ”.

Pedig a világhoz csakis ilyen embere, az ilyen szolgálat méltó. A világhoz csakis a keresztyénség méltó s a keresztyénséghez az ilyen szolgálat. Nemcsak: ezen kívül nincs keresztyénség. Ami ezen alul van, az nem keresztyénség. A keresztyénség csak a második mértfölddel kezdődik, azzal a többlet-lelkü-

lettel, mely a kötelező után van. *Minden krisztusi szolgálat a lélek Maradásából ömlik, mint egy szent nüusi áradás. Minden Krisztus szerinti szolgálatot a ráadás, (de nem a fölösleg), lelkületével lehet és kell végezni. Minden igazi keresztyén szolgálat váratlan, mert kevesebbet vártunk. Minden helyes keresztyén szolgálat ezt mutatja, hogy nála több és nagyobb a lélek, amely végezte.*

Természetszerű, hogy ez az önkéntes szolgálat *korlátlan*: az első mértföld vége a második, de ez a végtelenségbe enyészik el. A Nílus nem nézi, milyen mértékig aradion ki: csak öni magából önfeledten a termékenyítő hullámokat. Krisztus szolgálata élete feláldozásában teljesedett be, a mienk határának is eddig kell terjednie. Zalányi Boldizsár életének elvét írta pecsétjére: „In serviendo consummor” — a szolgálatban elfogyatkozom, — ti, konferenciára jött leányok, ilyenek vagytok e? önkéntes szolgálatotok mértékéül ezt az elvet alkalmazzátok? A maximumot akarjátok adni magatokból? Sehol a világon nincs oly szükség a második mértföld lelkére, mint a nő hivatásában, a feleség, anya sok türelmet, lemondást igénylő szolgálatában. Ezt az utat az első mértföld lelkével megjárni lehetetlen.

De ha a második mértföldre léptél, akkor nincs lemondás, nincs kicsiny, neked meg nem felelő, lealázó és méltatlan szolgálat. Az önkéntesség mindezeket átváltoztatja. A görög nemesek vállalkoztak az úccaseprésre, és olyan módon végezték azt el, hogy utánuk Görögországban ez a munka dicsőségnek számított. A magyar fővárosban a villamosokon sok állástalan mérnök, vagy más intellektuel kalauzi szolgálatot végez. Nem zúgolódva, szemrehányással a társadalom ellen, hanem jókedvűen és méltóságosan. *A szolgálat módja megnemesíti a szolgálatot.* Elömlik rajtad az öröm, hogy *szolgálhatsz.* Kiváltságnak tekintesz minden szolgálatot, gyönyörűségnek minden igát. Az ilyen szolgálat fogalmában nincs kényszer: „a törvény alatt levők” megválttattak. *Amig nem azzal a lélekkel végzünk minden szolgálatot, hogy az privilégium, amibe a l á z a t t a l kell belemőnünk, szolgálatunk nem keresztyéni.*

A szolgálat kiváltságának gondolatánál jutunk el Istenhez, A kényszerű szolgálatot elvégezheti az atheista is, a kötelességnek az erkölcs embere is en-

göcdelmeskedhetik, de az önkéntes és kiváltságos szolgálat indoka csak Isten megelőző szeretete lehet. Ezért a keresztyén szolgálat nem egyéb, mint hála. Ekkor pedig tudjuk, hogy csak magunkkal szemben van második mértföld, másokkal szemben nincs, mert mi hála nem számíthatunk. Magunkból a maximumot kell adnunk, de másoktól csak a minimumot várhatjuk. Még kevésbé van Istennel szemben második mértföld, érdem, vagy jutalom. Hiszen ezt a szolgálatot maga Isten végzi bennünk, aki „kibocsátotta az ő Fiának lelkét” a mi szívünkbe. De különben is, mi az, amivel mi ne tartoznánk Istennek? Istennel szemben csak hálánk lehet, amiért a szolgálat önkéntességében és kiváltságában bennünket szabadokká, gyermekeié, munkatársaivá tenni kegyelmesen méltóztatott.

Együtt munkálkodol Istennel — ez a tudat vezessen szolgálatodban. — Minden szolgálatod az örökkévalóság számára készül. Úgy szolgálj, hogy a legkisebb szolgálatod is örökkévalóság megítélése alá kerül. Isten nem az eredményt nézi, — mert ez talán a különféle szolgálati módoknál ugyanaz, — hanem ait a lelket, mellyel végzed szolgálatodat. Legtökéletesebbek, »szentek” is, reményetek nem lehet más, csak Krisztus érdeme, amely az ítéletkor nektek tulajdoníttatik.

Nagyszalontán, 1333. máj. 28.-án. A leánykonferencián tartott istentiszteleten. (Fosdick néhány gondolatával.)

Az Ige apropója

Munkanélküliség.

Máté 20:6-7. ée Róm. fcll-24.

Michelangelo monumentális Mózesét az életből vette, és az életet, energiát jelez és képvisel — és mégis olyan kevésbé van hatással az életre. Alig van alkotás a világon, mely a robusztus erőt, a prófétai vulkánizmust, az életre ható tüzet olyan dynamikusan fejezné ki, mint ez a szobor — és mégsem gyújt, táblákat nem tör és nem töret össze, tengereket nem választ ketté, forrásokot nem fakaszt sivatagokban, és nem lesz új honba ujjmutatás: a ható erő szobrosodása, a vezér egy helyben ülése, az ige megkövesülése. Mózes benne emlékmű, műalkotás, múzeumi tárgy lett, még ha homlokzaton hirdet is. Múzeumba tépni valamit, emlékművek sorába állítani, panther-, nokba halhatatlanítani, eszméket könyvtárak föliánsaiba és díszkötéseibe merevíteni — halált jelent, múmiává élettelenedést, — mert az élettől vonattattak el. A Louvrék és British múzeumok falai az életet és halált választják el, a korvinák kötése az eszmék hamvvedrei. A szobrok életre való hatása fordított viszonyban van talpazatuk magasságával. Magas piederstálról nem lehet reálisán látni a lent nyüzsgő életet, és különösen nem lehet hatni reá. Aki, vagy ami nagyon magasan van, el van szakítva az élettől, aminek pedig nincs kapcsolópontja és relációja az étellel, az hatástalan és ebből következően értéktelen. „A legkülönbnek is az étellel való érintkezései adnak értéket.” (Anatole France.)

így szeretnék szobrosítani a keresztyénséget. Azt mondják ellenségei, hogy olyan magas piederstálon van, eszméi olyan sztratoszférikus régiókban trónolnak az élet felett, hogy kapcsolópontjukat a reális és empirikus mai étellel — ha ugyan volt valamikor — elvesztették. Ideáljait olyan ködös fantazmagóriáknak szeretnék feltüntetni, amelyek a színes ábrándok tén-dérkertjéből, vagy a komor követelmények középkori várából, az ünnepi hangulatok entuziazmusából a

józan, hétköznapi életnek még csak a határvonaláig sem tudnak eljutni, nemhogy azt át tudják lépni és arra hatást tudnának gyakorolni. El szeretnék venni a keresztyénség életre való hatását és vonatkozását. — Azzal, hogy a keresztyénség nem-ismerői, vagy félre-ismerői, vagy ellenségei ki akarják szakítani a keresztyénséget az életből, különösen a modern életből, az életet és világot átalakító *tényezők* sorából akarják kiküszöbölni — tudattalanul, vagy épen azért, mert észrevették ennek dynamikáját: tudatosan, sőt ádáz és nagyon sok esetben féltékeny gyűlöletből.

Csakhogy a keresztyénség örök: időnélküli, tehát időfeletti; tanítása abszolútérvényű, tehát a mindenkori jelen számára való, térfeletti, tehát igénye az élet *egészére* kiterjed. Amit ürügynek és ellenséges taktikának használnak fel, hogy a keresztyénség magas piedestálon van — igaz (hiszen ebben rejlik idő- és térfelettsége) de eo ipso ebből következik lényegénél fogva a lehető legreálisabb élettel való kapcsolat is. A keresztyénség irracionalitásából „érthető” ez meg, abból, hogy más, emberi tényezővel hasonlatba és egy szintre hozni lehetetlen, reá más milyenségénél fogva ugyanazt a mértéket alkalmazni nem lehet és nem is szabad.

Csodálatos ez: Isten igéje a legmagasabban van, és mégis a legközelebb; felette áll az idő- és térnek, és mégis a mában és itt van; felette van az életnek, és mégis az életben van, hat és alakít benne. A Szentlélek és a keresztyénség nem olyan vihart támaszt, mely mint az antipasszát szél, fejünk felett száguld nagy magasságban, úgy, hogy nem is tudunk róla, hanem (evangéliumi értelemben) körülöttünk forradalmosít vihart, sőt annak színterévé az emberi lelket teszi. Nincs olyan vonatkozása és kérdése az életnek, melyre a keresztyénség örök-érvényű, éppen ezért nem részletekre kiterjedő, hanem elvi feletet ne adna. Nem a keresztyénség megalkuvásából, a mindenkori élethez való alkalmazkodásból következik ez, hanem *örök* voltából.

A mai életnek ilyen feleletre váró problémája, gyors gyógyítást igénylő rákos betegsége, mely társadalmunk testének összes véredényét behálózza és megtámadja: a munkanélküliség. Olyan kérdés ez, melynek megoldása nemcsak a társadalomtudománnyal foglalkozóknak, a konferenciázó politikusoknak ad

komoly és felelősséges munkát, sok töprengést és aggodalmat, hanem amely a kisemberek millióinak, hétköznapiak, gyárak és vállalatok, intézmények köz-katonái légiójának lét- és nem lét kérdése, az uccák és külvárosok ácsorgóinak egzisztenciális keserű problémája, sokszor a mindennapi kenyér, az animális lét fentartásának feltétele.

A közelmúltig nem volt közvetlen találkozásom a munkanélküliséggel. Szociológiákból, újságokból és mások elbeszéléseiből ismertem csak. Nem régen találkoztam egy megdöbbenő embercsoporttal, egy zárt sorokban masírozó komor menettel. Öregek és fiatalok mentek ott nyütt és cafatos ruháikban, ványnyadt és sápadt arcukon az éhség bélyegével, égő szemükben a keserűség, irigység és forradalom sziporkázásával, ökölbesorított kezükben a követelés tábláival. Tompán echózták az uccák és házfalak ütemes kiáltásukat: munkát — kenyeret, munkát — kenyeret. S mikor szájuk nem is kiáltott, lépésük döngő üteme mindegyre ezt szólta fülembe: munkát — kenyeret. Testük minden pórusából ez löködött ki, ruhájuk minden szakadása ezt harsogta, ez úszott a levegőben, s a házak faláról visszaverődött napsugár ezt égette arcomba. Én csak hallgattam, de azért a torkom összeszorult, és elsápadtam. Amikor már el is vonult a menet — szememben még nem volt vége: beláthatatlan tömegek hullámoztak utána, — és napokig mindegyre felrévült elém e döbbenetes menet folytatásának víziója, és napokig még a zenéből is e sötét kiáltást hallottam kicsendülni.

Azóta sokszor találkoztam vele. Most az uccasarkon, majd a vonatok kupéiban, lakásom ajtajában, a templom padsorai közt, hivatalok előszobáiban, laktanyák udvarán, korzók szélén meghúzódva, — mindegyre találkoztam vele, amint szemérmesen és megtörten, a!ú| észrevehetően állt alázatosságában és kérésében, vagy keserűséggé) és érdes szóval követelésében. Most egy kérges kéz nyúlt felém, most egy intelligens arc fordult hozzám, most rongyokból, vagy ezerszer vasalt és foltozott ruhából kiabál, vagy szemérmeskedik felém: munkát — kenyeret. — Azóta nem egy statisztikai adat számomra, hogy 60 millió munkanélküli van, hanem Atlas-súly; azóta megtorpan a szívverésem, mikor a statisztika „foglalkozás”-

rovatát üresen látom és mellette a megjegyzést: munkanélküli; azóta nem kuriózum előttem az újsághír, melyben nyelveket tudó, okleveles ember fizikai és szellemi képességeit bármilyen munkára — épületek tervezésétől, a gyermekneveléstől — farmvezetésig és akármilyen szolgai teendőig — felajánlja — ingyen, csak hogy animális létét biztosítsa; azóta tudom, mit jelent az, hogy emberek felkínálják szellemi erejüket, képességeiket, agyuk gondolatait, lelkük álmait, izmuk erejét; azóta tudom, mit jelent a felkínálkozó két kar, felajánlott toll; azóta tudom, mit jelent az, ha valaki előkészületével, képzettségével, eddigi hivatásával, foglalkozásával nem egyező, vagy ellentétes munkát is kér.

Tudom, mit jelent ez a felkínálkozás: Egészséges vagyok, munkabíró, lásd a két izmos karomat, nézd szolgálati bizonyítványaimat: jó munkaerő vagyok, nem roppantott össze az élet: tudok dolgozni és szeretek is. Adj munkát — meglátod, hasznomat veszed, égni fog kezem alatt a munka, hiszen ez életemem és hivatásom. — Nem csupán önmagamért akarok dolgozni: családomért. Kihűlt lakásom, viskóm, vagy odúm üres asztalára, gyermekeim számára csak egy karaly kenyeret szeretnék becsületes úton tenni, ők is éheznek, ők is rongyosak, fáznak télen: miattuk adj nekem munkát. — Nem tudom nézni szenvedésüket és éhségüket; nem tudom hallani panaszukat és hiába kérésüket; nem tudom elviselni éjszakánként titkolt sóhajtásukat, álmatlan forgolódásukat, engem vádló könnyeiket, fagyos testük didergését: ő miattuk adj nekem munkát, becsületes alkalmat a kenyérkeresetre. A ziháló tüdőkön könnyörülj, a vézna karocskákon, vérlelen arcokon, az örömnélküli gyermekszemeken: adj munkalehetőséget nekem. Neked is vannak gyermekeid, szülő vagy te is, te is szereted a véredből való vért: az vagyok én is, nekem is jogom van szeretni. — Nem játékokat akarok nekik venni, nem babusgató örömeiket akarok nekik szerezni, ünnepekre nem szép ruhát akarok kicsiny testükre ajándékozni, nem csillogó karácsonyfával akarom örömeiket növelni — csak egy falat kenyeret éhező szájukba, egy eltakaró rongyot testecskéjükre, egy pár darab fát a karácsonyi kihűlt tűzhelyre. — Nem ingyen kérem, nem ajándékképen: fizetni akarok érte becsületesen munkámmal, megakarok érte

szolgálni verejtékemmel, fáradsággal idegemmel, agyammal: adj munkát. Az üzletekben a jó pénzt elfogadják és árut adnak érte: az én munkám jó és olcsó lesz — fogadd el: adj érte kenyeret.

És e felkínálkozásokra mindenütt elutasító válaszokat kapnak: nincs munka, nem tudok dolgot adni. Mindennap mélyebbre horgad a fej a hiábavaló munkakeresési út után, több a ránc az arcon, ősz haj a fejen, több a keserűség a lélekben; minden nap több a reménytelenség, nagyobb a csüggedés, és sivárabb, kilátástalanabb a jövő. Tétlenségre kárhozattva állanak „egész napon át” s indokuk, aminek egész lényük a megtestesítője, a bibliai munkanélküliek mondása: „senki sem fogadott meg minket”. — Nem kellünk senkinek, hasznunkat nem veszik, nem tudunk produktív elem lenni a társadalomban, hivatásunkat nem tudjuk teljesíteni, elértéktelenedünk, feleslegesek vagyunk — ilyen gondolatok vannak e lemondó kijelentés szavai között. Mondjátok meg: akkor mit tegyünk? Magunkkal és családjainkkal? Mondjátok meg: hol van a kivezető út?

Te, hallgatóm, nem vettél volna tudomást a munkanélküliségről? Nem találkoztál vele sohasem? Nem elméleti kérdés ez és nem egyesek problémája, hanem az élet leggyakorlatibb és legsürgősebb kérdése, az *egész* társadalom égető betegsége. Lehetetlen ma *az* egyesnek épügy, mint a társadalomnak, ennek intézményeinek észre nem venni a munkanélküliséget. *Nem lokális „jelenség” a munkanélküliség, hanem egyetemes nyomorúság.* Dübörög félelmesen és vészhozóan a munkanélküliség *világháborúja*. Akiknek még mélyebb bepillantásuk van e borzalmas háború kavernáiba és taktikáiba, és akik ennek a rongyolt katonái, azok jobban tudják, mint én, hogy világháborúnak nevezni e fenyegető rémet, nem túlzás. Annyira dominálja a munkanélküliség egész, nemcsak közgazdasági, ipari és kereskedelmi, hanem szellemi életünket is; az ember egész gondolkozásmódját és magatartását annyira meghatározza, még a nemzetközi relációkba is annyira befolyik, hogy a történelemnek arra a lapjára, melyet mostani életünknek fognak szánni, címül azt a szót lehet írni, mely ezer éven túl is a mai nép ajkán is követelésként harsog: „panem P.

Előttünk van letagadhatatlan *tényként* a munkanélküliség; ennek kérdései feleletre várnak, és a keresztyénség igényli magának, hogy ő *tud* feleletet adni reá, sőt: hogy *egyedül* csak ő tudja a helyes és megnyugtató elvi feleletet adni, — de hogy ezt meg tudjuk kapni, tisztáznunk kell, *mi a munkanélküliség*, mi ennek — nem a szociológusok, politikusok, nem is a munkások, hanem a keresztyénség által boncolt *igazi* lényege. Tehát a munkanélküliségnek nem a szociológiai, hanem a teológiai, helyesebben: keresztyén etikai lényegét nézzük. Ebben mint magasabb megállapításban amaz szükségképen benne van.

Miután a munkanélküliség negatív állapot: a munka hiánya, nélkülözése, legelsősorban azt kell tudnunk, *mi a munka*. Mindenekelőtt szögezzük le, hogy munka alatt nemcsak a fizikai u. n. banauzikus munkát értjük, hanem a szellemieket is. Eltekintek most a munkának ama fogalmazásaitól, melyek szerint a munka *eszköz* az élvezetek, gazdagság megnyerésére, a lét fenntartására. A munka fogalmának megállapításában a keresztyénség reális: hozzá a legkomolyabb nemzetgazdászok és szociológusok közel állnak: pl. Albert Schaiffler, a híres német közigazdász és államférfi azt mondja, hogy a „munka hivatásunkkal járó kötelességünk teljesítése, a test és szellem bizonyos cél elérésén való tudatos fáradozása — úgy azonban, hogy a főintéző a szellem — s úgy, hogy az egész tevékenység út legyen az erkölcsi cél elérésére”, Carlyle pedig ezt: „A munka szent hivatás, a munka istentisztelet, a munka vallás, a munka imádság”. Én úgy látom, hogy a keresztyénség legközelebb így fejezheti ki a munka fogalmát és lényegét: *A munka szolgálat*. Ez leírása, de előírása is a munkának. Amelyik munka nem szolgálat, annak robot az igazi neve. — A munkára érvényesek azok a szabályok, melyeket múltkori ígéhirdetésemben kifejtettem, mikor a szolgálat módjáról szóltam. Ott mutattam reá arra is, hogy a szolgálat értékes privilégium. Tehát *a munka is kiváltság*. Ösztönösen az emberek legnagyobb része érzi is ezt. Az az öröm, mely a komolyabb munkást eltölti, hogy dolgozhatik, mutatja, hogy kiváltságnak tekinti a munkát. Ugyancsak erre utal negatív módon a munkanélküliek gyakori irigysége is, mellyel nagyon sok-

szőr tekintenek azokra, akik dolgozhatnak. Csakhogy ha az emberek legnagyobb része kiváltságnak tekinti is a munkát, a protekció, szerencse, vagy a jobb munkaerő kiváltságának tekinti, nem pedig annak, ami: *Istentől kapott kiváltságnak*. A munka kiváltsága nem a gyárostól, az ipari vállalkozótól, az üzemet vezetőtől, mestertől, gazdától, az irodafőnököktől, principálisoktól, szóval nem a munkaadótól függ lényegében, hanem Istentől, aki *a munkaadókat és munkaalkalmakat eszközül használja fel a munkásoknak a munka privilégiumába való kiválasztásánál*. Isten hívja és választja ki a munkásokat a hivatásban: az ő szőlejében való munkálkodásra.

Nehéz és megdöbbenő szót mondok: Ha Isten választ ki már a világ teremtése előtt némelyeket a munka kiváltságába, másokat meg a munkanélküliségbe, akkor ha az ember a munkanélküliség miatt lázadni és perelni akar: Istennel szálljon szembe. De: „Jaj annak, aki alkotójával perbe száll, holott cserép a föld többi cserepeivel.” (Ézs. 45:9.) S: „kicsoda vagy te, óh ember, hogy versengesz az Istennel? Avagy mondja-e a készítmény a készítőnek: Miért csináltál engem így? Avagy nincsen-é a fazekasnak hatalma az agyagon ...?” (Róra. 9:20, 21.) A szuverén urat és alkotót ki vonhatja felelősségre, hogy ő mit csinál? A kettős predestináció kérdése így függ össze a munkanélküliséggel.

Ha a munka kiváltság, ebben nem részesülni, mikor ez egyértelmű a léttel is, a mi szemeinkkel nézve büntetés, valójában: Isten objektív igazságának érvényesítése. Akiket Isten a munkára kiválaszt, nem érdemeik, „akarásuk és futásuk” alapján választja ki, hanem „könyörületből”. „Kegyelmez annak, akinek kegyelmez”. A munkanélküliekkel szemben pedig nem igazságtalan Isten, hogy őket nem választotta ki a munkára. „Távol legyen”.

Ha a munkásokat érdemeik alapján választaná ki Isten a munkára, a munkanélkülieket pedig érdemtelenségeik alapján vetné el, vagyis igazságot érvényesítene kiválasztásában, lehetne erről szó, azonban Istennel szemben nincs az embernek igazsága: csak büne, tehát igazsága alapján mindenkinek el kellene vettetnie, vagyis mindenkinek munkanélküliségben kellene élnie: de mert Istennek kegyelme van, némelyeket „méltat” a munka kiváltságára Krisztus ér-

deméért. Nem jelenti ez azt, hogy akik dolgozhatnak, kevésbé bűnösök, mint a munkanélküliek. Mikor SÍloamban egy leszakadó torony 18 embert eltemetett, Jézus azt mondta, hogy ne gondolják, mintha ezek bűnösebbek lettek volna másoknál. „Sőt inkább, ha meg nem tértek, mindnyájan hasonlóképp elvesztek”. (Luk. 13:4,5.) Mivel bűneink miatt mindnyájan munkanélkülségre vagyunk méltóak, mert *a munkanélkülség Isten bűneink miatti haragjának kijelentését hozza tudunkra, a munkanélkülséget alázattal és bűnbánattal kell viselnünk és általa megtérésre indíttatunk.* A bűn az oka a munkanélkülségnek, és így az okozat: a munkanélkülség megszüntetése, orvoslása csak az ok: a bűn megszüntetésével: az újjászületéssel érhető el. A munkanélkülség kérdésének ez az egyetlen radikális megoldása. Nem fantazmagória ez sem. Már politikai napilapban is (Brassói L.) lehet ilyesmit olvasni: „vagy jön egy új belátás, hogy Európának kívül-belül meg kell újhódnia, meg kell gyógyulnia, újra elülről kell kezdenie mindent vagy pedig egy-két kötés meglazul, és széthull Európa”. Másképp nem oldható meg a munkanélkülség problémája. Helyileg: egy-egy városban, egy-egy államban megszüntetni nem elég. Schmiedt, német gazdaságminiszter mondja: „Ma már világos, hogy a német birodalom területén élő 5 millió munkanélkülit állami közmunkák révén eltartani sehogy sem lehet”. (Brassói Lapok 1933. júl. 16.) — És a munkanélkülséget idő-Heg megszüntetni sem elég. A munkanélkülség radikális megoldást követel. Ez pedig a bűn ellen való kíméletlen harc; az ellen a bűn eilen, mely a munkaadó és munkát kereső viszonyát elmérgesíti, mely nem engedi, hogy testvért lásson a másikban.

Természetesen ez nem lesz gyors gyógyulás: a munkanélkülséget nem lehet máról holnapra megszüntetni: *a munkanélkülség a világban mindaddig SZÜKSÉGSZERŰ, amíg annak lényegéhez a bűn ilyen szervesen hozzátartozik,* míg az ember a harag edénye. De nekünk van reménységünk, hogy el fog jönni az az idő, mikor testvért látnak az emberek egymásban. Nemcsak papok látják ezt. Wells ezt mondja: „Az ember tegnap magányos ragadozó volt, ma társas lény, holnap egyetlen hatalmas, szervesen egybeműködő test lesz ... Ez a fejlődés egyetlen, szükségszerű útja ... Ez nem theoria, hanem logikus

valószínűség! Mi annál nyugodtabbak vagyunk, mért ezt nem logikus valószínűségnek, hanem krisztusi bizonyosságnak vesszük.

Az egyház hirdeti a munkanélküliség kérdésének ilyen megoldását, de ennek hitelt szerezni és súlyt adni szociális szolgálataival van hívatva. A prédikáló egyház legyen szolgáló egyház úgy intézményeiben, mint híveiben. Ha meggondolod, hogy az emberi lélekben a munkanélküliség milyen következményekkel jár, nem késlekedel, hogy a magad szolgálatával és segítségével is iparkodjál megoldani segíteni azt. A munkanélküliség ürességet támaszt a lélekben, fásultságot, hitetlenséget, istentelenséget, keserűséget és forradalmiságot; vele megszűnik az önbecsülés, megszűnik a munka nevelő hatása, ami különösen az ifjúságra nézve bír végzetes következményekkel. Azt mondja Schaffte: „A munka az erény örök iskolája” — akkor pedig a munkanélküliség a bűné.

Tegyétek otthonotokat és e világot Isten parancsának gyakorló iskolájává, amelynek alapelve ez legyen: „a szeretet nem felesleges fényűzési cikk, hanem gyakorlati szükséglet” (Fosdick) 1 paragrafusa pedig így hangzik: „Szeresd, munkaadó, a te testvéredet: a munkanélkült, olyan szeretettel, amilyen-nel Krisztus szeret téged”, a 2. pedig így: „Én, bűnös munkanélküli, várom, Istenem, a Te kegyelmes hívásodat”.

Aradon, 1933. júl. 23.-án. Munkanélküliek tüntetése után.

Dörrenő revolver.

Róm. 14:7-14.

Ma Dollfussra szegezte, tegnap egy másik politikusra a merénylő; ma egy rabló kezében füstölgött, tegnap egy édesanyáéban, aki gyermekeit védte részeg férjétől; most egy féltékeny ember reszkető ujjai markolják, majd egy öngyilkos mellett látjuk heverni. Olcsó az élet. A világháború, a nem nagyon régi mandzsúriai események, a kubai katonatisztek sortüze, az öngyilkosok statisztikájának megdöbbentő arányszáma, a rengeteg sok véres adat Kain és Ábel összeütközése óta a történelem szégyenteli eszendein keresztül mind ezt bizonyítja. Minden fegyverdörrenésben ez van: Értékesebb is van, mint az élet. A nemzeti, politikai eszmék, a hatalmi törekvések, a világban való előmenetelt segítő vagyon, az örömeket kínáló élvezet, a szerelem stb. életfelettliségét, fensőbbségét hirdeti minden puskagolyó, minden bomba, gáz, tör, vagy mérge; azt, hogy ezek megérik az élet kioltását is. A mérleg egyik serpenyőjében vannak ezek az értékek, a másikon az élet: és ahogy az emberek átlaga látja: az előbbi billen le.

A keresztyénség ne mondja azt, hogy a világon a legértékesebb az emberi élet (hiszen nagyon sokszor követeli ennek megtagadását, sőt feláldozását is), de azt igen, hogy nem olcsó, hasznavehetetlen portéka, amit akárhogy el lehet kótyavetyélni: van értéke (semmiesetre sem önértéke), de mindenesetre több, mint a politikumnak, hatalmi, nemzeti érdekeknek, vagyonnak, élvezeteknek, szerelemnek stb. nek. Nem értéktelen az élet, de semmiesetre sem egyforma értékű mindegyik. A Dollfussé nagyobb, vagy a kubai forradalom névtelen áldozatáé ott a vendéglő ablakában? Ezt az értéket nem a pozíció, vagyon, hatalom, vagy bármilyen emberi tényező határozza meg, hanem Isten Igéje. *Az emberi élet értéke attól függ, hogy milyen mértékben szolgálja Isten akaratát, és ezzel egyenes arányban van.* — Kétségtelenül van olyan értékes élet, mely nem „Isten szolgálatában áll” — látszólag. *Az életcélok értékét is, amelyektől maga az élet értékű is függ, az adja, hogy milyen*

távolságra vannak isten akaratától fagyón alacsonynak, vagy kicsinek látszó életcélok is lehetnek alkalmasak arra, hogy bennük Isten akaratának szolgáljon az ember.

A dörrenő revolver csak egyfelől bizonyítja az emberek általános megítélése szerint az emberi élet értéktelenségét, vagy kevés értékét, mert másfelől azt hirdeti, hogy *ez is az ember jogkörébe tartozik*. A munkanélküliek és nincstelenek szólama: „nekem is jogom van élni”, az alkotmányok tétele, mely az ember élethez való jogát biztosítja, emellett azt is kifejti, hogy az ember rendelkezhetik az élettel, legalább is a sajátjával: tehát joga van vele saját tetszése, vagy akarata szerint barmit csinálni: tehát ki is oltani. A dörrenő revolver az ember életfeletti rendelkezési jogát hirdeti. Minden puskagolyóra azt préselte rá láthatatlan betűkkel a gyár: az ember úr az élet felett. — Hát nem így van? Hát el lehet venni az embertől még ezt a minimális jogot is?

Nem lehet elvenni, — felelik sokan, mert az élet forrása az ember, aki adja *az* életet (ezt bizonyítják a születési arányszám korlátozására, vagy emelésére irányuló törekvések: tehát tőle függ annak elvétele is. („Szükséges volt a háború, mert már nagyon sok volt az ember.” E felfogás után következik az, mikor a népességet háborúval akarják korlátozni. — Egy új büntetőtörvény szerint az orvosnak bizonyos esetekben szabad a gyógyíthatatlan beteg életét elvenni.) Ezzel szemben: mint minden létezésnek, az emberi életnek is Isten a forrása: minden élet ajándék tőle. Ezért a dörrenő fegyver füstfelhőcskéjében Kain áldozata füstjének fekete pogánysága gomolyog. Ezért a keresztyény ember az élet feletti rendelkezési jogot Isten kezébe adja. Élete nem az övé, hanem a teremtés és megváltás kettős tulajdonjogán az Istené: számára csak sáfárságul adatott. Ezért nem helyesen élni, vagy nem *egészsében Isten* akarata szerint élni, vagy elvenni mástól, eldobni magától az életet — egyaránt bűnös. Hogy az élettel Isten rendelkezik, az az ember bűnös — magával szemben vigasztalást jelent: ha e tulajdonjogot tiszteli az ember: nem fog dörrenni fegyver, nem villan tör és nem fog ölni méreg.

Királyok találkozása.

Fil. 2:5.

Az újságok hasábjain, a rádió hullámain repül a hír, hogy 3 király találkozik. Nem mindennapi esemény, ha már az újságok is írnak, a rádió is szól róla. Olyan jelentősnek és rendkívülinek tartanak egy-egy ilyen találkozást! Magam is osztanám ezt, ha egy más égitest emberével való találkozásról lenne szó. De itt, ezen a mi kis szűk földünkön nem olyan nagy dolog.

A Robinzon története csak egy író álma: a valóságban a mi Földgolyónkon nincsenek ilyen szigetek. Hiába keressük a térképen, nincs olyan hosszúsági és szélességi fok, amely alatt meg lehetne találni. Nincs olyan iránytű, mely oda elvezetne. — Ha tudós mikroszkópjával vizsgálunk meg egy csepp vizet, benne az élőlények millióit látjuk nyüzsögni: így vannak az emberek a földön: ilyen sokan vannak, és így nyüzsögnek egymás mellett. Olyan nagy dolog az, ha két atom, vagy két amőba találkozik egymással? Természetesnek tartjuk.

Az a csodálatos, hogy mi nemcsak az államfők, hanem a kisemberek egymással való találkozását sem tartjuk természetesnek. Mert fizikailag bármilyen közel állanak is az emberek egymáshoz, lényegük szerint, lelkiileg annál nehezebb a találkozás. — Az egyes lelkek között olyan szigorú demarkációs vonal van, melyen nem ér át a kinyújtott kéz. Nagy tömeg ember szorong az uccán: egymást tapossák és egymáshoz vannak szorulva, — s valójában még sem találkoztak. Egy szobában vagy 4—5 emberrel — és még sem találkoztál: olyan egyedül érezted magad közöttük: a tragikus vonal elválasztott.

Ez a lélekválasz'ó vonal lehet a társadalmi, vagyoni különbség, az, *hog*y egyik embernek más az érdeklődési köre, a másiknak a műveltsége másfajta; az egyiket a politika választja el, a másikat talán a vallás; sokszor azért nem tudok találkozni, mert az eszményei egészen mások, mint az enyéimék. És ha egy hatalmas kéz, vagy egy piciny sóhajtás ezt a választóvonalat el is törli: találkozásom akkor is csak

részleges lesz: azon a ponton találkozunk csak, ahol összeér az életünk, — mint ahogy két gömb egymással csak egy ponton találkozik. Valakivel a művészet szeretetében találkozom, a másikkal a közélet harcaiban, a harmadikkal valamilyen érdekem közös, a negyediknek a hivatása olyan, mint az enyém és így tovább. Olyanok vagyunk, mint az útitársak a vonat kupéiban, akik egy állomás felé igyekeznek: ebben az egyben találkoztak, de egyébként nem is tudnak egymásról. A találkozási ponton kívül minden ismeretlen, és messze esik. És ez a találkozás is csak ideig-óráig tart: egy kézszorításnyi ideig. Olyan hamar kibül a kézszorítás melege.

Az embereknek nem egy ponton, életük és lelkük egy kicsiny részével kell találkozniuk, hanem egész életükkel. A lelkeknek egymásba kell fonódniuk. Hogy az emberek egymással való találkozása természetes, a lélek egész univerzumára kiterjedő és állandó legyen, találkozniuk kell elsősorban Krisztussal, hogy rajta keresztül találkozhassanak egymással, mint ahogy a három keleti király útja összevezetett. Krisztussal nem lehet újjhegyről kezefogni: vele csak egész lélekkel lehet találkozni. Ő szent zsarnok-ságában egész lelket követeli. Ugy akar találkozni veled, mint ahogy egy csép víz találkozik a másikkal: teljesen egyek lesznek: egymásba olvadnak. E misztikus találkozás után, mikor Krisztus indulata lesz benned, az lesz a természetellenes, ha nem találkozol az ugyanilyenekkel. A krisztusi indulatnak közösegteremtő ereje van. Aki Krisztussal találkozott, vágyik a másik emberrel találkozni.

Milyen az az indulat, mely Krisztusban volt, s amelynek mindenki meg kell lennie, mely előfeltétele az emberek *igazi* találkozásának? Kétirányú: Istennel és az emberekkel szembeni indulat, magatartás. Ebben a kettőben minden más benne van. Az előbbi elmaradhatatlanul eredményezi és meghatározza az utóbbit.

1.) — Hogyan állott Krisztus Istennel szemben? Úgy, mint az Atyával szemben. Feltétlen odaadás, teljes átengedés, tökéletes engedmesség jellemezte ezt a viszonyt. Sajátmaga eltűnt a háttérben Istennel szemben, külön akarata nem volt. Ebből következett végtelen nyugalma, a legdrámaibb pillanatokban is nagy biztonsága: nem aggódott, nem félt, a szenved-

dések alatt nem roppant össze: tudta, hogy mennyei Atyja kezében van. Nincs az a piciny gyermek, akiben feltétlenebb lenne a bizalom apjával, mint Krisztusban volt Istennel szemben.

Ez az indulat van benned? Nem csak egy fogalom Isten számodra? Nincs neked vele *szemben* külön akaratod? Nem úgy gondolkozol-e, mint ahogy Földi Mihály könyvében az ördög mondja, hogy „az emberek néha azt hiszik, hogy vannak bizonyos munkák, melyeket nem kell Istenre bízniok, mert ők maguk jobban és gyorsabban elvégzik”? Vizsgáld meg mindenekelőtt Istennel való viszonyodat, és tudd meg, hogy mint ahogy Krisztus volt Vele szemben, neked is úgy kell lenned: Krisztus által te is az atya és gyermek viszonyába kerültél.

2.) — Krisztus nem önmagáért élt: a főidre is az emberek kedvéért: üdvösségükért jött. Nem volt egy mozzanat sem életében, amit nem az emberek iránti mélységes, de mégsem költői szeretet vezetett volna. Nem is tehetett volna ő másképen: nem azért, mert Isten fia volt, hanem, mert ez következett Isten iránti szeretetéből. — Nem kell utalnom arra, hogy a tények mennyire világosan mutatják, hogy nagyon kevés ember igyekszik, legalább is komolyan, hogy ez az indulat legyen bennük. — Németország bejelentette a Népszövetségből való kilépését: nem azért tette, mert ez az indulat kényszerítette erre! És a többi nemzetek is milyen nagyon tisztelik ezt az indulatot) És a királyok is azért akarnak valószínűleg találkozni, hogy ezt az indulatot erősítsék meg egymásban!

Ezért nem lehet addig az embereknek, akár államfőknek, akár kispolgároknak, találkozniuk, míg nem a Krisztus indulatában találkoznak. Akkor nem diplomaták fognak találkozni, amiben eddig sem volt hiány, hanem testvérek.

Nem könnyű dolog ez, mert e találkozás érdekében sok mindenről le kell mondani. Egyiknek hatalmi törekvéseiről, másiknak gazdasági áldozatot kell hoznia, a harmadiknak ezeréves történelmi büszkeségén kell rést ütnie, a negyediknek álmairól lemondania. Országos és egyéni viszonylatokban meg kell hallani ezt a felhívást: „Aki utánam akar jöni, tagadja meg magát.” — A látható egyház azok társasága, akik egyesek akarnak lenni Krisztusban, — tehát

az egyház tagjainak kell a Krisztus követésében előjárni. Mít tennél és mit válaszolnál, ha valamelyik genfi politikus azt mondaná: nem lehet szélesebb viszonylatokban megvalósítani ezt az utópisztikusnak látszó álmot, mert a kicsiny közösségeken, elsősorban az egyházon belől sincs meg ez az indulat? Mindnyájan királyok vagyunk.

Aradon, 1933. okt. 14.

Mikor a román, bolgár és szerb király találkozására készülték.

Felfedezések.

Máté 16:6.

A világ egy nagy felfedező centennáriumát ünnepli. El fog jönni az az idő, mikor a felfedezéseket ünneplő emberek az év minden napját pirossal jelölhetik meg a naptárban. Ahogy a Minnesengerek idejében mesterséget csináltak a költészetből, úgy tömörítik céhekbe, együttműködésekbe most a felfedezőket. Régen a lángész felvillanása volt egy-egy felfedezés, ma iparszerűen üzik azt. Mérnökök, kutatók, professzorok és tanítványok hajolnak új Faustokként a laboratóriumokban és kísérleti termekben a lombikok, műszerek, rajztablák, titokzatosan villódzó fények, misztikusan dübörgő gépek, sívító és zakatoló kazánok fölé, vizsgálva a szerves és szervetlen élet rejtelseit, kutatva az „anyag és erő” titkait, hogy felfedezzenek valamit, amivel az embert gazdagabbá tehetik, egy parányi erőt, mit az ember élete szolgálatába állíthassanak, hogy új látóhatárt kínáló oromra vezessenek. Megannyi Kolombus minden felfedező, akik megingathatatlan kitartással hajóznak új földek felé *az emberi uralom zászlaját kitűzni*. — Meghódítani a földet, láb alá vetni — ez a felfedezések célja. Ezt teszik a retorták mellett, ezt keresik a Dowlámpák fényénél a bányákban, ezért szállnak fel a sztratoszférákba, ezért mennek repülőgépen a jéghegyek birodalmába; sivatagok úttalanságai, vadonok veszedelmei, hegyek szakadékai között ezért kockáztatják életüket. Az *élet* koronájába egy követ akarnak tenni, a lehetőségek szívárványába egy új színt varázsolni, az életlángot egy sziporkával élénkíteni, vagy új tüzet lopni Prometheusként. Nemcsak tűrhetőbbé, hanem kényelmesebbé is tenni az életet otthono-

sobbá a Földet, hogy ne legyen olyan, mint egy megunt szálloda, hanem mint kedves szülői ház. Új ízt adni a szájba, új meleget és új vágyat a szívbe, ami vezesse és röptesse az embert, ezt a szárnyaltan, kőszúlyú teremtményt.

Pedig minden felfedezés egy-egy szál, ami földre rögzíti, egy-egy homokszák, ami leköti, mert azt nem akarja felfedezni, ami a szárny a repüléshez, ami a korona, a tartalom az életben: a lelket. Az életben a szélességet illetően alig van már felfedezni való, de ez az új tér terra incognita. Földünk térképén alig van már fehérén hagyott hely, a tudományban is kevés ismeretlen mező van, de az emberi lét másik szférájához fordulni, annak mélységeit bejárni és kincseit feltárni — a XX. század embere előtt nem rokonszenves gondolat.

Ide kellene felfedezők, kik finomszövésű bűváröltözetben leereszkednek e mélységbe, s annak kincseit nem múzeumokba rejtik, hanem az éleibe ötvözik bele, általuk azt széppé, nemessé és gazdaggá téve. Micsoda dús változatok, milyen tündöklő gazdagság szunnyad ott! Nincs Atlantisnak az a pompája, író fantáziájának olyan merészsége, mely megtudná ezt közelíteni, s nincs az az anyag látásában maghomályosult szem, mely fel ne csillanna, ha ezt egyszer meglátta. A szeretet, mely idegencsengésű érc ma, a békesség, amit mindenfelé keresnek és sehol sem találnak meg, az alázatosság, amit megbélyegeznek s amit csak kikényszeríteni lehet, a szolgálat, ami terhes most, s az a levegő, ami ez új világban éltet s minden létnek csodálatos értelmet, szépséget s megmagyarázhatatlan erőt ad: a hit. — Ebben a világban lehet találkozni Krisztussal. — Mert aki reátette lábát arra az útra, hogy felfedezze e világot, az megtudja, hogy az anyagi világ, a tudomány által felfedezett lehetőség csak úttalanság, ami megakadályoz e másokban való élésben, nemcsak, hanem arra kényszerít, hogy emerről ne is vegyen tudomást. Aki a világot akarja megnyerni, könnyen abba a veszélybe esik, hogy kárt vall lelkében; aki úr a világ felett, könnyen azt hiszi, hogy mindenben úr, hogy ő a győzedelmes: és így utat nyit annak a zsarnoknak, aki ebben a tévhitében megerősíti, hogy ne is vágyjék kiszabadulni ab-

ból az állapotából, mely mindig rosszabb és rosszabb, és mindig távolítja léte egyedüli elemétől: Istentől.

De aki egyszer leborult áhitattal, hogy felfedezze lelkét: annak szemében világosság nyílik a bűn, e látható világ önmagában sekély értékeinek meglátására; az előbb-utóbb felfedezi életének ezt a szegénységét, hogy ezen az úton találkozzék Krisztussal, aki ugyanezeket gazdagsággá változtatja át. A legnagyobb gazdagság Krisztussal találkozni. Kérdezd meg a boldog találkozókat, és higj bizonyágtételüknek. Aki Krisztussal találkozik, nem vall kárt lelkében. Az nagyobb teret és más világot nyert meg. Ebben benne van ez a külső világ is: — a kettő között kiengesztelő harmóniát fog felfedezni. Ez az igazi felfedezés és nyereség.

Ilyen felfedezők kellene, kik lelkük buvárlatai közben találkozással Krisztussal, igyekeznek e külső világból is mentül többet felfedezni, hogy annál inkább szolgálhassanak egymásnak, s gazdagabban dicsérhessék Istent. — Akkor lesz más e világ ábrázata, — mert Krisztusban fog új arculatot nyerni, — ha nem emberpusztításra való bombákat, mérges gázokat, szörnyű hadihajó-kolosszusokat és repülőgépeket fognak felfedezni, hanem olyan parányi dolgokat, hogy miként lehet megvigasztalni egy szepegő kis gyermeket anyja koporsója mellett, hogy a lázadó munkanélküli irigységét miként lehet megnyugvásba csillapítani, a hatalom markolóit szelídségbe és szolgálataiba nemesíteni.

Nemcsak a világot felfedezők tömörülnek, hanem a lélek és örökélet keresői is: ott vannak az anyaszentegyház keblén, ott énekelnek lassúlejtésű zsoltárokat a templomok ezreiben, vagy az ég kékje alatt — a föld minden táján, merre csak a szélrózsa mutat; ott hajolnak a bibliakörökben a Kijelentés fölé, hogy találkozzanak Krisztusukkal; ott keresi egy magánosan tusakodó testvéred, amint csöndes szobájába félrevonul egy sarokba s összekulcsolja remegő kezét. Mindnek egy a gondja, egy a vágya, ami sokkal tüzeesebben kínozza, mint a világ felfedezőit a Galilei óhaja —: hogy találkozzék Krisztussal, rajta keresztül Istennel és saját lelkével. Az lesz a legboldogabb felfedezése, mikor reá bukkan, hogy Krisztus hamarabb elindult őt felfedezni, Balgák vagyunk, hogy fel akarjuk

fedezni Azt, aki melleltünk van. Benne megnyerjük a mi egész világunkat.

Aradon, 1933. okt. 28.-án. Nobel centenáriuma után.

Salto mortale.

I. Kor. 6:19, 20.?. Kor. 9:27.

A hinta gyermekkorunkat juttatja eszünkbe. Ha a hintajátékra gondolunk, a gyermekkorból csillan lelkünkbe egy dallam, a játékos jókedvnek, harmatos örömnök csilingelő kacagása. Most itt a mi városunkban pár nappal ezelőtt az emberek százának szomjas szeme nézte a szálló hintákat s rajtuk a röplő embertesteket: — gyermekes játék ez, vagy sport, vagy életveszélyes mutatvány a tömeg szórakoztatására? Izmok feszülnek, vezényszavak hallatszanak s lendül a hinta, a reflektorok fényében ível a test — könnyedén, mint a madár repülése. Könnyedén, hogy eltarja azt a vasfegyelmet, feszült figyelmet, pillanatnyi pontosságot, melyre szükség van, hogy a salto mortale játéknak tűnjék fel. A Ferenc-tér játék színhelye lett egy pár este, de ez a játék, amit élvezettel és mégis szorongva néztünk, azok a trikókkal fedett szoborszerű testek, melyek a trapézokon olyan biztosan mozogtak, azok a ponto?, könnyed, vagy komikus villámgyors mozdulatok, melyek kápráztattak, az a ritmus, melyben a test muzikalitása költeménybe omlott, az az egész csodálat, mely minden tekintetet magához fűzött, azt mondják, hogy az emberi test gyönyörű és értékes alkotás s teljesítőképesége és ügyessége nagyon magasra fokozható. A repülőgépen ülő emberről nem lehet elmondani, hogy repül, mert ezt helyette a gép teszi, de a saltokat csináló artistákról inkább. Talán még a boncasztalra hajló orvos tudja ennyire hogy micsoda az emberi test, milyen szépséget jelent és mit ér.

Az emberi test fejlesztésével nemcsak az artistáknál találkozunk: virágkoruk volt ezeknek az ókori görögök idejében, a középkori lovag — és tornajátékokban szintén elsőrendűen fontos volt, — és nekünk is vannak emlékeink diákkorunkból a korlát és gyűrű-hinta gyakorlatairól. Máskülönb a sportok idejét éljük. Nagyon sok modern lakásban lehet az ajtófélfák között nyújtót látni, és reggelenként sok nyitott abla-

kon keresztül lehet hallani a rádiótorna vezényszavait; a sportegyesületekben mind több és több tag van, az uccán mindig több és több olyan emberrel találkozunk, kik a tenispályára sietnek, és az újságok sportrovatait is mind többen és többen olvassák. A mérkőzések, rekordok láza mind több és több embert kezd fűteni: állj csak a meccsek és versenyek alkalmával egy sporttelep kapujába, meggyőződhetek róla.

Soknál divat ez, soknál szórakozás, némelyiknél egészségi szükséglet, de akármi is, a szélsőség csábítása benne rejlik. Az úszó szeretne úszóbajnok lenni, a futó előtt Nurmi babérja lebeg s aki már megfogta a nyújtót, a salto mortaléra mint vágyai netovábbjára tekint.

Vájjon a keresztyénség mit mond mindezekre? Elítéli, vagy helyesli? Szükség van-e a tornára, sportra és atlétikára, vagy pedig nincs? Ha szükség van reá: milyen mértékben? Kell-e és szabad-e minden embernek a sportbajnokságra, rekordokra és salto mortalekra törekednie? Mindezek a kérdések abban összpontosulnak, hogy a testtel szemben milyen magatartása van a keresztyénségnek.

1.) — Közelítsük úgy meg a kérdést, hogy vizsgáljuk meg, *mi a test*. Ezt az anatómiai szemponttói kezdve az esztétikáin keresztül a keresztyén ethikaig lehet nézni. A világ — és életnézet fogja meghatározni ezt a felfogást. — Van, aki a testet *gépezetnek* tartja: az ilyen ember észszerűen igyekszik ennek zavartalan működését biztosítani: mértékletes étellel, helyes táplálkozással, megfontolt tornázással akarja jókarban tartani e mechanizmust. Rendszerint az ész uralma alatt álló, a hasznossági szempontokat figyelembe vevő u. n. utilisztikus világnézetű ember magatartása ez. — A másik ember mint egy *műtárgyat*, mint szépségek hordozóját és képviselőjét, a szerelem, speciálisan az érzéki szerelem tárgyát tekinti a testet: — az ilyen teste szépségét ápolni, megőrizni, vagy fejleszteni felhasználja a kozmetika megdöbbenítő, vagy komikus, de mindenesetre szédületes raffinériájától kezdve a ritmikus tornán keresztül a sportok száz és százféle fajtáját. Az ilyen ember előtt rendszerin *bálvány* a test, a szépség pogány oltára, melynek kultuszában az önimádat térdel és az *öntömjénezés* parfümillata *terjeng*.

Kenéz megállapítani, hogy a testtel szemben való ez a magatartás a hedonisztikus világnézetből *következik-e*, vagy pedig amaz eredményezi ezt a világnézetet, mintegy kitermeli magából. Kétségtelen, hogy a test előtérbe állítása — mivel a test idői, maga után vonja azt a magatartási, mely csak a jelent becsüli meg, amit siet ki is élvezni. Nyilvánvaló, hogy ez élvezet is testi természetű: evésben, ivásban nyilvánul meg, a testnek minél tökéletesebb, mámorosabb hódolatában, fa fűrtől kezdve a legbujább sexuális kicsapongásokig mindenféle tisztátalanságokban. Ezeknek a jelszavuk: minden órának leszakaszd virágát — s gondoskodnak is, hogy órájuk mindig eljőjön és virág mindig teremjen. — Az előbbi esetben teste eszköz arra, hogy általa hasznos emberi célokat lehessen megvalósítani, az utóbbiban pedig öncél: itt mindent a testi szépség szolgálatába állítanak. A keresztyénséget mint a „maradék nélküli lelkeség” vallását szeretik úgy tüntetni fel, — sőt maguk a keresztyének sem igen ismerik a keresztyénség ezirányú felfogását, — mint ami kérelhetetlen ellensége a testnek, mely minden bűnnek gócpontja, amiről vagy egyenesen tudomást sem vesz, vagy pedig már eleve szörnyű anathémát dörög reá mint értéktelenre. Épen ezért a legridegebb aszkézist, a test teljes megöklését, sanyargatást, szeges korbácsot és szőrcsuhát követel — mondják az ilyenek. Volt korszak a keresztyénség történetében, és a keresztyénségen belül ma is vannak olyanok, kik Isten igéjéből ezt vélik következtetni. Ekkor teltek meg a zárdák és kolostorok zord cellái és kongó folyosói az önkínzás jajgatásával, a ciliciumok vércseppjeivel, a testi zabola rekedt sóhajtásával s az elfolytott vágyak fülledtségével. A keresztyénség vallja ugyan, amit a tapasztalati tények is megerősítenek — sajnos, nagyon is nyomósán — hogy az „arany” mellett a „vér”, a sexualitás az, ami az ember egyik legfőbb rugója az eredendő bűn által megrontott természete következtében, amiért fékeznie, zaboláznia: szóval fegyelmeznie kell testét, de ugyanakkor annak helyes értékét és a vele szemben követendő irányelvet megállapítani nem mulasztja el. Nem becsüli le a testet, de nem is becsüli értékén felül.

Mi szabályozza a test értékét? Pál azt mondja:

„A ti testetek a bennetek lakozó Szentlélek temploma”. Tehát nem gép, nem szépség-bálvány, hanem templom. A keresztyénségnek a testről való e magas felfogását egyetlen más, még a legfanatikusabb sportrajongóké sem éri utói. De ezzel bármennyire sokra becsüli is a testet, mégis kifejezi egy nála összehasonlíthatatlanul nagyobb értéknek: a léleknek supremáciáját, amit hordoz és ami a testnek sajátos értékét kölcsönzi is. Az érzékelhetetlen lélek ebben a világban a testet használja fel jelentkezésre. *A test a lélek megvalósulási eszköze és közege.* Lelkünk hiába érezné a legfelségesebb érzéseket, legigazabb gondolatokat, hiába születnének és teremnének meg benne a legnemesebb szándékok, test nélkül nem tudnánk azokat megvalósítani. Nem mondjuk, hogy a lélek nem létezik a testtől függetlenül is, de itt e földön szükség van testre, hogy jelentkezzék és munkáját végezze. Az anyagtalanságnak szüksége van anyagra: a test gondolataira, érzéseire és cselekedeteire, hogy az anyagi világba átömöljék és hasson benne. — Ez a keresztyénség felelete arra a kérdésre, hogy mi a test.

2.) — Egy kapu a test, melyen keresztül a lélek és annak brigádja: a hit, szeretet, szolgálat, munkában való hűség, odaadás stb. özönlik e világba, hogy itt helyet kérjen és e világot formálja. *Ami szépség, nemesség és igazi érték van e világon, a lélektől van, és ami szépsége és becsülete van a testnek, a lélek ajándéka.* Ezért jaj annak az embernek, ki a testkultusz pogányos, görögös, vagy még inkább: modern szektájába tartozik s aki a testének való áldozás bengáli tűzében elfeledkezik lelkéről; aki a testiség szobrává akar szépülni lelke nélkül, mert az ilyen ember külsőiesedik, fokonkint sekélyesedik, értéktelenedik, míg testével együtt egész élete nem lesz egyébre alkalmas, mint a sátán machinációinak megvalósítására. Lélek nélkül nincs testi szépség sem: hideg az és élettelen: olyan, mint a halotti maszk. Szép halotti maszk nincs.

A lélek tehát úr a test felett, rendelkezni akar vele magas céljai érdekében, a testnek pedig engedelmeskednie kell a lélek parancsa előtt. Tehát nem testi szépség öncélú ápolása és fejlesztése, nem az izmok bámulatos játéka, a salto mortalék, rekordok elérése a testi élet célja, hanem első fokon a lélek uralmának elismerése, a neki való engedelmesség,

legmagasabb fokon pedig igten dicsőítése, amit a kálvinizmus minden téren, tehát a testi életét illetően is követel. „Dicsőítétek azért Istent a ti testetekben.”

Az élet tragédiája azonban, hogy ez nem könnyű. A lélek és test mint két „ellensarki vég” van egymással szemben — nem olyan értelemben, hogy a lélekkel, az abszolút pozitív értékkel szemben a test negatív értéktelenségként áll, hanem hogy a test a maga biológiai törvényeivel, ez által meghatározott egész alkatával egy lélekellenes szférának, a bűnnek *képviselője* lehet. Hangsúlyozom: a test maga nem *a* bűn, sőt a test magában nem is *bűnös* — kifejezi ezt az is, hogy az apostol templomhoz hasonlítja — hanem csak képviselője lehet a bűnnek, mert a bűn lehetőségét és csiráját, mióta az eset következtében a természet törvényei alá vettetett, magában hordja, mint ahogy a templom is ugyanolyan anyagból készül, mint valamely más épület, s így ezeknek sorsában osztozik. Az apostol ezt úgy fejezi ki, hogy a bűn törvénye van az ember tagjaiban. S miután a bűn és halál elválaszthatatlan, a testet a halál testének nevezi. — A test ütközőpontja két világnak: a lélek és bűn világának. A test tragédiája — amiért a keresztyénség nem tűr vele szemben semmiféle megalkuvást — az, hogy összetételénél és milyenségénél: teremtmény mivoltánál fogva nagyobb érzékenységgel inklinál a bűn lehúzó hatására. Vagyis semleges állapotából, egyensúlyi helyzetéből egyenlő erők hatása esetén is könnyebben hajlik a bűn felé; más szóval: a test ellenálló képessége a bűnnel szemben csekélyebb, mint a léleknek való odaadókészsége. Ezért a bűn a maga éleslátásával tudja, hogy itt veheti fel legkönnyebben a harcot. És ezért támadása seholsem olyan ádáz, mint a testiség pontján. Gondoljunk az ösztönök, szenvedélyek hatására, melyek vakká és örültté képesek tenni az embert.

Bár a testnek a lélek szolgájává kell lennie, nagyon sokszor egyenesen az ellenség közé szegődik. „A test gondolata ellenségeskedés Isten ellen”. Ezt mindenáron meg kell akadályozni. Muszáj ezt az előbbi indokon kívül azért is megtenni, mert az apostol szerint, „ha test szerint éltek, meghaltok”. Különben is: testünkkel sem rendelkezünk, nem magunkéi vagyunk: a Krisztus vére árán megvettünk: tartozunk tehát testi életünket is rendelkezésre, a Lélek

szolgálatára bocsátani. Miképen lehet megakadályozni, hogy a test a lélek ellenségévé váljék? Az apostol ezt mondja: „Megersanyargatom testemet és szolgává teszem”, ami azt jelenti: megsanyargatom testemet, hogy szolgává tegyem. A test cselekedeteit a lélekkel kell megökölni. (Rom. 8:13.) Tehát a sportolás, atlétika, amellet, hogy a test tevékenységeinek sok embernél szinte egyedül biztosítja a működést, megsanyargatás, megökölés: tehát aszkézis, pozitíve pedig edzés is — azon cél érdekében, hogy a lélek számára alkalmas, vagy jó közvetítő legyen; tehát minimális fokon: hogy ha a lélek kész, a test a maga erőtlenségével ne legyen akadály. Ez lehet az indoka és egyben mértéke is a sportnak és atlétikának. Tehát céltalanul, vagy öncélúlag, vagy alacsonyrendű célok érdekében a sportot nem lehet végezni keresztyén gondolkozás szerint.

Azt látjuk azonban, hogy még azok a legedzettebb atléták is, akik „gyönyörködnek az Isten törvényében a belső ember szerint”, nem tudnak megszabadulni a testiségtől, nem tudják testük felett — épen ennek természetéből következően — a lélek állandó és feltétlen uralmát biztosítani, bármilyen erőfeszítésre lennének is különben képesek; mert ez a kettősség a valóságban nem különül el ilyen szigorúan, s így az embernek önmaga ellen kell küzdenie, amit saját erejéből sohasem tud elvégezni. A testtel szemben támasztott követelmény szükségképeniséggel vezeti az embert saját erőtlensége és szabadulásra való képtelensége felismerésére, arra, hogy Pál apostollal együtt kérdezze: „Oh, én nyomorult ember, kicsoda szabadít meg engem a halál testéből?”

A szabadítás Krisztusnál van, ki a test minden ördöge elleni harcban olyan fegyvert ad kezébe, melynek segítségével nemcsak tested, hanem az egész világ felett győzelmesen uralkodói Isten dicsőségére.

Aradon, 1933. nov. 4-én. Az artisták szabadtéri előadása után.

Hópihék hullásakor.

Gal. 6:2.

Puhán hullanak a hópihék s bársonyos takarójukkal előkészítik a karácsonyi hangulatot, annak szépségét és csillogását. Olyan lett a természet: a fák hólobbjukkal, a kert hópázsitjával, mintha a télbe egy csodás fehér tavasz köszöntött volna be hóhérmelin palástjával. A szálló hópelyhek, a téli mesék e hangulatos háttere, a síelések és szánkázások hírnöke milyen sok gyermek és felnőtt előtt nem egyéb, mint az öröm fehér-szőnyege. Elfödi a feketeséget, a sarat, a szennyet, valami hangulat köpenyt borít arra, amit nem szeretünk látni, valami fehér bódulatot pihéz reánk: „Van az életben sok szépség, a természet sok örömet ajándékoz az embernek.”

Vájjon a felhők e szép ajándékának mindenki örül-e, azt mindenki ajándékként fogadja? A múlt napokban egyházunk két presbyterével elmentünk a külvárosok viskóiba, zsákokkal és rongydarabokkal tapétázott ajtókon zörgettünk be, emberpárával fűtött kamrácskában látogattunk meg didergő és éhező gyermekeket s aggodalmas szülőket, elaggott és magukkal tehetetlen embereket, koldusokat. Nyomorral, fűtetlenséggel találkoztunk mindenütt. — Az iskolákba elnyűtt lábbelikben járnak, télikabát és sokszor fehérnemű nélkül a gyermekek. Sokszor tanítasomba megakaszt a döbbenet, mikor a sok kicsi beteg mellből kórusban hörög fel a köhögés. Hozzánk az iskolákba és a segítési akció vezetőihez valóságos processzióban özönlenek a gyermekek és szülők kérésükkel. Vájjon a szálló hópihék ezek számára is örömet jelentenek-é? A hőmérő higanyának sülyedését ezek is olyan érzésekkel veszik tudomásul, mint a korcsolyázók? A síelők és ródlizók öröméből mennyi van bennük? Vájjon ajándékot jelent-é a hóhullás azok számára, akik viskójuk jégvirágos ablakszemén keresztül nézik azt? Az összefagyott, kék gyermekkezecskék játszanak e bólapdákkal csatározást? És vájjon a hideg-és éhségtől könnyes gyermekszemek gyönyörködnek-e a vidám hóemberben? Vájjon nekik is vidám- e a hóapó? Vájjon hangulatot

jelent-e a nélkülözőknek a hópázsit, és a tavasz képét ébreszti fel bennük? A téli természet mit ajándékoz azoknak, kiknek nincs szénük és fűteni való fájuk kamráikban, kiknek elkéült testét a rongydarabok nem óvják meg a hidegtől?

Az ily ember előtt a könnyű hópihéknek mázsás súlyuk van: a nyomort növelik, az éhséget kínzóbbá teszik, a szegénységet elviselhetetlenebbé. Az ily emberek nagy része előtt a hópohely megannyi lázadozás, a felelősségrevonás és irigység, keserűség és fenyegetés provokálója. Hópihék hullásakor jajgatóbb a nyomorúság. Hópihék hullásakor nagyobbnak látszik az ellentét a társadalom végletes rétegei: gazdagok és szegények között. Hópihék hullásakor világosabban megítélik a keresztyénség és a keresztyé/ie/c közötti viszonyt. Ilyenkor tagadják meg legtöbbször Istent, ilyenkor káromolják legtöbbször az Ő nevét, s ilyenkor kacagnak legkeserűbben Krisztus törvényére, mely azt követeli: „Egymás terhét hordozzátok.”

Krisztus törvényét betölteni — ilyenkor, hópihék hullásakor — milyen sok alkalom kínálkozik: most kell bebizonyítanotok, hogy hordozzátok egymás terhét. A legkönnyebb is ez. *Anyagi, materiális segítséget nyújtani legkönnyebb.* Hiába mondják az ellenkezőjét: szóval vigasztalni valakit, az igével megerősíteni valakinek a lelkét, benne a hitet fenntartani, a reménységet éleszteni, a csüggedést nem engedni, hogy elharapózzék — nehezebb szóval megtenni, — míg anyagi segítséssel sokkal könnyebb — az emberek anyagi gondolkozásmódja miatt, mely szerint az effajta javak képviselik a földön a legnagyobb értéket. Most bizonyítsátok meg, hogy egymásnak testvérei vagytok, hordozván egymás terhét. Az igazi testvér nem engedheti, hogy testvére nyomorogjon, ha neki van anyagi tehetsége; nem engedheti, hogy testvére éhezzen, míg neki kenyér, vagy talán nyalánságok vannak az asztalán; nem engedheti, hogy testvére rongyokban, vagy ruha nélkül járjon, míg az ő elkényeztetett testét sokezer leüt erő bundák és szőrmék melegítik és garde robejába már nem tudja elhelyezni az új toáleteket; nem engedheti, hogy testvére és annak gyermekei fűtetlen szobában dideregjenek, míg az ő kandallójában barátságosan ropog a tűz, vagy míg

lakását központi fűtés teszi kellemessé hópihék hullásakor. Milyen megrázó hír volna számodra, ha megtudnád, hogy az a testvéred, kiről azt hitted, hogy bőségben, vagy legalábbis jómódban, tűrhetően él, most nélkülözik. Ha tudod, hogy édestestvéred nyomorban tengődik: fázlódik s éheznek: kifordul szádból az ingyecsek falatja és összeszorult torkodon nem csúszik le a keserűvé vált drága ital; testedet nem melegíti, hanem égeti a bunda, kályhában a íűz ropogása csupa vádat élez lelkedbe, — Már pedig éheznek, fázik s nyomorog a te testvéred. Láttam őket a külvárosok viskóinak betapasztott ablaka mögött, — mintha fegyencek néztek volna ki a rács mögül: lelkükön a bebörtönöztetés súlya, szemükben a szabadulás vágya; láttam őket az iskolák padjaiban rongyokba bugyolálva; az uccán, amint kezüket nyújtották ki segítséget kérve; igen, láttam, megismertem: a te testvéred koldus. Nem más volt: megismertem: a te testvéred volt. Láttam őket az ingyenebédekre sietni, eljött hozzám a te testvéred: nekem panasolta el baját, elsírta, hogy milyen nélkülözések között él, — és még nem felejtettem el, milyen borzalommal tekintett a tél növekedésére, a hópihék hullására. Tapasztaltam, hogy a lélekben a lázadásnak, keserűség — és irigységnek milyen fenekeden tengere tud hullámozni. — Ne gondold: nincs tévedés: a te testvéreddel találkoztam a nyomor tanyáján. Lehet, te megtagadod, elfordítod fejedet, és nem akarod megismerni: de én tudom, a te testvéred. Lehet, szégyenled őt, nem tudnád beilleszteni családi körödbe: de ez nem változtat a dolgon — csak testvéred ő. Megismertem arcán a te vonásodat, lelkében ugyanazt a lelket, mely neked van. Mint ahogy a gályaraboknak össze volt láncolva a lábuk egymáséival, úgy vagy te az emberekkel: egy a lánc, egy a szemhatár előttetek, egy a korbács hátatokon, ami vérez, s egy lesz a szabadító, aki megment.

Carduzziról, egy híres matematikusról olvastam volt, hogy félrerakta pénzét, amiből majd szobrot készítenek neki, míg ugyanakkor szüleit éhezni hagyta. Milyen megvetéssel hallunk ilyesmit. Már pedig mondom, te is ilyen vagy: ott látlak a mozik és színházak előcsarnokában, vagy páholyában: — eszedbe jut, hogy havonta legalább kétszer ne menj el s azon

a pénzen egy családnak egy napra biztosíts élelmet? Gyűrűt és ékszert látok csillogni rajtad, és ez a csillogás nem engedi, hogy testvéreid nyomorúságát észrevedd. Kezedet drága keztyűbe bújtatod, lábadra hócsizmát húzol, és mit sem tudsz testvéred fázásáról. — Egy pár leit dobsz oda, havi jövedelmednek egy fél %-át írod fel a gyűjtőívre, az uccán karácsonyfát akarsz felállítani, hogy lerázd magadról a felelőség terhét, hogy lelkiismeretedet elaltasd. Az a karácsonyfa, ami az uccán fog felgyúlni, csak narkotizálás, karácsonyi koldushangulat sminkelése, megtévesztő álarc lesz: az ilyen testvéri szeretet melege nem több, mint a karácsonyi gyertyáké és csillagszóróké. Az az uccai karácsonyfa vád lesz a társadalom ellen, hogy nem tudott az alacsony és szűk hajlékokba karácsonyi fényt és meleget vinni.

Krisztus törvényét, melynek lényege minden emberi „törvényinek ellentmond és a mi gondolkodásunk szerint önmagában hordja ellentmondását is, a *szereetet* törvényét csak úgy lehet betölteni, ha a társadalom, különösképpen pedig a hívők társadalma, az egyház, megvalósítja ezt az elvet: „Egymás terhét hordozzátok.” Nem azt jelenti ez, hogy a törvény *kizárólagos* betöltése csak anyagi segítség-nyújtással érhető el, még azt sem, hogy abban ez a legfontosabb (hiszen itt is lelki értelemben használta az apostol), hanem csupán annyit, hogy ez is szervesen hozzátartozik. Hogy ez *Krisztus* törvénye, azt jelenti: nem elég, hogy az ember segítő-készsége arányban legyen vagyonával, — ami pedig a mi gondolkodásunk szerint már nagyon is sok — hanem e készségnek többnek kell lennie a vagyoni teherbíró képességénél. — Tarts vizsgálatot magad felett. Nézd át költségelőirányzatodat, vagy kiadási naplódát: mutatja-e, hogy csak ez az egyensúly is megvan? Pénztári könyvedből én megtudom állapítani, hogy keresztyén vagy-e. Az egyház gondnoki naplójának vizsgálatából hasonlóan meg lehet tudni, hogy Isten ígéje hanyadrangú ott. — „Egymás terhét hordozni” — ez, akár krisztusinak, akár szociálisnak nevezzük: *törvény*, amiben az állandóság és rendszeresség fogalma benne van. Leadott obulusaiddal, a koldus kalapjába dobott aprópénziddel nem intéztél el e kérdést. „Az uccai kolduspártolás nem jótékonyosság, hanem idegeség, egy pillanatnyi nyugtalanság olcsó megváltása,

egy reflexmozdulat, melynek az emberszeretethez semmi köze sincs”. A jótékonyágnak ez módja „megengedi a jómódú polgárságnak, a városnak, az államnak, az egész emberiségnek, hogy néhány aprópénzzel váltsa meg azt a szörnyű kötelességét, hogy enni adjon mindenkinek, aki megszületett” — írja Molnár F. Ugyancsak ő ezt a krajcáros jótékonyágot „útszéliknak és „komisz”-nak nevezi.

E beszédemet abban a ciklusban mondom, aminek címe „Az Ige apropója”, pedig a jótékonyág gyakorlását épen nem lehet apropóra végezni: szervezett formában kell a társadalmi segítség kérdését rendezni, és e szervezetből az egyéneknek és közösségeknek egyaránt részt kell venniük. És hangsúlyozom, hogy ebben a református embernek, szervezetnek feltétlenül elől kell járniuk. Ha minden ily mozgalomnak nem az egyház a kezdeményezője, akkor az már vád reá, mivel e társadalmi szeretet-törvényt neki kell elsősorban képviselnie.

Adventnek kell lennie a gazdasági életben is. Ne gondold azt, hogy az adventnek semmi köze sincs pénzeserszényedhez, vagy wertheimkasszádhoz: Krisztus el akar jönni, hogy ezeket is megszentelje. Ha anyagi ügyeidet kivonod az advent köréből, igazi advented sohasem lehet, és így igazi örömed sem. Nem tudom elképzelni, hogy tudj örülni addig, míg mások, akikért felelősséggel tartozol, nyomorognak. Ha mégis tudsz örülni, akkor gonosz a szíved. A gonoszszívűek öröme pedig nem tiszta, nem igazi öröm.

Kint hullanak a hópihék — s mindegyik figyelmeztet a növekvő télre, növekvő nyomorúságra s a Krisztus törvényének felelősségteljes betöltésére.

Aradon, 1933. dec. 17. Az első hó lehullása után.

Psalmus.

150. zsolt.

Mint a 7 szín a prizma fénycsíkjába, úgy olvadt egy széppé az opusok külön szépsége és fensége abban a hangversenyben, mely által a kultúrpalota díszterme templommá szentült, galamb — és sirály szárny at adva a psalmusnak: a fohásznak és jajongásnak, melyben az emberi szellem faji szépségének zöngéje belecsendült az Egyetemes szimfóniájába.

A zene a szellemnek a művészet egyik ágában való olyan megnyilvánulása, mely a szobrászattal, festészettel, építészettel együtt az egyetemes Szép kapuját a lélek előtt legkönnyebben kitarja. Közös nyelven csendíti meg az emberi szellemet: az esztétikum szerelmeseinek találkozt ad. A zeneművészet kézfogás, a szemek ünnepies összevillantsa. A nyelv kifejezései itt nem gátolnak, országhatárok nem sorompóznak: mint a világosság, a levegő és az égen úszó felhők — a zene ugyanolyan mindenütt. A rádióban az Angliából átbúgó orgonát, a tiroli kürt zengését, az orosz balalajka-zenét, a belgrádi guzlicát, fájó doinákat, magyar cigánymuzsikát, felséges szimfóniákat, szárnyaló és sikongó psalmusokat, operák, vagy székesegyházak hatalmas kórusát, gyermek-karok vékony csilingelését, vagy szólók röpítését a stúdiókból, hangversenytermekből, templomok mély boltozatai alól, vagy helyszíni közvetítéssel kicsiny faluk vásárnapdélutánjából egyformán hallgatjuk mi is, vagy a germán, vagy latin, vagy szláv nép fiai is a hangszóró mellett. Mindegyikünknek a szépet szólja s mindegyikünk megérti. Mint Wells utópisztikus könyvében az emberi lények beszéd nélkül át tudják adni gondolataikat: a zene is ilyen gondolat — és érzelm — közeg. Aki a zene napsugara alá tartja fényoszomjas arcát: érzi, hogy megvilágosított. Úgy szeretik a vakok a zuhanó napsugarat inni arcuk pórusaival: a zenének sem kell csak ömleni, zuhatagát reánk árasztani: érezzük melegét, és körülömi lelkünket a Szépség Zefirje. És akik e szépséget együtt isszák, közelebb kerülnek egymáshoz. A kultúrpalota-

ban felhangzott román, magyar, spanyol, orosz, néger, dallamok a béke szélcsendjét ütemezték a szívbe, s e népek szelleme találkozott velünk. *A zeneművészet lehet olyan faktor, mely a különböző érdekkörű és mentalitású népek közötti megértést elősegíti egyetemes voltánál fogva*, mert noha a zeneművészet is, mint általában minden művészet, abszolút, önmagáért a szépért van, s minden tendenciát kizár (legalább is tiszta és nemes formájában), mégis — épen ebből kifolyólag — a lélekre nemesítő és gazdagító hatást gyakorol, sőt ennek birodalmába, amint erre a német közmondás is utal, nem is léphetnek be csak az ilyenek, csak azok, kiknek a lélek nemességéről szóló útlevelük láttamozva van. Ezek pedig már közelednek a megértés felé. A zene előcsarnok, melybe a lélek csak a „gonoszság” saruit leoldva léphet be, hogy várakozzék egy titokzatos valóság megjelenésére: — a zeneművészet égő csipkebokor. A zene által közvetített szellem mind magasabb fokra hág, hogy a psalmusok fenségében és áhítatában bekapoktasson Istenhez. *A zene által képviselt szép legmagasabb fokában: a fenségesben Istennel lehet találkozni.* Ezért csendül meg a zene — akár mint ének, akár mint hangszeres zene — a bazilikákban és kicsiny falusi vallásos összejöveteleken, benső családi istentiszteleteken egyaránt. Van olyan ember, ki csendes órája tartása közben is énekeket dúdolgat.

A zene öncélúságát nem érinti, de rendeltetése úgy szentül meg, ha az Isten *dicsőítésében kulminál.* Az ember a zenében visszaszól az Isten-találkozóban hallott szóra. *Mentül inkább Isten magasztalására van egy zene', vagy dalmű, annál értékesebb, fenségében, szárnyalásában, solemnitásában annál többet nyer.* Amilyen különbség van az ember és a mindenség Ura között, olyan van egy kupié és ama bíres IX. szimfónia, vagy Kodály Psalmusa között. Ezért van, hogy a zenealkotás legnagyobbjait a himnuszok, psalmusok, vallásos zeneművek sorában lelhetjük meg.

A léleknek az meg *természetes* tulajdonsága, hogy legnagyobb felemelkedtségében, áhítatának legintenzívebb pillanatában, hálája telítettségében kizeng belőle az isteni dicséret, még ha hangtalan is az, ha pusztán csak a lélek húrjain csendül is meg. Ezért van, hogy a legnagyobb zeneköltők vallásosak voltak, s ezért van, hogy a kegyes emberek ajkáról

ének röppen az ég felé. — A zene az *enyhület* misztikus kenyerét is adja. Könnyül a szív, oszlik a bánat, — mert a zenének feloldó hatása is van. Ugyanaz, arait az előbb mondtam: Istennel lehet találkozni a zenében. Istennel találkozni pedig enyhületet, békét, megoldást jelent. Ezért zengett az ének az üldözött Dávid, az arénák keresztyéneinek, a gályarabok hitvallóinak szájáról.

A kálvinizmust puritánságáért sokan vádolják azzal, hogy ellensége a művészeteknek s így a zenének is, és talán idézik azt a régi határozatot, mely az orgonát „ördög dudájának” bélyegzi, pedig *a kálvinizmus az isteni dicséret legmagasabb módjának a művészt tartja*. Abból származik e félreértés, hogy *nem egyedülinek és legfontosabbnak* tartja ezt. Szerinte az isteni dicséret legszükségesebb követelménye a lélek őszintesége, gazdagsága: alázata, tehát a lélek milyensége, nem pedig annak művészi formája. Hiszen akkor a műformák iránt érzéketlen egyszerű emberek, a művészet törvényeiben járatlanok Istent nem dicsérhetnék. Más oldalról pedig az isteni dicsőségadás legfontosabbika az, mely életben nyilvánul meg, ami úgyszólván széppé, művészivé teszi azt az életet.

Az 1539-ben Strassburgban megjelent legelső kálvinista énekeskönyv 21 énekéből hetet maga Kálvin fordított, aki így ír a zenéről: „Ha dallam kíséri, még az esetlen szó is sokkal erősebben behatol a szívbe”. Luther zene művészete köztudomású, énekei máig ajakainkon vannak. A magyar könyv története pedig azt mutatja, hogy zoltároskönyveink elterjedtebbek még a bibliánál is.

Ott volt elődeink ajkán az ének bánatukban s örömeinkben: — évszázadok csöndjéből szüremlik dal-lama. Bölcsőnk felett is talán egy zoltárt dúdolt néha-néha édesanyánk; konfirmációnkkor „szent hitünkről vallást” énekben is tettünk, s talán még most is belefáj szívünkbe, ha halljuk: „Az embereket Te meghagyod halni”, mert valamelyik kedvesünk koporsója felett ezt énekelte a gyülekezet. Ezt az örökséget ne hullassuk el életünkéből, de zengessük ég felé; minden szívből fakadó psalmust meghallgat Isten.

Aradon, 1934. jan. 6-án. A kultúrpalotái Kodály-hangverseny után.

Bölcsők Tihanya.

II. Tim. 4:6-8.

Kedves halottunk szomorú jelentésébe tették ezt, ami most számotokra a legszomorúbb ige. Szeretném, ha Isten vigasztalását tudnátok belőle kihallani. Pedig most belőle, mint egy forrásból, amit a szenvedés vesszője ütött a szíven, árad a bánat sötét vize, hogy tengerré dagadjon. Hol van a partja, és ki tudja megmérni mélységét? Itt a halottak birodalmában, a sírgödör és e koporsó mellett, amely mint >egy felvirágozott gyászos hajó új és messzi vizekre távolodik tőlünk, ez a szó, hogy „megáldozatom” azt jelenti nekünk, hogy a szenvedés és kínok tüzeiben, a megpróbáltatások máglyáján egy élet elégett, megáldoztatott. Hová lett e tűz melege? Vigasztalást szólni annak, aki maga is érzi a veszteség nagyságát, nehéz. Azoknak nyújtani e vigasztalást, kik édesanyát, hitvest, testvért vesztek, még nehezebb. Azoknak, kik e megáldoztatást közelről látták, ennek jajszava és sikolya még most is fülükbecseng, — nehéz mondani, hogy e megáldoztatás mást jelent.

Jelenti a szolgálatban való megdicsőíttetés törvényét Kifejezi azt az önmagáról lemondó, mindig szeretteit szemé előtt tartó, övéért dolgozó életet, mely áldozat, csupa szeretet, teljes jószág: mindig a Másik, sohasem az Én. Volt egy napja, egy perce, mélyben elsősorban nem másokra, titeátok gondolt volna? A hosszas megpróbáltatások ágyán is, a kórházak, gyógyszerek kálváriáján is, a jajszavak szünetében is nem ti voltatok minden gondolata, álma, reménye és tervezetése? Lázában is nem értetek aggódott, sorsotokkal törődött, benneteket féltett? Az a nézés, ahogy benneteket, gyermekeiben gyönyörködött, ahogy kis unokáját, az „igazi kedves vendéget” szerette, nem ezt fejezte ki? — Kell a ti számotokra beszélni arról, hogy az ő életében az áldozat törvénye valósult meg? A ti örömetek volt az ő öröme, a ti boldogságotok az övé. Az volt gyönyörűsége és életeleme, hogy másoknak szolgáljon. Nem

volt, aki vele érintkezett, hogy jóságát ne tapasztalta, hogy meg ne érezte volna, hogy belőle árad, amit Isten ajándékozott neki: az áldozat boldogsága. Az „elköltözés idejében” a ti számotokra vigasztalást hirdetni nagyon nehéz.

Nagyon nehéz elhinnünk azt is, hogy az elköltözés ideje valóban elközelgett. 52 év, és azután vége? Itt áll előttünk most is, hiába zárja el a koporsó, itt áll szelíd nézésével, jóságos arcával. Itt ragyog előttünk fenkölt jelleme, amelynek alaptónusát egyfelől magyarsága adta, a székely történeti tradíciókhoz való ragaszkodás, másfelől az a családi szellem, melyet a belőle kikerült kálvinista igehirdetők ápoltak és meghatároztak, amit aztán az önfeláldozás és szeretet, csendesség és szerénység, munkásság és szolgálat, jószívűség és barátság építettek ki, s amire a koronát Istenbe vetett erős és optimista hite és mindig-zöld reménysége tette. Erdélyből jött a vértanúk városába — és erdélyien magyar és kálvinista lelke az anya és feleség önfeláldozásába, a szeretet szent és gyönyörűséget adó mártíromságába érkezett. Élete olyan volt, hogy megszerettette az életet; lemondó, mindig csak övéiért áldozó szeretete olyan, hogy dicsőséget tudott adni a lemondásnak és szeretetnek. A Mária — és Márta jellem harmonikus összefonódása volt az élete.

Nem a fórum, a zajos közélet volt igazi munkatere, hanem az otthon. Ennek négy fala határolta tevékenysége legnagyobb részét. De ezt a teret melegséggel és szeretettel, békével, az áldozatosság és öröm légkörével töltötte be. Napsugár táncolt körülöttünk, ha beléptünk ez otthonba. Szeretet és jóság csillogott szeméből, kezében a munka virága nyílt, lába nyomán boldog derű húzódott suhanva, mint egy tavaszi menyasszonyi fátyol. Az otthon közkato* nája volt, de hadvezérek dicsőségének fénye ült homlokán. Áldott az otthon, melynek ilyen katonája volt, boldogok a szerető szívek, akik mellette élhettek, szeretetének duruzsoló melegénél ülhettek.

Benne most a család lelke röppent el, mint egy fehér galamb. Nézzünk utána szomorúan: „Fejünknek ékes koronája esett le. Siralomra fordult a mi örömünk.” Oda van a lehetőség, hogy az áldozatok sorozatát neki sok örömszerzésben meg lehetne hálálni csak parányilag is, A harcot immár megharcolta —

nemes harc volt, nemesen harcolta — a futást immár elvégezte. E futás után az igaz Bíró előtt fog megállani. És nekünk reménységünk van, és én jól tudom, hogy tibennetek milyen erős hittel lobog el, hogy ő Isten előtt úgy fog megállani, mint az Ő kedves és választott szolgálóleánya, aki az igazság koronájával ékesíttetik, azon igazságával, mely az ő Krisztusáé s amely az örök ítéletkor neki fog ajándékozni ingyen kegyelemből. Milyen hittel, a bűnbánat mily erős reménységével vette a feltámadás ünnepén kedves fiának, az Úr alázatos szolgájának kezéből a Megváltó drága testének jegyeit! Templommá magasztosult a szomorú kórházi szoba, hol a bűnbocsánat bizonyosságában és a Krisztus-közösségben egyek voltunk. Aki Krisztussal van, annak számára az Ő igazságának koronája eltétetik.

Ez a mi vigasztalásunk. A feltámadásnak és örökéletnek ez a hite nem enged benneteket a bánatban elmerülni. Szolgatársam, aki olyan sokszor hirdetted a feltámadás örömeit, én itt, édesanyád sírjánál hirdetem neked, hogy Krisztus változatlan: csupa szeretet, és feltámadás. Hirdesd húgodnak, édesapádnak, szeretteidnek, a veled gyászolóknak, hogy az elválás nem végleges: édesanyád szelleme ott lesz közöttetek, betölti otthonotokat, és álmaitok felett őrző angyalként fog lebegni. — A fű kizöldül a sírhanton, a feltámadás reménysége kivirul a lélekben. Menj, kedves halottunk, az élők seregébe. Legyen csendes a pihenésed, és áldott az emlékezeted.

A Krisztus feltámadása élet „mindazoknak, akik vágyva várják az Ő megjelenését.”

Aradon, 1933. május 5.-én. Uzon Kovács Ödönné, u. K. Zoltán ref. s.-lelkész édesanyja temetésekor.

Prófétaiság.

Jerém.:1:9, 10.

A halál, viskókba és palotákba egyaránt bétér: megmarkolja a csak egyért, vagy kevesekért, vagy a népért, a közért dobbanó szíveket. A halál csontkezésének szorítása egyetemes: előtte nincs privilégium, protekció. Most is a nagy harcok egy veteránját, városunk történelmének egy napszámosát vitte el. Ha egy gyöngye, pislogó mécs alszik ki, ha gyertyaláng imbolyog meg: alig vehető észre; de ha reflektorok hunynak ki, iénnyalábok sötétednek el és fáklyák lobbanak ki: tömörebb lesz a sötétség és vakabb az éjszaka. Ha egy kis ibolyát szakítanak le: talán egy levél moccan meg a kertben a sóhajtól, de ha a fák nagyja: a tölgy roppan ketté: felhördül a kert, megrezzennek a fűszálak és harangozni kezdenek a kelyhek. A koszorúk virágai most gyászt hirdetnek.

A poszt állására, a kötelesség teljesítésére, a Jobogó hordozására, a misszió végzésére, városunk nagy feladatainak megvalósítására katona, vezér, munkás, misszionárius: *ember* kellett, és V. L. ott állott. Akit a szó nemes értelmében embernek lehet nevezni, nem könnyű találni. Ha Diogenes most közénk jönne, és szemünkbe, rajta keresztül lelkünkbe világítana: vájjon hányónkon torpanna meg a sugár? A Napkirály az alattvalók milliói között válogathatott birodalmában, és mégis így fohászokodott árvaságában:

„Most hagyj egy embert lelnem, óh teremtő,
Égy ritka embert, tiszta, nyilt kebellem,
Lánglélekkel s hályogtalan szemekkel.
Királyi főségemnek napkörét
Körül szállongó ezerek között
Csak egyet engedj, egy embert találnom.”

V. L. polgármester ily értelemben volt ember. Aki nem állott vele egy táborban az is így nyilatkozott róla: Mikor szembekerültem vele, akkor is a legnagyobb megbecsülést éreztem iránta, mert *igazi ember*, akinek természeti tulajdonságai a maguk stilizálatlanságukban felemelően nagyszerűek s akinek

egyszerűsége a legkérkedőbb erénye” (Sulik K.); Baltazár Dezső püspök azt mondta róla: „Ilyen derék polgármestert nem sokat ismertem.”

A közért harcolni nagyfokú altruizmus, heroizmus: prófétaiság kell. Prófétaiság volt Széchenyiben, Kossuthban, Tisza Istvánban, de az volt V. L.-ban is, aki nem az akták bürokratája, a paragrafusok jogásza, theóriák koncipiálója, még kevésbé események spektátora, pláne a gondolatok meditátora volt, — bár tudományosságának és ilyirányú munkásságának nyomait is őrzik a könyvtárak polcai, bár elgondolásainak nagyvonalúságát, koncepcióinak széles horizontját az annalesek, kor- és tisztársak dokumentálják, — hanem ezeken túl a gondolatok, koncepciók realizálója, a lendületek, energiák enthüziasztikus *hőse*, organizációk teremtője, harcok zászlóvivő robajosa, a fejlődési szellem, a modernség inaugurálója volt: előlfutó Arad közéletének stadionjában, Mózes és Árpád a jobb és szebb lét ígéretföldje felé vándorlásban.

Isten ígéje a prófétaiságot egyfelől a gyomlálás, — pusztításban, másfelől pedig a pozitív plántálásban és építésben jelöli meg. A paloták árkádjai, gyárak kéményei, hidak pillérei mind beszélnek V. L. ilyen tevékenységéről. A köz, az előhaladás, a munka oltárára tette le életét: mintha Kálvin János címerének jelígeje lett volna az övé is: „Cor meum... offero tibi.”

A próféták munkálkodásának az Ige a kritériuma. V. prófétaiságának is volt kánona: népe iránti szeretete, népe előrehaladása és boldogsága. Ez volt — ha kellett: a rombolás — és ez volt az építés mérőszinórija kezében.

A próféta rendeltetik, küldelése kényszerű megbízaton nyugszik. Akinek nincs égi megbízatása, azt „elnyeli a föld a maga kicsinyes, önző érdekeivel, anyagiságával, szenvedélyeivel, röghözkötöttségével...” (Kenessey B.) Hogy V. magasban szárnyalt, azt bizonyítja, hogy prófétai küldetése megvolt. A mécses, a fáklya, a reflektor a Nap heroldja, Istené: hajnalpír: annak világosságát sugározza libbenésében, tűzcsóvjában, vagy fénynyalábjában. *Próféta az, kinek életében az isteni világosság olyan energiával és quantummal fénylik, hogy egy korszakot és területet behint, utat és irányt mutat, csirát öl és magvakat*

csirába szökkent, termékenyít és éltet V. prófétai életének világossága a vértanúk városát 42 éven keresztül hintette be.

Ez a világosság hunyt most ki, és ezért van gyász szívünkben. Erre a gyászra vigasztalásul halljátok meg a feltámadás Igéjét...

Aradon 1934. márc. 11. Csejthei Varjassy Lajos, ny. polgármester temetésekor.

Zsolt. 88:19. a., Róm.:8:38,39.

Élet és halál elválaszthatatlan fogalmak. Az életet át- meg áthatja a mutas: — egyik része az építés, a remények szövögetése, a másik pedig ugyanazok a rombadőlése, szétszakítása. Életünk egyik része azzal telik el, hogy különféle szálakat szövünk, a másik pedig, hogy azok elszakadnak.

E szálakkal leköthetjük magunkat a földhöz: ennek értékeihez; e szálakkal — a lélek finom ezüstszálaival — odaköthetjük magunkat emberekhez: rokonokhoz, barátokhoz. Mentül finomabbak ezek a szálak és mentül több lélekhez futnak: annál értékesebb és gazdagabb az élet a maga milyenségében. E világban való egyedüliség érzése, e világ nehéz küzdelmei ösztönzik, sőt kényszerítik az embert ily szálak szövésére: ne álljon egyedül, legyen mellette szerető szív, kivel minden baját és örömét megoszthatja, aki szoroson fogja a kezét, akivel együttaladhat. Ilyen szálak kötött egymás között a most már elcsendesedett és az a másik, a gyásszal tele szív. És ez a szál a 42 évi egyetértő házaséletben mindig mélyült. A közös bánatok és örömök, a közös gondok, a verejték és annak letörlése, a közös álmok, tervek és remények mindig szorosabbra fűzték e két szívet egymáshoz. Akik 42 évig egymás mellett haladtak, azok sokat jelentenek egymás számára. Az a 42 év a legközelebbi rokonból: a feleségből barátot alakított; nemcsak: szinte egyégyforrasztotta a szíveket.

És ekkor következik az elszakadás: minden szál eltépése után megsajog a szív. Amilyen mértékben szakadoznak a szálak, ugyanolyan mértékben telik meg a szív bánattal. Most is: a betegség minden sóhaja, a fájdalom minden kínja egy-egy parányi szá-

lat szakított el — s most a gyászoló szívekből feltör a zsoldáríró sóhajtása: „elszakasztottál tőlem barátot és rokont”. Egy tiszta, nemes, hűséges és dolgos élet szálai szakadtak el annak az imádságnak ámenére, mely alatt megpihent a szív.

Meg kell látniok a gyászolóknak, hogy Isten kezéből jött az elszakítás, hogy *csak* a földi szálak szakadtak el: más lett a szálak iránya: a földről az ég felé vezetnek immár.

Elszakad minden, mi a földre láncol,

s minden véges végtelenbe szakad.

Az idői az időtlenbe száll át,

a földről messzevezetnek a pályák . . .

Messze és mégis közel: egyenesen Isten szívé-

hez: az Ő szerelméhez, „mely vagyon a mi Urunk, Jézus Krisztusban”.

Mi lelket lélekkel egybefűz,

a finom ezüstszál, lehet, hogy megszakad ...

de a Krisztus szerelmétől nem szakít el „sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem jelenvalók, sem következők, sem magasság, sem mélység, sem semmi más teremtmény”. Ha az, kit nagyon szerettünk, Istennél van, elszakíthatatlan szálakkal köt össze Istennel. Mert ennek a szálnak áicsüzlő ezüstje a Krisztus feltámadásába vetett hit. „Krisztus él, mi is élünk, a haláltól nem félünk”: a halál nem szálatat tép el, hanem azokat Istenhez irányítja. Amilyen erős a feltámadásba vetett hitünk, annyira gazdagabb és felemelkedettebb lesz az a lélek, melyből földi szálak szakítottak el. Legyetek erősek a feltámadás hitében.

Aradon, 1934. márc. 27-én. Eszenyi Lajosné temetésekor.

Útrakelés.

Jób 1:6:22: „... én útra kelek és nem térek vissza”.

Egy ilyen üzenet volt az utolsó, ami elhangzott e 13 éves gyermek ajkáról. Úgy lebeg ez a hangfoszlány, mintha egyre távolodó hajóról jönne: ez a hajó már az örökkévalóság vizén úszik. Az anyai tekintet simogatásával, az anyai csók ízével ment az iskolába könyveivel kezében s szívében ki tudná megmondani milyen gondolatokkal és érzésekkel — s az iskola kongó folyosóján echó csattan: és üresen marad az iskola padjában és a szívből egy hely, üresen az asztalnál egy szék, gazdátlanul maradnak a könyvek, lehull az élet fájáról egy levél, melyre A. P. neve volt írva, s a családi körben a „mindig mosolygó arc” emlék lett. Emlék, melyen átizzik az a röpké 13 éves múlt, átparázslék egy éleinek, egy jövőnek gazdag lehetősége. A reménység megszárad, az álmok színei elfakulnak, a tervek megroppannak. Az édesapa jövőbenzését megszakítja e kicsi koporsó: — a kert csak sírra való virágot virít. Icaros zuhanása nem oly tragikus, mint a gyászoló édesapáé a jövő szívárványhídjáról egy sírhant rögeire. A testvéri ölelő karok csak koporsót találnak, a rokon szerető szívek csak emlékeket dédelgethetnek. Nevetése az örökkévalóság zöngéjét kapta s minden mozdulata örökkévalóvá kövült.

Hogy készítették az útra őt, az élet útjára: — szárnyait növelték, erejét edzették — s most olyan útra kelt, amelyről nincs e földre visszatérés. Az elvesztés lehetősége most közös félelemben és gyászban markol össze itt minden szívet. A gyász fekete-szívárványíve most itt minden szívet átölel: a szülőkéét és a kicsiny barátokéét egyaránt. A tragédia árnya reánkzuhan, jaja a fülünkbe sikolt: kicsoda fogja kitépni onnan? A szív véresre szakad: kicsoda fogja fel drága rubintját? A hit oszlopa megrendült: ki fogja megtámogatni? A csüggedés és kétségbeesés temetőkertjében ki fogja meg kezünket? Valami láthatatlan súly: a döbbenet neheze fekszik lelkünkre: megbénítja azt, s benne mint egy örvényben csupán ez a gondolat kavargó: miért, Uram, miért? Miért

kellett ennek így történnie? Ami még csak kezdet volt: miért kellett befejeződnie? Ami még csak indulás volt: miért kellett ilyen sötét állomásra megérkeznie? A hajnalpír miért homályosult ily korán alkonyra? Amit Elek apó kezdett írni aranytollával: miért kellett Ibsennek befejeznie? A Csipkerózsika vára állott meg? A meséskönyvek alakjai foszlottak köddé? Lucifer bukkant fel azon a folyosón? Kain áldozatának füstje marta meg a szemet, vagy egy fényes ruhájú angyal hívogatott szelíd szóval? Kérdések, amelyekre nehéz, de nem is szükséges megtalálni a feleletet. Mert a gyászoló szívnek nem ez a vigasztalás, hanem az, hogy az az út, melyről ide nincs visszatérés, Istenhez vezet. Ilyen nagy gyászban nehéz a vigasztalás. Honnan vegyek szavakat, melyekben elég melegség lenne a szívek hidegét elűzni; elég erő és balzsam a fájást elcsitítani; elég tartalom a szívek ürességét betölteni? Isten vigasztaljon titeket az ő Igéjével, a feltámadás húsvéti örömhírével: „én élek, ti is éltek.”

Ezzel a hittel bocsátunk utadra, kedves gyermek. A szülei szeretet megáldja emlékedet, a testvérek és rokonok fájdalma sírod által megszenteltetik, a kicsiny barátok virága az életről illatozik. Isten legyen veled: konfirmáljon meg ő hitedben: „a te hited megtartott téged.” — Legyen osztályrészed az örök béke, Isten felmentő ítélete: „megbocsáttattak a te vétkeid,” a szép álom és a diadalmas feltámadás.

Aradon, 1934. ápr. 18-án. Ambrus. Pista, öngyilkos gimnazista temetésekor.

Pusztai kalamáris

Világbéke.

Ha a világűr nem volna sötét, nem ragyognának a csillagok és napok. A szomjazó tudja a hús ital értékét, a didergő a tűz melegét. Így vágyunk a békére. Nem megyek vissza az ókorba, hogy onnan keressék példát a világbéke propagálói közül. Nem ismertetem St. Pierre abbé munkáját, aki nyilvánosan rosszalta XIV. Lajos hadjáratait, s aki az „örök béke terve” c. művében 1713-ban az európai nemzetek képviselőiből egy tanácsot akart felállíttatni, a mai Népszövetség őseit, amely elébe kellett volna terjeszteni az uralkodók sérelmeit, mielőtt fegyverhez nyúltak volna. Ma is találunk erre példát. Nobel díjakkal tüntetik ki a béke ügyét szolgáló könyveket, a Népszövetség milyen régóta tanácsozik effelől, a leszerelési konferencia falai milyen sok vitát hallottak! A tanítóknak előadásokat kell tartaniuk a békéről, a fegyverszünet évfordulójára ünnepet szentelnek, a járműveknek meg kell állniuk ennek emlékére, s a harangoknak megkondulniuk. Mind szélesebb rétegekben terjed a béke vágya. Ma már a háború professzionistái, a politikusok között is mind többen-többen vannak, akik szükségesnek vélik az állandó békét. Apponyi ezt mondta: „A tartós béke uralma ma már nemcsak ideális törekvés, hanem *az emberiség fejlődésének reális szükségszerűsége*. A népek élete annyira egymásba kapcsolódott, hogy egyikük sem avatkozhatik be zavarólag a másik nép érdekszférájába anélkül, hogy azt saját maga is meg ne szenvedné, és ne veszélyeztetné saját éleifeltételeit. A népek szolidaritása már nem utópia, sőt ellenkezőleg *anakronizmus, ha szembehelyezkednek egymással.*” De itt a béke csak jól felfogott önérdékből való szükségszerűség: önzés, szolidaritás. Az érdekek pedig mindig találkoznak: háború mindi» lesz. A kínaiak és a japánok között most vereslett föl a háború vérontása. *A politikai pacifikus törekvések sem most, sem a jövőben sohasem vezetnek békére.* Nem a militarizmus szelleme szól e megállapításból,

hanem a realitásból való következtetés. Ha a teljes lefegyverezést keresztülviszik is, ha minden fegyvert gúlába állítanának is, vagy ha minden ország minden arzenálját becsuknak is és békés szerszámokat kovácsolnának azok tartalmából, ha a dinamitot és nitróglicerint békés bányász, vagy vegyi célokra használnák is, ha minden katonát le is vetkőztetnének uniformisából, ha az aeroplánok galambokként szállanának is a fejünk felett: még akkor sem hoznák a béke olajágát, még akkor sem lenne meg, különösen nem lenne *biztosítva* az állandó béke. — Döngenek az asztalok a békét szónoklók öklei alatt, de Lucifer vigyorgása húzódik meg mögöttük. Olajágát tart az egyik kéz, és fehér zászlót lenget, de ugyanakkor a másik görcsösen szorítja a fegyvert. Békét szól a száj, de háborúra gondol az elme; szeretetről vezércikkedik az összeszorított ökölbe a toll. Barátsági és megneemtámadási szerződések hírért szinte naponkint olvassuk. És nem pirul el az arc, és nem reszket meg a kéz a szégyentől. A társadalmi együttélés és a nemzetközi viszonylatok *paródiája* a békének és szeretetnek a keresztyének országában és országok között.

Az ember háborús: harcoló lény. Az volt a szava: *si vis pacem, para bellum*. Még a békét is háborúval akarja elérni. Az első háború Kain és Ábel között dült. Az ember pedig Kain utóda. Kezében nincs és sohasem lesz hatalom, bármilyen omnipotens legyen is különben, hogy az embert ne Káintól származottá tegye. Ezért az *ember* sohasem teremthet békét. Ezért a külső eszközökkel dolgozó pacifikus törekvések mindig csődbe fognak jutni. — A fizika törvényei szerint amire erő hat, nincs nyugalomban, csak legfeljebb mozdulatlanságban. Az asztalon csendesen fekvő könyv mozdulatlan, de nincs nyugalmi állapotban, mert ha más erő nem is, a föld vonzóereje hat reá. Vigyél egy tárgyat bárhová, tedd bár légüres burába, a föld vonzó erejének hatása alól nem vonhatod ki sohasem. Így az ember is, — ha lefegyverkezik is, ha karba teszi is a kezét, nincs békeséges állapotban, mert az eredendő bűn fegyverhez vonzó ereje alól nem tud kiszabadulni. *A világ szerinti békeség, és ahogy a világ adja, nem békeség.* A világhoz hozzá van tapadva a bűn, ez pedig nem tud békét adni, mert éppen a bűn következménye

a háború. Ezért a bűnös emberek között örök béke álom, színes szappanbuborék, gyermekes játékszivárvány.

Ugyanilyen álom az emberek *egysége* is. Hiába vannak Amerikai Egyesült Államok, hiába lesznek Európai Egyesült Államok, — ez az egység külső, benne béke nem fog uralkodni. Közös politikai, gazdasági, kulturális *érdekek* hozzák létre, — az érdek-egység pedig nem tartós. Az egyesek és népek egyénisége más és más, az érdekek és igények pedig egyéniségek szerint változnak. A különböző érdekek pedig már felborítják az érdek-egységet. Ezért épúgy, mint a pacifikus törekvések, az emberi uniós, panikus tendenciák is hiábavalóak.

Tehát akkor a békére remény soha nem lehet? A világ-adta békére soha. Sem most, sem évezredek múlva. De Jézus azt mondja: »Az én békeségemet adom nektek; nem úgy adom, mint a világ adja». Ő megteheti azt, hogy ne Káintól származottak, hanem Tőle, újjászülettek legyünk. Az anyagi test nem vonható ki a föld vonzó ereje, de mi kivonathatunk a bűn hatása alól. Az ilyen újjászületett, egészen más ember megteremtheti azt a békét, amit Krisztus ad, mert az ilyen ember a másokban testvért lát. Ha a népszövetségi Briandok, Chamberlainek, Hooverek stb.-k ezt a békét és így akarják megvalósítani, akkor tesznek egy-egy lépést ennek szolgálatban, de más-különbömben célt nem érő minden szavuk, ténykedésük. A veneriás beteget hiába gyógyítják külsőleg irral, ükonokájában is visszatér annak réme. Belső gyógykezelés szükséges. Hiába mázolja rá az emberre a politikusok a béke irját, a betegség: a háború vágy tovább lappang. „Vulkánon táncolunk.”

Ha azt kérjük, hogy Isten akaratának engedelmeskedjenek az emberek a bűné helyett akkor lehet leszerelés, akkor nyugodtan lehet kapát csinálni a fegyverekből, metszőkéseket a dárdákból. Ekkor nem lesz titkos fegyverkezés, „nem nyugtalankodik mi szívünk és nem fél”, ekkor rájön az ember, hogy minden háború testvérháború, hogy testvérek között csak egység lehet.

Ez az egység lehet tartós, mert ezt Krisztus létesíti. Ennek az egységnek olyan fegyvere van, ami legyőzhetetlen. Hiába hurcolta* arénákba a római keresztyéneket, hiába korbácsolták a gályarabokat, ők

maradtak a győztesek. A kiontott vér „mag” lett, amely nőtt, az elhallgattatott ének most is zeng. — A Krisztusban egységrelépettek ezzel a fenséges hatalommal harcolhatnak, — mert ez a teljes lefegyverezés, nyugalom és biztonsági állapot nem máról-holnapra jön el. A keresztyének internacionaléjának világhatalma nem a tankok nagy számában, a repülőgépek napot elsötétítő seregében, nem dandárok fegyverében, kitűnő stratégiák tudományában lesz, hanem olyan fegyverben, mely mindezeket megsemmisíti: a szeretetben. Amikor ezzel harcol ellenségével, akkor beteljesül: „szeresd ellenségedet is.” Ilyen módon kellene megindítani a béke szent kereszteshaborúját. — Sokan vannak ebben a táborban, ezrek állanak ilyen fegyverrel glédában a Krisztus zászlaja alatt. Ez a tábor megnöveli a bátorságot, mert ez a fenséges falanx a bűn ellen nagy erőt képvisel. így kap más értelmezést, hogy „si vis pacem, para bellum.”

1932. nov. Vezércikk a „Margittá”ban.

MÁRIA felkél.

— *A kálvinista nő vallásosságának férfias jellege.* —

Az a tény, hogy a nőket már országszerte lehetett nőszövetségekbe tömöríteni, míg a férfiak és fiuk közötti egyházi munka eddigelé lanyhább tempóban folyhatott, sőt nagy részben a mi viszonylataink között csak ezután lesz beindítható; továbbá, hogy általános megfigyelés szerint is a nők szívesebben és nagyobb számmal járnak templomba, vallásos összejövetelekre, mint a férfiak, s hogy a karitatív munkából intenzívebb részt vesznek, a vallási és egyházi megmozdulások iránt érdeklődőbbek, — azt a hiedelmet hajlandó a megfigyelőkben kelteni, hogy a nő lelki alkatánál fogva inkább van „diszponálva” a vallásosságra, mint a férfi; hogy a nő közelebb áll a valláshoz, rokonabb vele. Majdnem általános az a felfogás, mely a vallást egyrésztől szinte egészen ki akarja sajátítani a nő részére, másfelől pedig teljesen át akarja engedni, sőt utalni is azt, mondván, hogy a nő gazdagabb kedélyvilága, érzelmi emóciók iránti

fogékonyabbsága, szenzibilitása, szívbeli gazdagabbsága, lelki hozzáférhetősége miatt Isten által valóban arra is van predestinálva. Psychologiai argumentumokkal, empirikus tényekkel, bibliából vett példákkal igyekeznek ezt igazolni és bizonyítani. A biblia női alakjainak sorából egymásután lépnek elő a vonzóbbnál-vonzóbb személyek, jellemek, akik vagy életük egészével, vagy egy-egy vonásukkal szólanak emellett. Jézus női követőinek sora plasztikusan és élettelenesen hirdet bizonyosságot emellett. A református, vagy a protestáns nagyszonyok zengő és sugaras Krisztus melletti élethirdetésének meghallása mind aktuálisabbá kezd válni.

Önkénytelenül tolul élőkbe a kérdés, hogy valóban úgy van-e, hogy a vallás elsősorban a nők számára való, hogy velük közelebbi kapcsolatban van, hogy ők nagyobb mértékben, mélyebben élhetik a vallást; hogy úgy van-e hogy a nőket választotta ki Isten felettebb módon gyermekeiül. E kérdések gyökere ebben foglalható össze: Isten kijelentése a *nőknek* szól-e? vagy: a kijelentésből a nőknek *több* hangzik-e? vagy: a nők inkább meg tudják-e azt *hallani*? Tisztáznunk kell, hogy a vallásban többé, vagy pedig mennyi a feminin jelleg. Azt kell megállapítanunk, Isten Igéje alapján állva, hogy a kijelentés sem a nőnek, sem a férfinak, hanem az *embernek*, tehát *úgy* a nőnek, *mint* a férfinak *egyforma mértékben* szól, azt mindkét nemnek egyformán meg *kell* hallani, s mégis, — azt is meg kell állapítanunk, hogy Isten igéjét, *követelését* helyesen értelmezve, annak a férfi az ő adottságainál fogva inkább meg tud felelni. Tehát, hogy a vallásban a »férfias» és „nőies» mostani, általánosan dívó és elfogadott megkülönböztetése szerint több a férfias, mint a feminin jelleg. Ha pedig a nő vallásosságát vizsgáljuk, ezt így kell fogalmaznunk: *A kálvinista nő vallásosságának férfias jellege van.*

Szükséges hangsúlyoznunk, hogy *kálvinista* nőről beszélünk. Elsősorban azért, mert más felfogás szerint lehetséges, sőt a lutheránizmus szerint, ha végig következetesek maradnak, úgy is van, hogy a vallás a női természettel inkább van harmóniában, — másodsorban pedig azért, mert épen ezzel szemben határozottan és tudatosan kell hangsúlyoznunk hitváltási jellegünket és különbözőségünket, továbbá

azért, mert mi a vallást, a keresztyénséget nem akarjuk más keretekben vizsgálni, mint amit a mi hitvallási jellegünk határol, miután valljuk, hogy Isten ígéje alapján csak ez lehetséges. És még azért is, mert bennünket a református nő vallásosságának mibenléte érint.

Mit értünk azalatt, hogy „nőies és férfias”? A disztinkciót nem tudományos, biológiai alapon végezzük, ahogy a kérdés természete szerint kellene, hanem csupán a szélteben-hosszában elterjedt fogalomkört akarjuk határolni és rögzíteni.

Nőies jelenti azt, ami csendes, halk, finom, gyengéd, törekeny; jelenti a költőiest, szépet, hangulatost. A szelídséget, türelmet, alázatosságot, szánalmat, részvétet női erényeknek szokták mondani. Nem csupán a holdvilágos Beniczky-néféle szentimentalizmust, de általában az érzelmek világát a nőies kőrébe szokták sorolni. Könnyeket letörölni, a más fájdalmát meglátni, abban vigasztalást nyújtani, irgalmasságot gyakorolni, másokat „megérteni” a lelkek között harmóniát teremteni, lemondani és alkalmazkodni, szeretni és áldozatot hozni — a nő tud. Az anyák, feleségek és nővérek ezreinek szép sora mind ezt bizonyítja. A nőt inkább passzívnak, elfogadónak, engedelmesnek tartják. A nő területe — eltekintve most a hypermodern emancipált nőtől, a szüfrassetől, a flappertől — inkább a zajtalan, csendes, láthatatlan munka. Az ő fóruma az otthon. Védelmet, támogatást, lovgaiasságot igényelhet a nő. — íme, nagy körvonalaiban itt áll előttünk a „nőies” elfogadott és általában ismert képe.

A vallás nem az ilyen nőhöz van legközelebb? Nem természetes az, hogy ők jobban meghallják annak szavát? Hiszen Jézus azt mondja: „Boldogok a szelídek..., boldogok az irgalmasok, és: „Tanuljátok meg tőlem, hogy én szelíd és alázatos szívű vagyok.” Nem az alázatos és szelíd nő képes ezt legkönnyebben megtanulni? Ki tudná legjobban megtartani Isten felhívását: „Tiszta és szeplő nélkül való istentisztelet az Isten és az Atya előtt ez: meglátogatni az árvákat és özvegyeket az ő nyomorúságukban” — mint a jótékonytáborokat gyakorló nőszövetségek és leányegyletek buzgó tagjai? Ki tudná jobban megtartani a másik felhívást: „Becsületbeli dolgoznak tartásotok, hogy *csendes* életet folytassatok” —

mint a csendes, halk, az emporium zajától idegen, otthonias és családias szerény nő? — Krisztus engedelmességet, meggondolás nélküli teljes átadást követel; azt kívánja követőitől, hogy tagadják meg magukat és vegyék fel az ő keresztyét. Ki képes erre inkább, mint a lemondani és áldozatot hozni tudó asszony, a némán szenvedő kereszthordozó és mártír, az „angyali” türelmű nő, akinek nincs zúgolódás a szájába? — hogy ne is beszéljünk a szeretet parancsáról. Azt mondtuk, hogy női jellemvonás az elfogadó-képesség, és ugyanakkor azt is mondanunk keli, hogy Isten ígéje és Krisztus elfogadást kér: zörget a lélek ajtaja előtt az isteni vendég bebocsátatásért. Ezt tehát könnyebben megteheti a női lélek, aki egész berendezkedésével az elfogadásra teremtett. Tagadhatatlanul meg kell állapítanunk, hogy a keresztyén vallás fenti kívánalmainak a nő megfelel, és talán jobban, mint a férfi.

Most nézzük a másik oldalt: mit foglal magában a „férfias” jelző fogalomköre általános megítélés szerint. Férfias jelent: aktivitást, állandó kemény munkát, erőt, harcot, szenvedés-állást, kitartó munkabírást, öntudatosságot, határozottságot, céltudatos előretörést, hideg számítást, megnemalkuvást. Az ambíciót, szilárd akarást, hódítást férfiasnak mondjuk. A tettet és férfiaságot egynek vesszük. A bátorság elszántság, sőt vakmerőség azonos a férfias fogalmával. Ha valaki mindent kockáztatni mer, férfiasnak nevezzük. A férfias jelleg azt jelenti, hogy valaki egy ügy szolgálatába állva, minden erejét, képességét arra összpontosítja; hogy ebben a szolgálatban felolvad és elvész: eggyé lesz vele; hogy erre a szolgálatra, munkakörének minél hiánytalanabb mértékben való betöltésére készül, képességeit alkalmassá igyekszik tenni. Az eszméknek, felismertigazságoknak a cselekvés terében, az élet dobogóján való megvalósítása férfias. A porondra való kilépés, hathatós demonstrálás, a poszton való helytállás, könyörtelen hivatás-teljesítés, mely a felelősség súlyalatt görnyed — férfias. Tehát: *férfias életélést jelent*, még pedig bátor és teljes életélést.

Most, mikor az érem mindkét oldalát: a nőiest és a férfias megnéztük, miután *a kálvinista nő* valóságáról van szó, meg kell vizsgálnunk, hogy mit jelent a kálvinizmus, mit kíván a nőktől, *A kálvin-*

izmus az Isten ígéjével való emberileg lehető leg-
tökéletesebb megegyezést jelenti. Tehát amit Isten ígéje
követel, azt igényli a kálvinizmus is. — A kijelentés-
ből úgy ismerjük meg Istent, mint *akaró Istent*, „aki
szüntelenül cselekedik, hat, tevékenykedik, terem”
(Bartók Gy.: A reformáció erkölcsi felfogása), akiben
„elsősorban a cselekvő akarat bir értékkel”. (Troeltsch.)
S „amint Isten maga cselekvő akarat, úgy kell cse-
lekvő akaratnak lennie a hívőnek is, aki lelkében
Isten kiválasztásáról bizonyossá lévén, ezen bizo-
nyosság alapján meg nem szűnik akarni és cselekedni
Isten akarata szerint az Isten dicsőségére.” (Bartók.)
„Az én Atyám mindezideig munkálkodik, én is mun-
kálkodom” — mondja Jézus. „A hit is, ha cseleke-
detei nicsenek, megholt ő magában” — állapítja meg
Jakab apostol.

Tehát a kálvinizmus tettet, életet követel. Érzel-
mekkel, jószándékokkal, óhajásokkal, vágyakkal, han-
gulatokkal és szavakkal nem elégszik meg. Az ér-
zelmi világ, a gondolat, az akarat, a benső megszen-
telését is követeli, de elsősorban és kérlelhetetlenül
azt, hogy ezeknek meg kell nyilvánulniuk, cseleke-
detté: életté kell robajlaniuk. Hiába van szép érze-
lem, világformáló gondolat, nemes elhatározás, napó-
leoni akarat, múzeumosan gazdag lelkivilág, — ha arra
a tett pecsétje nem hitelesült reá, olyan marad, mint
a robogó vonat után szálló füstkígyó. A mi vonatunk
pedig az örökkévalóságban száguld. A gondolkodás
és tett, a benső és annak külsőleg való megnyilvánu-
lása úgy viszonylik egymáshoz, mint a csermely
és a folyóvá-lett-csermely-hajtotta turbina: a csermely
vizet küld a turbinának — s turbina nélkül a cser-
mely csak csobog, nádakat és sásokat suhogtat, für-
dőző mezteleneket ölel s kinyújtózik a festő ecsetje
elé.

Azzal az igénnyel lép fel Isten ígéje az ember-
rel szemben, hogy az ő akaratát megismerve, azt
bátran, hősiességgel, határozott célirányossággal
tetté élje, vele a világot formálja át melegebbé,
otthonosabbá, szebbé: Isten akarata szerintivé. E vi-
lágban nem az érzelmeket, gondolatokat és elhatáro-
zásokat nélkülözzük, hanem az ezeket megvalósító
tett-embereket. Olyanokat, kik férfias erővel, gránitos
igénnyel, meg nem torpanó határozottsággal, félre te-
kinítést nem ismerve, célrasszegett szemmel futják a

pályát, hol hivatásuk betöltése mellett boldogan szolgálnak Isten ügyének. Azokat a személyiségeket nélkülözzük, kik szent elszántsággal, mámoros vakmerőséggel duhajon dobják egész életüket: erőiket, képességeiket, anyagi javaikat, jövőjüket, reménységüket, álmaikat, exisztenciájukat —: üdvösségüket arra a rulett-játékra, melynek kimenetele biztos, mert Isten eleveelrendelésén nyugszik, s melyen a tét: az Istennek való szolgálatban részesedhetés öröme, s az örökélet. — A kálvinizmus tehát a hősiesség vallása, melynek próbaköve az élet. Nem a szív kamráiba, a lélek várfalaiba, az érzelmek tónusaiba, orgonabúgásos hangulatokba, vagy az imádság áhítatába van bekövesítve a reformas vallás, hanem ezeken túl, mint a széttört alabástrom nárdusa, terjeng és száll, mindent betöltve, s hozsánnázik, mint a hugenották „Erős várunk”-ja, diadalmasan röppenve sasként az ég felé.

Tehát, amint látjuk, felvetett témánk odamódosul, hogy a kálvinizmusban az érzelmi, vagy az etbikai elem dominál-e, s miután hangsúlyoznunk kell, hogy a kálvinizmus a vallást hiánytalanul életté, erkölcsivé követeli tenni, el kell ismernünk, hogy ennek véghezvitelére az a személyiség alkalmasabb, melynek jellemzőit a „férfias” fogalomkörén belül találtuk meg. Isten ügyét hathatósan képviselni a gazdasági, politikai, társadalmi stb. életben, annak szolgálatában rendületlen szilárdsággal megállani — férfias erő kell. Az életet vakmerő kockázattal Isten kezébe letenni — férfias bátorság kell.

És azon jellemvonások kiszilárdításához, gyakorlati keresztülviteléhez is, melyeket nőieseknek mondtunk, férfias energiára van szükség. A bárányszelídség, angyali türelem, alázat, irgalom mind pozitív erő kifejtést igényel, tehát olyat, amit férfiasnak neveztünk. Ki tudja, melyik emészt fel több férfias erőt: a támadást dacos harckészséggel visszaütni, vagy pedig alázattal elszenvadni. A lemondás, önmegtagadás, eme „női erények”, a férfias erők mekkora mennyiségét teszik próbára!

Így jutunk el odáig, hogy a református nő valóságos férfias színezetet nyer. A maga hivatásában, hova mint nő állított be, abban a speciális munkakörben, mit csakis ő, a nő végezhet el, a kötelességteljesítés hűségében, a szeretet okosságában

férfias lesz. Olyan nőkre van szüksége a mi református magyar egyházunknak, kik férfiasan oldják meg azokat a feladatokat, miket csakis ők végezhetnek el. A mai református asszony és leány vállára olyan súlyos terheket rakott az idő, reájuk olyan váradalommal tekint népünk egyeteme, amit nőies gyöngédséggel elviselni, aminek érzékeny lelki finomsággal megfelelni csak úgy képesek, ha ezt a férfiasság jellegzetes vonásai át- meg áthatják.

A kálvinizmus a nagy idők, döntő csaták vallása, mert ő tesz ilyenné minden időt. A kálvinizmus a hősök, a tett-emberek vallása, a meg nem alkuvásé, a kitartásé, a jövőt csináló alázatos héroszoké. Az a vallás a kálvinizmus, mely a nőt, minden Isten akarata szerint helyes jellegzetességét meghagyva neki, a cselekvés színterében férfiassá teszi. Nő marad minden ízében, amint kell is maradnia, de vallásosságát *férfias módon* tetté és életté szolgálja. Én ismerek olyan nőket, kiknek kézfogásuk, lépésük, a rajtuk előmlő nyugalom, a szolgálásra való permanenciájuk azt mutatja, hogy kálvinista módon: férfiasan vallásosak. És azt is hozzáteszem, hogy ezek a nők értékükből, kedvességükből, nőiességükből legkevésbé sem vesztek.

Mária felkél arról a szőnyegről, mely Krisztus lábai előtt van leterítve, elindul Mártának segíteni: energikus léptei az életnek sokféle aszfaltján koppannak meg, de vissza-visszavezetnek arra a szőnyegre, mely olyan ismert szeretettel hív s amelyen olyan sok lábnyom porára égi napsütés rajzol furcsa ábrákat . . .

Nagyszalontán, 1932. nov. 27. A Nőszövetség ünnepélyén.

Kálvinista modernség.

Ha önök közül valaki, aki még sohasem volt Budapesten, sem más világvárosban, most kapna egy nevére szóló útlevelet, vasúti jegyet Pestig, egy tömött pénztárcát: szóval lehetőséget arra, hogy ezt a várost megismerje — és ez a valaki egészen biztosan tudná, hogy többé sohasem mehet fel oda, s most is csak egy pár napig lehetne ott, akkor az — ugye valószínű, hogy Pesten nem ülne az alatt a rövid pár nap alatt szobájában egy könyv mellett, sőt még azt sem tenné meg, hogy egy kávéházban, vagy akár színházban töltsse el azt a kevés időt, ami neki ottani tartózkodásra adatott, hanem lótna-futna egyik helyről a másikra, villamost, automobilt, fogaskerekűt kihasználva, hogy Pestnek a nevezetességeit meglátogassa, hogy előtte lehetőleg kevés maradjon ismeretlenül; tervet készítené magának, valamelyik pesti ismerősét kalauzának kérné, hogy a főváros sokszínű életéből mentül többel meggazdagodjék az ő kisvárosi, szürke életének sivársága.* Felfokozott, erősebb-iramú, tömörebb lenne az élete az alatt míg a fővárosban van. Az lenne a nyilatkozata utána: többet éltem és tapasztaltam e rövid idő alatt, mint máskor évek alatt is. Mintha több oxigén lett volna ott a levegőben, mintha hetekké nőttek volna a percek. — És ha hazajöve azt venné észre, hogy valamilyen megbocsáthatatlan és megmagyarázhatatlan véletlen folytán elfelejtette volna megnézni — mondjuk a Halászbástyát, vagy a parlament épületét, vagy azután venne tudomást róla, hogy stúdió is létezik és hogy királyi várpalota is van, — bizonyára olyanforma érzése lenne, mintha elvesztett volna valamit: *az elszalasztott és ki nem használt lehetőség fájdalmasan szegényít.* Annak elvesztése, mi birtokomban volt már, nem olyan gyászos, mint ami *lehetett volna* az enyém és még sem tettem azzá. Az élet szomorúsága nem abban van, hogy minden perccel múlik, hanem abban, hogy a jelent nem használom ki, és nem készülök a jövő aranybányájának kiaknázására. Az évezredek, amik leperegtek az idő homokóráján, az esztendők vagy napok, amiket átéltem, az enyéimék a maguk

emlékeiben, történelmükben, reánk hagyott kultúrájukban, filozófiájuk tanításaiban, tapasztalatuk eredményeiben, amik felett rendelkezhetem, — de a jelenből amit nem élek, a jövő, amit nem fogok élni, számomra nem létezik. Ami az enyém volt, ha elmúlt is, nem sajnálhatom, — de ami enyém lehetne, és mégsem az, végzetesen és szegényesen szomorú. A hátammegetti örökkévalóságnak emberileg felfogható része az enyém lehet, de az életízű jelen és jövőendő másfajta birtoklást, gazdagabb ajándékot kínál nekem.

Aminthogy ostobának tartanánk azt, ki egyelőtte ismeretlen világvárosban eltölthető napjait egyetlen kirakat nézdegelésével foglalná el, úgy tartja bűnösnek a kálvinizmus azt, ki a Londonnál londonibb és minden világvárosnál gazdagabb-változatú életégesztet nem a lehető legtökéletesebb mértékben törekszik élni. Rövid idő adatott: ki tudja, egy-két emberöltő, egy pár év, vagy csak hónapok az élet: a modern-világ-kínálta módokat ügyesen fel kell használni. A kálvinizmus nem ostobaságnak, hanem bűnnek tartja azt, ha valaki a mai világban úgy él, mintha egy régi korszak gyermeke volna. Elítéli azt az embert, aki ma úgy él, mintha ez a világ változatlan volna. A kálvinizmus, *mert Isten* ígését hirdeti, elítéli a moderntelenséget.

Modern az, ki lépést tart korával, annak vívmányait ismeri és használja; ki nem stucc módra él egy elavult korszak homokjába dugva fejét, hanem aki jelenjének egészét ismerni és élni igyekszik; aki minden olyan újon kapva-kap, amivel életét gazdagíthatja és értékesebbé teheti, életstandardját sikeresebben fenntarthatja. Modern az, aki a ma nyújtotta élet-ajándékokat elfogadja, sőt keresi, hogy hol vannak olyanok. A rádióval, filmmel, automobillal, vagy repülőgéppel, az újfajta gyógykezelésekkel, a villannyal, a technikai civilizációval, a kultúrának számtalan ajándékával és áldásával nem élni — moderntelenség. A modernség tehát nem a bubifrizura és rúzs a leányoknál, a nyegle magaviselet, sportőrület a fiúk-nál, tánc- és flirtmánia mindkettőnél, amik mellett lehet valaki kőkorszakbeli is valójában; nem érthetetlen dadaizmus a festészetben, nem kakofónia és jazz a zenében, nem a nagybetű, homályosság a költészetben, nem komolytalanság és felületesség a

hagy, végső problémákban, nem csapongás az irányzatok, divatos szellemi áramlatok között, hanem *a modernség az ezeknél mélyebben rejlő olyan szellem, gondolkozásmód és magatartás, mely kapcsolatot keres mindazzal, ami korszerű — azért, hogy az azokban levő erőket, értékeket és lehetőségeket világnézetének milyensége szerint valamely cél: saját élvezete, haszna, családjá, nemzete, a társadalom, vagy Istenországa szolgálatába igázza be.* És a modernség nem is csak a fiatalok kiváltsága. Modernebbnek tartom pl. az aggastyán Apponyi Albertet sok flapper-nél és jampecnél, sok volán mellett ülő sportlady-nél, és globetrotternél, vagy sibajnoknál, — noha kétségtelen, hogy *a modernségben ennek természetéből következően a fiatalos elem a domináns.*

A kálvinizmus a megnemesített, szép, Isten akarata szerinti modernséget követeli. „Isten akarata a gazdag, örömteli élet; parancsa a bátor élet szabadsága”. (Makkai Sándor.) Jézus olyan embereket hív követésére, „akiknek van látó szemük és erős bátorságuk még a járatlan utakon is előnyomulni”. (Fosdick) — A kálvinizmus Istennek ezt a parancsát nem engedi félreferdíteni, elmagyarázni, a világtól visszahúzó, szektáskodó áláhitatban és mű-vallássosságban elsikkadni. A kálvinizmust az a bátor élés, az a hősi cselekvő magatartás, radikális, de Isten szerinti és jól értelmezett világiasság, modernség: krisztusi heroizmus jellemzi, mely mer élni, mely a tag élet lehetőségeit ki meri használni Isten dicsőségének szolgálatában. Meglátja a szépet, felszegzi homlokát új horizontok felé, tapossa az új ösvényeket — bátran, mert tudja, hogy lehet rajtuk Isten akarata szerint is járni. A kálvinizmus nem vegetálást, tengődést, 50 %-os életet és 50 %-os halált jelent, hanem *az Isten akarata szerint lehetséges életnek teljes 100 %-os megélését. A kálvinizmus a szent életigenlés vallása.* Olyan embereket akar a világba küldeni, kik erős igennel, ha kell erős nemmel, de nem langymelegen, nem lábujjhegyen élnek. Ha hallja Isten parancsát: „bátran”, akkor minden kockázattal mer. Amit Isten ajándékozott, visszautasítani — bűn. Isten *parancsának* nem engedelmeskedni — még inkább az, Isten *a bátor életet parancsolja.* A XXX. század kálvinizmusa az életben Istennek mennyivel gazdagabb, szélesebbkörű ajándékát fogja merni meg-

látni, istennek mennyi dústermésű, tisztagyümölcsű fáját fogja meglátni a jövő század keresztyén embere, amelyekről mer majd szakítani, Isten parancsának engedelmeskedve: „A kert minden fájáról bátran egyél.” Tehát a kálvinizmus nem a falak közé húzódott passzivitás nem reminiszcencia, múlton rágódás, nem kegyes szemlélődés, nem meghunyászkodás a rohanó élet elől, nem kámzsával fődött arc, nem negáció és minden ok nélkül való protestálás, hanem aktív, bátor élés, nyílt szembenézés, rohanás az élet sodrában „Isten országa felé”. Nem a halál sötét cellája, hanem az élet világos porondja. A gyáván élő, fal mellett meghúzódó, általános szóhasználat szerinti „aszkéta” nem igazi keresztyén. Az ilyen megcsonkítja Isten szuverenitását, nem engedelmeskedik az ő parancsának. — Az igazi keresztyén a modern élet minden lehetséges terén bátran keresi az alkalmakat, melyekkel életét Isten akarata szerint gazdagabbá, tömörebbé, szebbé teheti, hogy Isten ajándékait életének részévé tegye; az alkalmakat, mikor Istennek szolgálhat. Az igazi keresztyén a sokszínűbbé vált élet minden lehetséges mozzanatában Isten akarata mellett demonstráló tényező akar lenni. A week-endezéstől a rádióig, a sportoktól a gazdasági életig, a művészettel a politikáig, a filmtől a tudományig mindenütt mer élni.

A kálvinista modernség azt jelenti, hogy az ember istennek e világban felelősség mellett küldött sáfáraként a MINDENKORI JELEN ÉLET EGÉSZÉT igyekszik Isten akarata szerint bátran élni, és azzal Neki szolgálni. A vallás van hivatva rendeltetést adni sok tétova, eddig öncélú, vagy nemtelen célok szolgálatában álló erőnek és szervezetnek. A kálvinista ember, aki ezt a vallást éli, amíg hitével az örökkévalóság felé néz, mindkét lábával a földön van. Modern, mert nem engedi, hogy feleséges Istenének igényköre *akárhol* is megszükitésék: nem tűri, hogy az ember Isten hatalma alul a széles modern élet bármelyik rétegét is ki akarja vonni. A kálvinista ember hasonlít ahhoz, akire az angol szóbeszéd a lefordíthatatlan „A.?” kifejezést mondja; ami azt jelenti, hogy az ember mindenhez ért, mindenben otthonos, mindenben első; kitűnő, lelkiismeretes munkás, talpraesett, mozgékony, okos, leleményes, ügyes, sokoldalú, bölcs. Hasonlít ehhez,

csakhogy a képességeit Isten alázatos szolgálatában nemesíti meg.

Istennek a „modern élet” parancsa szól az egyénhez és így természetesen a közösségekhez: egyházunkhoz és magyar népünkhöz is. Isten moderné akarja tenni a neki való szolgálatban az egyént, de a bármilyen természetű társadalmi csoportokat, közösségeket is.

Egyházunk, ha nem akar *csak* intézménnyé, halottá merevülni, ha tevékenységét: az igehirdetést gyakorolni akarja, akkor az élet adta lehetőségeket, új módokat bátran ki kell használnia. A gyáván élő egyház Isten ügyét helytelenül szolgálja, Isten parancsának nem engedelmeskedik. „Istent époly kevéssé szolgálhatjuk eredményesen elavult egyházi berendezésekkel és régen idejüket múlt módszerekkel, mint ahogy nem lehet modern kereskedelmi forgalmat lebonyolítani fatörzsekből vájt csónakokban, vagy ahogy nem lehet házi rokkán előállítani a világ mai ruházati szükségletét.” (Fosdick.) Az isteni felhívásnak való engedelmeskedés nyomait látjuk azokban a törekvésekben, melyekkel az egyház a szociális kérdés megoldására igyekszik, a politikai, gazdasági élet egészét át akarja hatni, szót kér a napi sajtóban, a rádiót és filmet felhasználja.

Romániai *magyarságunknak* is parancsolja Isten ezt a modern életet; de ezt diktálja adottságunk, más népekkel való viszonyunk, kisebbségi helyzetünk, a mögöttünk álló ezer esztendő és a jövőendő egyaránt. Ha élni akar a romániai magyarság, tudja meg, hogy csak bátran, modernül élhet. A kereteket be kell töltenie, kulturális, gazdasági, politikai lehetőségeit bátran ki kell használnia. Ha nem szakít a gyümölcsből bátran: éhen vész. Ha azt, ami romániai magyarságunk tulajdona, élete lehet, nem veszi igénybe, más teszi reá a kezét. Egy nép feladatát, Istentől kapott történelmi misszióját pedig nem töltheti be más nép. A történelemben nincs helyettesítés. Amit nem használunk, amivel nem élünk, az a fejlődés helyett silányodik, rozsdásodik, visszafejlődik, elpusztul. Ha nem oldja meg magyarságunk a történelem- és jog-adta feladatokat, azok szűkülnek, elfogynak, — végre megkondul felettünk a história halálharangja: „Ennek a népnek joga, alapja és indoka nincs az életre. Ez a nép nem méltó a létre. Töröltessék el a népek közül,

vagy olvadjon bele más népekbe” — ami ugyanazt jelenti. Utódaink, a jövő századok ítélete előtt hogyan fogunk megállani, ha ez lesz a vád: „A romániai magyarság gyávasága miatt a magyar értékek elsikkadtak és pusztulásba kallódtak”?

A kálvinizmus által hangsúlyozott modern-életkövetelést azért hozom kapcsolatba magyarságunkkal, mert attól eltekintve, hogy a nemzeti élet sem vonható ki Isten akarata alól, a kálvinizmusnak mindenkor és mindenütt nemzeti jellege volt és van. A magyarsággal pedig különösen szoros viszonyban van. Sehoh a világon nincs oly nagytömegű kálvinista, mint a magyar nép között. Ezért mondja a magyar református ember, hogy ő „magyar vallású.” — Isten a magyar kálvinistáknak is parancsolja a modern életet.

Azért *mer* a kálvinista modernül élni, mert mindenütt, mindig látja — legalább is akarja látni — Isten akaratát. Akinek reflektor világítja meg útját, nem fél, hogy tócsába lép; akit atyai kéz vezet, nem fél a szakadékoktól. Az a világosság és biztonság szükséges a modern éléshez, amit Isten akaratának ismerete, és Isten közelléte ad. Enélkül fékevesztés, szabadoság, forradalom lenne, annak az elvnek hedonisztikus érvényesítése, hogy minden időnek leszakaszd virágát. A világ sara hozzáragadna, a szakadékokba belezuhanna, nem tudna elleneállani annak a végzetes lehetőségnek, amely minden isteni lehetőség mögött Mefisztóként kísért. A modernséggel nem jó kacérkodni, Aki nincs tisztába az úttal, ami előtte van, és nincs vezetője, vagy térképe sem, az ügyeljen az elindulásnál. Pedig egy helyben maradni, amikor hangzik az élet parancsszava: „előre” — nem lehet. A kálvinizmus nem az esztelen, hebehurgya és így veszélyes, hanem a *kritikai* modernséget követeli. E kritika elve Isten akarata.

Amíg a „keresztyének” legtöbbje között most uralkodó vaksi álszemérem az élet nyílt arcával szemben nem forrósodik át bátor és *gyors* modernséggé, az ilyen emberek alul maradnak — és nem is érdemlenek mást — és ők a felelősek azért, hogy az általuk képviselt, vagy képviselendő ügy nem diadalmaskodik. Isten akarata pedig az, hogy az ő katonái a világ egész arcvonalán csatát nyerjenek.

A világ karácsonya.

A karácsony nem a templomos-hangulatú kegyes emberek orgonaszavas ünnepe, nem is a gyermekek angyalszárnysuhogású, csengőcsilingelésű, karácsonyfás, krisztkindlis nagyon-vart estje, a Jézuska-járás ideje, nem is a filantrópok jótékonykodásának hagyományos alkalma, a nőszövetségek, emberbaráti intézmények szeretet gyakorlásának szép ürügye: a karácsony a *világ* karácsonya. Azt jelenti a karácsony, hogy az ember a maga létének egészében, életének minden körében és megnyilvánulásában állandó szükségben szenved, mely feloldást, kiteljesülést immanens energiáktól, vagy szervezetektől nem várhat, hanem csak magán kívül és túl levő transcendens erők megvalósításától, melyek segítségével az ember volta által meghatározott mentalitásából egy magasabb és tisztább létszférába fellépve, ott gyökeret verve és abba benöve, a maga alkatát átalakítja, életét, a társadalom egészét: a világot élhetőbbé teszi. Vagyis: *A karácsony a világ megítélése.* Azért, mert ez átalakulást, melynek szükségét, sőt sürgősségét oly nagyon keserű szájjal és , vállrokkantóan érzi és fájja, magából, a maga erre eo ipso kívéséből és más milyenségből akarja Aesopus békájaként irradiálni. Megítélés a karácsony azért, mert az ember nem akar magasabb értelemben vett „ember” lenni.

E negatív megítélés mellett a karácsony a kívánt, szükséges és elodázhatatlan átalakítás pozitív elvét is kínálja a világnak: Istennek az ember iránti szeretete megtestesüléseként földre jött Krisztus szellemét, azt a transcendens erőt, mely — bárhogy mosolyogja és becsüli is le ezt a XX. század emberének nagy része — az élet minden vetületében nagyobb megértést, erőteljesebb szolgálatot, áldozóbb hűséget, melegebb szeretetet, érzékenyebb felelősséget képvisel; azt a minden emberitől lényegesen más erőt kínálja, mely nélkül, hiába vannak az aranyfedezetek, a gazdasági életben a hullámverések és hajótörések sohasem jognak megszűnni; amely nélkül hiába akarják gúlába állítani a dandárok fegyverét, kiüríteni

az arzenálokat a leszerelési konferenciák szóvirágos gomblyukú dendijei, a militarizmus szelleme sohasem fog kihalni a harcoló lényből, az örök katonából: az emberből, amely transcendens erő nélkül hiába demagógizálnak testvériséget a szocializmus jóakaratójai, testvériség a Kain-utódok között sohasem lesz. Azt a transcendens erőt kínálja immanenssé a karácsony, mely nélkül az osztálykülönbségek ellentéteit kiegyenlíteni lehetetlen; mely nélkül a jótékony egyesületek és klubbosdit játszó nagyrabecsültjei hiába segítenek, áldoznak, hiába ruháznak fel, ünnepélyeket és tomlókat hiába görögtüzesítenek és hangosítanak, a pauperizmus nem fog megszűnni, és a tiborcsozkodás jajongó crenscendoja nem fog halkulásba hunyni; mely erő nélkül a munkanélküli segélyakció flastromát hiába ragasztják a társadalom vérében beteg testének epidermisére, a nyomor és éhség nem fog eltűnni.

A karácsony reámutat a társadalom ab ovo — mert emberi és így elégtelen erőkön épül föl — egészségtelen voltára, az együttélés tarthatatlanságára. A karácsony megvilágítása annak a ténynek, hogy az emberi societas magában hordja elkerülhetetlen pusztulásának tragikus végzetét, ha nem emelkedik önmaga fölé. A karácsony harsona a világnak, hogy romlott, hogy „keserű leve”, melyben forog a mi „vak csillagunk”, már-már özönvízzel fenyeget, s hogy saját útján haladva, a megsemmisülésbe száguld, mint a részeg soffőrű automobil. És ezzel szemben az élet lehetőségét mutatja meg a világnak.

De arra is figyelmeztet a karácsony, hogy aranyközéput, kompromisszum, 50% lehetetlen. *A társadalom belső épületének törvényszerűsége konverziót nem tűr.* Vagy élet, vagy halál. Vagy megmarad a társadalom olyannak, amilyen: önzőnek, kizsákmányolónak, kapitalistának, és irigynek, lázadónak, proletárnak — és akkor önmaga pusztítja el önmagát; vagy a karácsony-kínálta erőkből reorganizálja önmagát a maga egészében szolgáló, békés, testvéries: életképes társadalommá — és akkor megmarad, sőt virulenciájának lehetőségei előtt tág horizontok tárulnak fel. Azt mondja a karácsony: *A társadalom, vagy rettentő megrázkódások árán elpusztul, vagy létehez méltó rendeltetését ennek megfelelő eszközökkel és hozzáillő módokon betölti — és akkor*

él. — É rázkódtatásokat jelző döngéseket már halljuk. Társadalmunk szeizmográfja már veszélyes vonalakat cikcakkozik. A gazdasági életünkben uralkodó labilitás, a politika csebrének káosza, a bűnügyi rovatok feketesége, az élet minden területén tapasztalható idegesség — jelek.

A karácsonyba ezt az egyfelől megítélő, másfelől új életlehetőséget adó tartalmat az istenember hozta, aki nemcsak megítél, felkínál, hanem simultane követel is. Jelen társadalmunk természetéből következik, hogy a karácsony előtte idegen, sőt nagyrészen ellenszenves. Nem tudja megérteni, *nem tudja hinni* hogy az ácsmester Fia követelésének motiválója a világ iránti szeretete, mellyel azt emberhez méltóbbá akarja tenni — a világ akarata ellenére is. — Pedig Krisztus minden szocialistánál, népboldogítónál, politikusnál, jótékony szerv vezetőjénél, „közhaznú embernél” jobban szerette az embereket. Bizonyosság erre a karácsony és mellette a nagypéntek. — Hogy ezt sokan a fellelgybenjárók ideológiájának bélyegzik, és azt mondják, hogy a realitáshoz nincs semmi köze sem, a dolgon nem változtat, s ez csak a társadalom romlásba rohanását korbácsolja még örültebb iramba. De hogy a karácsony nemcsak ezeké, hanem az egész világé, — akár akarja, akár nem — az bizonyos. De az, hogy sürgös, hogy a karácsony ilyen világot-ujjászülvő hatalom legyen — még bizonyosabb.

Elmúlt az ideje, hogy a karácsony csak fenyőillatos, csillagszórós, betlehemi játékos hangulatok egy napos kendőzése legyen. Émber-méltóságunk követeli, hogy e karácsony az ünnepi rúzs helyett Isten szeretetére feleletül szeretet-realizálás-, erőedzés-, szolgálat, életebb élésre való indítás legyen társadalmunkban. Az ily karácsony lehet indokoltan boldog, mert ez magában rejti a víg esztendő, a jó jövő reális lehetőségeit, melyeket ezer esztendő múltunkban sokszor és keservesen megbűnhödtünk. Hozzon Isten reánk boldog karácsonyt.

Vezércikk a Margitta 1932. karácsonyi számában.

Hétköznapi hősei.

Üdvözlöm önöket, akik az anyai lélek üdvözlésére jöttek ide. Megvallom, előttem egy parányit visszas, mikor mi és az egész társadalom nyilvános ünnepélyeken adózunk az anyák szellemének. Olyan-nak tűnik fel, mint mikor valamely család egy nagyon kedves és intim ünnepét a nyilvánosság elé sziporkázza. Legstílszerűbben és az anyákhoz legméltóbban őket a családban, az otthonban lehet megünnepelni. Én az anyák ünnepélye mellé a család ünnepét is odatenném.

Hazug bengáli tűz, színpadi sminkelés, kongó frázis, és maszk az egész ünneplésünk, minden mosolyunk, amiket innen édesanyánknak küldünk, minden könnyünk, amiket ilyenkor az emlékezésben ejtünk, minden ünneplőgúnyába ékesített szavunk, amikkel innen fordulunk feléjük, *ha* nyilvános ünnepléseink mögött nem áll a családi ünneplés. Az anyai méltóság megsértése, megcsúfolása és kikomédiázása volna ez, ha színpadról és ünnepélyek dobogójáról olyan gyermek nyújtana neki babért, aki azt otthon letépi, olyan száj szólana köszönetet, amelyik otthon szidalmazta, vagy keserűséget okozott, olyan kéz emelné csókra az anyai kezet, mely otthon ökölbe szorult, vagy talán ütött is

Mit gondolnak önök: ha az az angyal, aki lán-goló pallossal kikergette Ádámékat az Édenből, most idejönne, és felnyitná a terem ajtajait, hogy a nem-őszinte ünneplőket kivezesse, — mit gondolnak, hogy mindenki bentmaradhatna? Mit gondol, mélyen tisztelt hallgatóm: ön nyugodtan a helyén ülhetne? Szerencse, hogy nincsenek szívbélátó teremőrök.

Tehát az anyák tulajdonképeni ünneplése otthon kezdődik: a gyermek anyja felé áradó szeretében, gyöngédségében, szolgálatában. De az a baj éptn, hogy „kezdődik”, hogy egy bizonyos időpontban, május egyik vasárnapján ünnepeljük anyánkat. Jaj annak a generációnak, amely *csak* anyák napján ünnepli az anyát, amelyik az év 365 napját nem teszi anyák napjává. Az anyák nemcsak május egyik vasárnapján anyák.

Mégis ünnepeljük nyilvánosan is az anyákat, mert *az anyai szellem egy családba öleli az egész társadalmat*. Az anyai lélek egy. Ugyanaz a trónon, a koldusnál, mint az önök otthonában. Egy cseppet sem nagyobb szeretettel gyászolta gyermekeit a thébei királyné: Niobe, aki fájdalomában kövé merevedett, mint az a szegény munkásanya, aki a temetés után a mosóteknőhöz áll — látszólag közömbösen. Ugyanaz a szeretet van a kínai anya lelkében, mint az ön édesanyjában: Isten szeretetének egyik sugara.

Erről az anyai szeretetről kellene most beszélnem. De nincs elég Demosthenes és Chrisostomus, hogy szavaik elégségesek volnának; annyi napsugár, annyi himpor a napfényben bujázó lepkeszárnyakon, annyi csillogás a karácsonyi angyalszárnyakon, hogy elég volna benne a szavakat megfürdetni. Kevés a selyem lágysága, kevés az a sok szín és illat, amit a mezőkön, fákön, gruppokban, kertészetekben és cserepekben nyíló virágok adnak, hogy elég volna kifejezni az anyai szeretetet: csak annyit mondhatok: gondoljanak ez órában a megtapasztalt anyai szeretetre. Gondoljanak anyjukra: a lemondás, türelem, féltés, az áldozat és hétköznapi hőseire: s előttük van az anyai szeretet.

Én most Édesanyámra gondolok: de szavakban nem tudnék kifejezést adni szeretetemnek: nem is szavakban szeretném azt kifejezni. Meggyőződésem, hogy ha minden ember szívében égne az anyjuk iránti mélységes szeretet, az emberek jobbak lennének, és a világ is. *Az anyák iránti szeretetnek társadalom alakító ereje van.*

Az a sok simogató szó, ami az anyákról ilyenkor elhangzik szószékekről, előadásztalok mellől, dobogókról, stúdiókból, azt bizonyítja, hogy anyának lenni *kiváltság*: az önfeláldozás, szeretettékozlás, a tehermentes önzetlenség privilégiuma. Azok a szegény asszonyok, akik eldobják maguktól e kiváltságot, nem is sejtik, mekkora kincsről mondtak le. Mentül nagyobb az anyák kiváltsága, annál nagyobb szeretet száll bennük földre, s annál szerényebb minden olyan kísérlet, mely ezt ki akarja fejezni. Ez

ünnepélyben se annyira a művészetet, mint inkább a szeretetet keressék.

Üdvözlöm önöket, kik az anyai lélek üdvözlésére jöttek ide.

Aradon, 1933. májusában. Megnyitó beszéd a Ref. Leányszövetség Iparos Otthonban tartott „Anyák napja” ünnepélyén.

Ólomszagú papiros.

A sajtó imperátor. Az alexandriai könyvtár 200.000 tekercsének felégetése; a Savonarola máglyájának lángja; az, hogy a középkorban egy dunántúli magyar nemes egy egész falut fizetett az apátságnek egy elvesztett bibliáért; az, hogy Kossuth az Országgyűlési Tudósításokat (kézírással!) szerkesztette; hogy könyvnapokat tartanak; hogy Berlinben az operaház előtt könyvekből máglyát építettek; hogy a római egyház bizonyos könyveket indexre tesz; hogy a parlamentekben a sajtónak páholyai vannak; hogy a külföldi egyetemeken újságírói fakultást állítanak fel; hogy a kormánynak, sőt a parlamentek egyes frakciói is igyekeznek, hogy a birtokukban legyen egy-egy sajtóorgánium; az egyházak és bármilyen mozgalmak ilyenirányú törekvései — mind bizonyítják, hogy az emberi szellem írásban való lecsapódása: a betű, a könyv, de különösen annak legmaibb alakja: a sajtó nagyhatalom. Az újság története a rómaiak „Acta Diurná”jának fehér tábláitól az első nyomtatott újság, az „Avisio Relation”-on keresztül a naponta háromszor megjelenő Heroldokig ezt dokumentálja. A XX. században a rotációs gépek és ólomkolumnák nagyobb erőt képviselnek, mint a gépfegyverek, tankok és arzenálok. Ez az ólomszagú papiros a ma bibliájává kezd válni. Hol van az az öreg úr, kinek nem elengedhetetlen járulék az újság a reggelijéhez? Ől és elevenít a sajtó, teremt és kataklímát idéz elő, irányít és tájékoztat, mint a kompasz, beszámol és jelez, mint a szeizmográf, eszméket terjeszt, feladatokat tűz ki, és zászlókat lobogtat, harsonaként álomból ébreszt, tette, mozgósít, napiparancsokat diktál, kultúrát képvisel és ad, intézményeket létesít, harcosokat toboroz célok szolgálatába, purifikál, a közvéleményt irányítja, trónraemeli, ami jó és helyes, értékeli és ítél. A sajtó az olvasóközönség tanítómestere, tanácsadója, barátja.

Térkép és iránytű az ember kezében az újság, fegyver és bizonyos tekintetben erőforrás. Nagy a kimondott szó hatalma, de még nagyobb a leírotté. Messze érnek a szószékek karjai, de még távolabb a sajtóéi. Hatalmasabb a sajtó a szónál, még a csodás szárnyas szónál is. A sajtó az egészséges társadalmi vérkeringés lüktetése, az emberek lelki formálásának szobrása, a relációk számbavétele és alakítása: *a sajtó orgánum a világ átalakítására*. Az újság a ma történelme, események regisztrálója, aktualitások: a lét frissége: kéz az élet pulzusán. Szócső a sajtó, mely nagy erőt ad a hangnak, messzezengi a gondolatot, bérce, mely echót bűg hozzá, fonográf, mely lerögzíti az elröppenő szót, a szó szobra, a perc múzeuma, a ma reliquiája, a történés hamvvedre. A metteur mintha örökkévaló kódexek sorait rakná egymás alá. Tehát nem tisztavirágszerű a sajtótermék, nem a pillanat szappanbuborékja, mert minden sora a történelem, az örökkévalóság számára van — bármennyire is magánviseli a frissesség hímporát, az aktualitás zamatját. Goethe szerint „csak az alkalmi művek élnek sokáig.” Mik alkalmoszerűebbek, mint az újságok írásait? Minden újság inkarnált aktualitás.

A sajtó világrészeket, életeket, eszméket kapcsol össze: a társadalmi szétszóródást közömbösíti, a különböző társadalmi elemeket konglomerálja, az egységeseket még szorosabbra fűzi, a nemzeti sajátosságokat ápolja és tudatosítja, a többiek közösségébe beleilleszti, az értékrangsorban a megfelelő helyre beállítja: *a helyesen irányított sajtó a fegyelmezett és így hatékony szervezet, a világtestvériség hatalmas propagatív eszköze*, összeköti a falut a várossal, egyes vidéket másik országrésszel, egyik országot a másikkal. Nem volt Rómának oly hosszú útja, melynél ne hosszabbat tehetne meg a sajtó. Azon légiók vonultak, ezen kicsi fekete betűk nyomulnak a rómainál hatalmasabb birodalomba: a lélekbe, hogy ott kolonizáljanak és triumfáljanak; azok Napocát, Parolisszumot, Aquincumot, Vindibonát kötötték össze az örök várossal, ezek lelkeket kötnek össze egymással és célokkal. Új életek jelennek meg előtted, lesznek ismerőseid; ismeretlen gondolatokat megszeretsz az újság útján, a magadéid revideálad: gyarapodik az életed, melynek számára új lehetőségek szépülnek, Hegycsúcs a sajtó a jelen, élet mezeje

felett: a megismerés, a tájékozódás és erőgyűjtés világos orma.

Óriási fontossága van a sajtónak mint világalakító faktornak. Hiába mondják, hogy 1612 óta jelennek meg rendszeresen újságok, s hogy a sajtó lendülete már évtizedek óta fokozódó tempójú, és a világ formálásán mégis csak nagyon kicsi mértékben látszik meg hatásuk, mert kétségtelen tény, hogy *a sajtóban az emberi szellem revelálódik, hat és munkál*, mint földmélyek vulkánikus energiája, *s az élet milyenségét, a közösségi viszonyok alakulását, a társadalom alkatát* — vallom, — hogy a körülményekkel, gazdasági, külső mozzanatokkal szemben *az emberi szellem determinálja és dominálja*, s miután a sajtó a rádió mellett egyik legfontosabb, majdnem kizárólagos eszköz arra, hogy a politikusok, vezető emberek, nagy szellemek, akik elsősorban hívatottak a társadalom determinensei lenni, széles körökkel érintkezzenek, ennek fontossága kétségbevonhatatlan, ha csak a társadalom alakulásának nem akarnak oly ösztönös autonómiát adni, mely a tömeg természetszerűleg alacsony törvényének heteronómiája lévén, feltétlen szükségképeniséggel és vastörvényszerűséggel a visszaesés, bomlás és feltartóztatathatlan anarchia vöröse felé vezet. A sajtó határozza meg a modern társadalmi atmoszféra jellemvonásait — mondja Wells, aki szerint a sajtó hatása mellett az otthon és a templomi szószék hatása nagyon eljelentéktelenedik. Kétségtelen, sok oly helyre tud behatolni a sajtó, hol az otthonról már mitsem tudnak, és ahova a templomok hangjai már nem hatnak el. Elismerik ezt maguk az egyházak is, amelyek mindinkább világosságra — tágult szemmel látva a sajtó erejét, annak irányításából részt kérnek, vagy maguk akarják kézbevenni. Nagy jelentősége van a sajtónak azért is, mert a reális étellel van kapcsolata. A sok metafizikai játéksárkány, filozófiai papirNotre Dame, rendszerek Mount Everestje, kötetek Bábeltornya olyan magasan van az élettől, hogy szegény halandó a tudomány pápaszeme nélkül nem láthatja, de akkor sem érdekli, mert nem érinti őt, amint nem tud a fent száguldó antipasszát szélről a nyugodtan sétáló bácsika, vagy a békésen teniszező diáklány. — Tehát betű és betű között különbség van. A sajtó az élet szívébe kapcsolódik bele. For-

máló gondolatok, irányító eszmék, host akarások aortája a sajtó. Sem a Timesnak, sem az Universulnak, sem a sajtó akármilyen mammutjának nem volna értéke, ha nem lenne kapcsolata az étellel. „A legkülönbnek is az étellel való érintkezései adnak értéket”. (Anatole France.) Ha nem a jelent filmezi a sajtó, nem a ma problémáira ad feleletet, vagy erre irányítást, célját eltévesztette.

Bármilyen szoros érintkezésben is van azonban a sajtó az étellel, felette állhat annak, közönségétől független lehet. *A sajtónak nem azt kell adnia, amit kérnek* (mert lehet, rosszat kérnek), *hanem a tömegizlés — és — igénytől függetlenül nyújtson olyat olvasójának, amit kérnie kellene.* Ne a sajtó silányodjék le olvasóihoz, hanem igényeinek kielégítése után azokat igyekezzék, ha még nincsenek ott, magához nivósítani. Tehát elsősorban maga a sajtó előtt álljon világosan célja, mert máskülönben nem tud tétovaság nélkül feladatokat propagálni. Válassza meg célját és eszményét úgy, *dolgozza ki programját olyannak, hogy velük történelem-adta megbízatását teljesíthesse.* Kötelességet ró ez a sajtóra: a lelkiismeretesség, felelősségérzet komolyságát. A sajtóideál kátéját adja H. G. Wells: „Nyíltság, őszinteség, becsületesség, pontosság, kimerítőség — ezek legyenek az új sajtó jellemvonásai, mert az új élet jellemzői is ezek lesznek. Az új sajtó ne hallgasson el semmit, ne adja oda magát eszközül magánérdekek istápolására, babonák és előítéletek terjesztésére. Hirdesse... a szervezet, fegyelem és rend áldásait. Ragadjon meg minden alkalmat, hogy tanítson, neveljen, lelkesítsen.”

Különösen nagy a fontossága és így titáni a feladata a *vidéki sajtónak*, mely legnagyobbbrészt a társadalom olyan rétegéhez szól, melyet a kultúrának, magasabb ideáloknak, szebb törekvéseknek, nemes mozgalmaknak megnyerni, az eseményekről tájékoztatni, röviden: amellyel szemben a sajtónak célját elérni annak helyzete, viszonyai, kulturális foka következtében sokkal nehezebb. *Végvár a vidéki sajtó: a műveltség és fajtság kitolt őrszeme és bástyája.* Magyar szavunk, kisebbségi érdekeink, történelmi hívatottságunk mementója és Zrínyi Miklósa. A társadalom magasabb rétegének, a sajtótrösztöknek épen ezért felelősséggel törődniök kellene a vidéki sajtóval: a kultúrának és faji létfontartásnak ez egyik

csápjával; szellemileg, anyagilag támogattatok kellene azt, mert általa a társadalom máskülönben legéletpesebb, legfrisebb, mert népi, hamisítatlan-erejű rétegét nem hagyják magára. A vidéki sajtó közönségének e jellege adja e sajtó missziójának szépségét is. E nemzet-fentartó elem misszionáriusának lenni szép és érdemes feladat. Ebben benne van az érdem, és a történelem elismerése is. Ezért *a vidéki sajtónak a társadalmi és nemzeti élet szempontjából, bár jelenbeli állásponttól nézve, háládatlan, de kiváltsága van, amibe óriási erőfeszítésekkel is heroikusan és mégis alázatosan bele kell nemesednie.*

E sajtó munkásai, a nemzet napszámosai, az eszmék sokszor Livingstone Dávidjai előtt üdvözléssel kell köszöntenünk. Olyanok ők, mint egy harci lobogó, mit srapszélánkok tépáznak, mint Kolombus, kit matrózainak kicsinyhitűsége és pesszimizmusa rémít, de mint Bouillon Gottfried is, kit hőseinek entuziázmusa lelkesít: a sajtó névtelenségének keresztveszérei és jeruzsálemi királyai. *A királynak királyi módon kell élnie, írnia és hatnia: szolgálnia királyi célok érdekében.*

A „Margitta” 1933-as jubileumi számában.

Előkészület a szolgálatra

I. Az előkészület indokai, követelői és meghatározói,

1.) — Világos, hogy a szolgálat elől nem zárkozhatunk el, hacsak nem akarjuk keresztyénségünket megtagadni: szolgálunk épúgy kell, mint ahogy szükségünk van mozgásra; az is világos, hogy Isten akarata megvalósításáért kell szolgálunk. Tudjuk, hogy az úton el kell indulnunk, tudjuk, hogy milyen irányú ez az út, most csak az a kérdés, hogy kell-e erre készülnünk. — Jó kirándulónak tartják azt, aki még csak egy sétatálcát, vagy ernyőt sem visz magával? Megvan-e a remény, hogy jól fog sikerülni a kirándulás, ha felkészületlenül indulunk neki? Az út és cél meghatározza az előkészületet. Aszerint pakolok hátizsákomba, aszerint öltözködöm neki és tanulmányozom a térképet, hogy az Alpok csúcsaira megyek e, vagy pedig a tanyak akácosai közé. A szolgálat az én életemben olyané, mint egy kirándulás? *) Sikerül, vagy nem a kirándulás, ad e kellemes órákat, vagy nem, végeredményben nem életdöntő fontosságú: de a szolgálat igen. *Aszerint sikerült, gazdag, tartalmas életem, hogy tudok-e és mennyire szolgálni, mikor és kinek szolgálok.* Tehát nem mellékes, másod-, vagy harmadrendű kérdés az előkészület. Nem szabad úgy tekintenem, hogy esetleg fogok és úgy fogok szolgálni, ahogy mód adódik; hogy történetesen szolgálok, ha olyan lesz a szolgálat, hogy meg tudok neki felelni. „Majd lesz valabogy, ha szolgálnom kell; majd az idő megfogja hozni, hogy fogok-e tudni szolgálni” — ilyen gondolkozásmód és ezáltal meghatározott magatartás református ifjúhoz nem illik, és a mi szolgálatunk komolyságával, amit a cél, a szolgálat Ura kölcsönöz annak, semmiképen sem fér össze. HA KOMOLYAN VESZEM A SZOLGÁLATOT, HA KOMOLYAN VESZEM?STENT, KOMOLYAN KELL VENNEM A SZOLGÁLATRA VALÓ ELŐKÉSZÜLETET IS.

*) Sok olyan kérdést vetettem fel, melyekkel személyessé igyekeztem tenni a problémát; még többet nyitva hagytam.

tehát leelőször a szolgálat CÉLJA és ebből következően fogalma, mibenléte INDOKOLJA és HATÁROZZA MEG az előkészületet, de ezen túl ez KÖVETELI is elodázhatatlan szükségképeniséggel és prófétai komolysággal. Ami indokolja az előkészületet, az szükségképeniséggel követeli is, és az magától értetődően meg is határozza, mert végeredményben és gyökerében ez nem egyéb, mint Isten törvénye.

Mi az előkészület? A SZOLGÁLATRA VALÓ ELŐKÉSZÜLET AZ, HOGY EGÉSZ VALÓMMAL ALKALMAS LEGYEK A SZOLGÁLAT ELVÉGZÉSÉRE. Mikor valaki nagy tettet visz végbe, szokták mondani, hogy egész élete előkészület volt arra. Talán nem tudta, hogy ÉPPEN AZ a tett fog reá várni, de egész élete mégis arra volt előkészület. Mi református ifjak tudjuk, hogy milyen szolgálat vár reánk, tehát szerencsés a helyzetünk, mert tudjuk, hogy mire kell készülnünk. (A szolgálat alatt természetesen nem mindig valamilyen cselekedetet kell érteni.) Ezért a mi szolgálatra való előkészületünknek nem esetlegesnek, véletlenszerűnek, hanem CÉLTUDATOS-nak kell lennie.

Egyik tanárom mondta volt, a lelkipásztor előkészületéről beszélvén, hogy a lelkipásztornak nem úgy kell készülni a prédikációra, hogy szombat délután előveszi a kéziratot és akkor kezdi betanulni, „bevágni” azt, az ambitus kockáit homorúra taposva ki sétálásával, hanem minden sor, amit olvas, minden szó, amit az előadásokon, de másutt is hall, minden beszélgetés, az emberekkel való érintkezés nem egyéb, mint előkészület a prédikációra. Ilyen EGYETEMES, általános előkészületre van nekünk is szükségünk amellet a speciális előkészületen kívül, amit hivatásunk, adottságaink és viszonyaink determinálnak. Ez a példa annál is inkább jó, mert minden keresztyén ember szolgálata tulajdonképpen nem egyéb, mint igehirdetés, prédikálás, szent misszió: „lásd meg, milyen nagy és felséges az Isten és mennyire szeret, hogy engem méltatott a szolgálata; látod, én ezzel neki akarok hálát adni; lásd meg az én szolgálatos életemből, hogy milyen szép keresztyénnek lenni; nem szereted meg belőle Istent?” Akinek a szolgálata nem ilyen igehirdetés, ott valami baj van. Persze erre készülni kell. Pallas Athenen kívül a mithológia, vagy történelem nem ismer sen-

kit sem, aki, vagy ami készen állott volna elő. De Zeusnak is, akinek a fejéből Prometheus szekercesapására teljes, csillogó fegyverzetben, suhogó dárdaival, paizsosan kiugrott, előbb Methist, feleséget el kellett nyelnie.

A cél előttem világos-e annyira, úr-e annyira felettem, szólott-e annyira személyesen hozzám, hogy az előkészületbe lendít? Tudott-e olyan konkrét célokat adni nekem, illetve tudtam-e olyanokul felfogni lelkem felvevőjével, hogy már elérkeztem az előkészületlG? Mert minden szolgálat előkészülettel kezdődik. Amelyik szolgálatnak nincs előkészülete, ott baj van — elsősorban a szolgálat motíválójával, a céllal való viszonyomban. Mi a oka, hogy még az előkészület útjára sem tettem lábamat? Előkészület nélkül a szolgálat bizonytalan. Miért tétova az én előkészületem?

2.) — Tehát amíg egyfelől a szolgálat célja indokolja, követeli és meghatározza: céltudatossá teszi az előkészületet, addig másfelől az a tény, hogy a gazdag, széleshorizontú modern élet — hiszen azt is tekintetbe kell venni, hogy ma élünk — a maga kiszámíthatatlanságával sokszor VÁRATLAN, megleJDŐ helyzeteket, viszonyokat, alkalmakat teremt s bennük új és RÖGTÖNI szolgálat parancsával szól hozzárif, szintén szükségessé teszi a szolgálat előkészületét, ha csak nem akarjuk olyan kifogásokkal életünket az amúgy is nehéz ítélet súlya alá helyezni, hogy „erre nem számítottam”, „ki gondolt volna erre?” „majd elvégzem holnap, vagy később, és akkor lesz időm reá készülni”, mert az élet suhan, mint a bolygó, megmásíthatatlan törvények szerint, az idő nem ismétlődik, az alkalmak nem térnek vissza, vagy legalább is nem olyan formában. Az idő örökkévaló, az alkalmak szintén, a szolgálat hasonlóképen, — ami azt jelenti, hogy azt a szolgálatot, amit nem végeztem el, vagy nem ÚGY, mint Isten követeli, többé nem sít hatom vissza. Vissza nincs út az örökkévalóban. Tehát a váratlan, meglepetésszerű, vagy ahogy szeretjük nevezni: az alkalmaszerű szolgálatok is az örökkévalóság mértéke alá esnek. Miután KELLETT reájuk készülnünk, Isten úgy ítéli meg, mintha készültünk VOLNA, — pedig az ilyen szolgálat úgy gyorsaságában, helyesebben: lassúságában, kivitelében, módjában, mint egész mibenlétében magán

hordja a készületlenség és relatíve szólva is, a tökéletlenség bélyegét, annál inkább Isten ítéletének nehezét. Az alkalmakat meg nem ragadni, azokat a szolgálatra fel nem használni, tehát szolgálattalanul elsuhanni hagyni még keményebb ítéletet von maga után: ha nem is az egész életet, de azt az alkalmat, azt az órát, vagy percet haszontalanná, értéktelenné tette (ez az önmagában való ítélet), de ezen kívül (és ez a súlyosabb) az el nem végzett szolgálatért Isten bennünket felelősségre von. Aki tehát a felvilágosító szolgálataalkalmakra nincs készen, aki a szolgálat betoppánására nem áll en garde, az nem veszi komolyan a keresztyén szolgálatot. Mikor kínálkozik alkalom, rá nem tudjuk; milyen szolgálatra fog tér nyílni, szintén nem tudjuk. — Nem érzik azt a sűrű atmoszférát, amely ennél a kérdésnél lelkükre nehezedik: a jövő váratlanságaira készülni? Minden jövő ismeretlen előttünk: ki tudja, mit rejt magában, mit hoz és mikor hozza? ELŐKÉSZÜLNI azt jelenti: váratlanságoknál is készen állani a szolgálatra. Ami ismeretlen, az legtöbbször félelmes is, legalább bizonyos mértékben. Tehát FÉLELEMMEL VEGYES KÉSZSÉGGEL KELL ELŐKÉSZÜLNÜNK A SZOLGÁLATRA.

A szolgálat váratlansága indokolja, de egyben és simultane követeli is az előkészületet. — Az én életem olyan szürke és egyhangú-e, hogy a váratlant és meglepetésszerűt kiküszöbölhetem belőle? Nézzem meg a monotónia tükrében életemet; miért egyhangú az életem? Az az élet, melyben Isten akarata valósul meg, nem lehet egyszínű, hanem mint a virág a mezőkön és cserepekben, pompázó színekbe asszimilálja a nap sugarát; annak az életnek a hangszere, melyen Isten ujjá játszik, nem egy húrból áll, hanem számtalanból, és felséges, sokszólamú zsoltár csendül ki belőle. Ha szürkévé és egyhangúvá zsugorodott életem, mi a magyarázata? Magamban keressem elsősorban. Miért szürkült úgy e) az életem, hogy a szolgálat váratlanságaira nincs benne kilátás? A váratlanságoztól mentes, csendes élet olyan, mint egy múmia: életszínt mutat, de élettelen; mint a Holt-tenger: tenger, de annak jellemzője nélkül. Amely életben nincs váratlanság, abban nincs esemény sem, nincs szolgálat sem: a szolgálat nélküli élet pedig halott: az élőhalott hova tartozik? Az ilyen életen a halál ítélete van.

Hátha nem a sokváltozatú életem követeli a szolgálat előkészületét, hanem fordítva is lehet: akkor gazdagszik eseménydússá és sokfajta-szolgálatúvá párányi, kitaposott utú, kisvárosi, vagy falusi életem, ha úgy készülök elő a szolgálatra, *mintha* az váratlanságokat is állítana elé? Az előkészület termeli magából a változatos-szolgálatú életet. Nincsenek tapasztalataik arról, hogy esetleg cél és megvalósítási szándék és lehetőség nélkül készültek valamilyen szolgálatra, és arra adódott alkalom megmagyarázhatatlan módon? Vájjon nem annyi ez, *mintha* akarnám, hogy szárnyam nőjön, és valóban ki is nő? Lehet — hogy úgy mondjam — a szolgálatot szuggerálni? Viszont: az előkészületnek mindig szolgálattá kell válnia? Bentmaradt szolgálatok nincsenek? Nem meddő az egész élet, de különösen az előkészület, ha nem következik utána szolgálat, ha nincs benne, mint a magban a csira, a szolgálat? Nem ez fagyasztja halottá az életet? A bentmaradt szolgálatok azért „kárbavesztek”? Milyen „haszon” származott ebből az én életemre? — Mit szólnának hozzá, ha a Madách kijelentését: „Az élet célja a küzdés maga” így fordítanám át: A szolgálat célja az előkészület maga? Mit gondolnak: az előkészület lehet öncélú? Méltatlan cél volna ez az emberhez? Tehát ha attól nem kell félnem, hogy előkészületem kárbavész, akkor jobb, — legalább egyelőre a fentebb vázolt csendes esemény — és szolgálattalan élet, mert benne aggodalommentesebben készülhetek a szolgálatra? Csak a szolgálatok *előtt* lehet előkészülni? A zajos, szolgálattal-teli életben nem? A szolgálat maga nem lehet előkészület újabb szolgálatra? — Az a félelem, mely a váratlan szolgálatok komoly előkészületében kétségtelenül jelentkezik, *bénítólag* hat-e reám? Ebben a szorongásban mennyi a félelem hétköznapi értelemben? Mit eredményez ez? Vájjon az ilyenfajta félelemben nincs e alázat és a szolgálattal szembeni hódolat? Madách, mikor közelebbről készült nagy műve megalkotására, olyan szelíd, olyan megbocsátó csendes nézéssel járkált családjá körében. Mi inkább idegesek vagyunk, mikor készülünk a szolgálatra. Mit jelez ez az idegesség? A váratlan szolgálatra, de általában is, ilyen félelem nélkül lehet e előkészülni? Nem esem-e könnyelműségbe akkor? A váratlan szolgálatra *csak* félelemmel, vagy könnyelműen

lehet előkészülni? További kérdések: A váratlan szolgálatra milyen mértékben készülhetek elő? Hiánytalanul? Nem vezethet-e ez titánizmusba, mint általában minden előkészület? Nincs az a veszélye és kísértése, hogy sokat hiszek a magam erejéről és fontosságáról? — Miután a szolgálat váratlan lesz, a véletlennek, vagy szerencsének nem adok helyet? Mi az, ami kiszámíthatatlan? A váratlan és hirtelen szolgálatok nem teszik *feleslegessé* az előkészületet épen azért, mert nincs idő úgy sem a megvalósításnál a megfontolásra? A váratlan szolgálat nem annyi, mint hebehurgya szolgálat. Nem felejtkeznek el ilyenkor minden előkészületről? Nem tanácstalanok? A rögtöni szolgálatok *után* mi a benyomásuk? Ha az, hogy előkészületüket nem tudták benne érvényesíteni, mit mutat ez az előkészületről? *Az előkészületet semmi sem próbálja úgy meg, mint a váratlan és gyors szolgálat.* Gondosabb előkészületet semmi sem igénye), mint az ilyen. De épen váratlanságánál fogva egyáltalában lehet-e reá készülni?

Tehát *másodszor a szolgálatra való előkészület indoka és követelője a váratlan szolgálat.* De ugyanez egy bizonyos oldalról és mértékben *meg is határozza* az előkészülettel szemben bizonyos követelményeket támaszt. Ha én tudom, hogy szolgálat-életemben váratlanságok is bukkannak fel, természetsszerűleg úgy készülök, hogy azok is helyemen találjanak. Tekintetbe veszem előkészületemnél, hogy milyenek lehetnek azok a váratlanok. Mivel az élet a lehető legváltozatosabb, mivel a mai élet el nem sorolható szolgálatokat tartogathat számomra, melyek mindegyikének meg kell felelnem, előkészületemet *sokoldalivá* teszi, ennek igényét támasztja: vagyis *előkészületemnek feltétlenül modernnek kell lennie*, ha modernség alatt ilyen vonatkozásban azt a szellemet, gondolkozásmódot és magatartást értem, ami kapcsolatot keres a mindenkori jelen élet egészével azzal a kritikai célzattal, hogy az azokban rejlő erőket, értékeket és lehetőségeket kikeresse, és belőlük szolgálata célja, vagy megvalósítási területe számára azokat, melyek Isten akarata szerintiek, lehetőleg maradék nélkül felhasználja. Azt fejezi ez ki, hogy *előkészületem sokoldalúságának harmonikusan kongruálnia kell a modern élet sokoldalúságával.* Itt kazuisztikusan sorolni fel eseteket, és szoknál reámutatni, hogy mindegyik

miképen határozza meg az előkészületet, lehetetlen. De azért, sőt *épen* azért szükséges felvetnem a kérdést, hogy előkészületem nem egyirányú e, hogy az életnek ezt a sokoldalúságát tekintetbe veszi-e?

3.) — Azon kívül, hogy a váratlanság indokolja és a maga részéről meg is határozza a szolgálat előkészületét, indokolja még az a meggondolás is — és rangsorban nem legutoljára —, hogy nemcsak a váratlan szolgálatokra kell készen lennem; mert nem elégedhetem meg azzal, bármennyire számtalan lehetőséget is tartogat az élet szolgálatra, hogy a kínálkozó alkalmakkor szolgáljak, hanem *keresnem*, sőt *teremtenem* kell szolgálati alkalmakat, Kényszerítenem kell az életet, hogy adjanak teret a szolgálatra. Még *alkalmatlan* időben is kell szolgálnom. Ez azt jelenti, hogy *mindig* szolgálnom kell. *A szolgálat nem periodikus, hanem permanens.* Tehát nem akkor szolgálok, mikor szép tér nyílik erre, mikor kedvező hangulatban vagyok, mikor könnyű, s. í. t., hanem folytonosan. Ne áltassuk magunkat: aki nem akar szakadatlanul szolgálni, a szüntelen szolgálatban felőrlődni, — az nem isten akarata szerint szolgál. Az időközönként kigyúladó fényreklámok nem világításra valók. Egy tizedrésznyi fényerősségű, de folytonosan égő füstölgő méces is jobb az olvasásra. — Nem akarok itt részletesen magyarázkodni arról, csak utalok reá, hogy Krisztus mennyire állandóan szolgált. Gondoljanak reá: Volt egy pillanat életében, mikor nem szolgált? Ennek az állandó szolgálatnak indoka Isten szüntelenül való munkálkodása, ez pedig indok tovább az előkészületre. Magától értetődően következik: ha előkészület nélkül *egyáltalában* nem, akkor állandóan szolgálni még kevésbé lehet.

Ez azonban nemcsak indokolja, hanem *követeli* is az előkészületet. Nemcsak, hogy nem *szabad*, hanem nem is *lehet* az állandó szolgálat posztján állani folytonos vigyázz-állásban előkészület nélkül. A veterán harcos, ki sok csatában, sok örködésben és hosszas gyakorlatokban már előkészületet szerzett, megéröltetés nélkül, sőt jókedvűen tud akármilyen hosszú ideig is silbakolni, de a regruta nem bír, álmosan hunyta szemét a hosszas őrségen, ha mindjárt föbelövetés is a következménye. Ne ringatózzunk hazug álmok ködében: hogy aki állandóan szolgál, annak szolgálata nem esik olyan kemény és könnyör-

telén: igazságos elbírálás: ítélet alá, mint pl. azé akit talán egész életében csak egyszer szolgált, vagy legalább is ritkán. *A megítélés mérlegére nem a szolgálat mennyisége fog tétetni.* Ha szakadatlanul szolgálunk is, mint ahogy kell, akkor is még legkisebb szolgálatunkra is az a mérték alkalmaztatik, mintha csak *egyetlenegyszer* szolgáltunk volna. Jaj mindnyájunknak, mert a megítélés elítélés! — így vezet a szolgálat is, miután Isten törvénye alatt kerül ez is ítéletre, Krisztus váltságához. Tehát követeli az állandó szolgálat az előkészületet, sőt Isten ítélete fenyegetően kényszeríti is. — A szolgálat módjáról szóló ígéhirdetésemben reá fogok mutatni, hogy Isten az ilyen, ítélete fenyegetésével kikényszerített állandó szolgálatnál sem gyönyörködik a robotos, de még az engedelmes szolgálatban sem, mert csakis a jószántunkból végzett szolgálat viselheti nem méltatlanul ezt a nevet.

Persze az állandó szolgálat *meg is határozza* az előkészületet. Ha nem idő-, vagy alkalmoszerű a szolgálat, akkor az *előkészületnek is állandónak kell lennie.* Feleleteket vár: Van időm hivatásomat, munkámat, elvégezni, a szolgálatokat *végrehajtani*, ha előkészületemnek is állandónak kell lennie? A kettő egymást kizárja? Mi lesz akkor a pihenéssel? Vagy erre nincs szükség épen a szolgálat érdekében? Az állandó előkészület és a pihenés kizárja egymást? Mi lesz a szórakozásaimmal? Tehát akkor igazuk van azoknak, akik azt mondják, hogy Krisztus a maga követeléseivel az életet zord: robottá teszi? Ha állandóan szolgálnom és készülnöm kell elő a szolgálatra, akkor világos, hogy nem jut időm az élet szépségeire, az örömökre, sőt a nyugalomra és pihenésre sem. Igaz ez? Mi is a pihenés? Hogy szoktam én pihenni, „Üres” időmet felhasználni? „Üres időről” ról lehet beszélni a keresztyén ember életében? Mi lesz velem, az énemmel? Miért vagyok a teremtés koronája, ha soha nem rendelkezhetem magammal, ha abszolúte le kell mondanom magamról? önállóságom nem tiltakozik ez ellen? Csak úgy lehet megoldani ez ellentmondásokat, ha kompromisszumra lépek. „Az egyikből lecsípek egy kicsit s a másikkól kevesebbel elégszem meg? Nem szolgálok állandóan s így jut egy kevés idő egyébre is. Hiszen azt az „állandóan”, „szakadatlanul” kifejezéseket úgy sem

kelt szóról-szóra venni. Szolgálni muszáj, állandóan szolgálni szintén, ez pedig állandó előkészületet igényel: tehát e kérdés elől nem térhet ki, mert ez reám tartozik. Nem elméleti, hanem életbevágóan döntőfontosságú, hogy mindenki szembenézzon e kérdésekkel. Mert vagy komolyan veszem a keresztvétséget, vagy nem. Ha igen, akkor azt látom: egész életemet igénybe akarja venni, minden pillanatomat követeli: — tehát nagyon is személyes ez a kérdés.

Az állandó szolgálat az előkészületet még az állandóságban túl is meghatározza, miután tudjuk, hogy az ilyen szolgálat is épen azt az ítéletet involválja, mint az időszaki, vagy éppen egyetlen szolgálat is. A folytonos szolgálat sem lehet elhamarkodott, vagy felületes. Ezeket is az örökkévalóság számára szolgáljuk. Akkor pedig *nyugodtan és alaposan* kell reájuk készülni. A kirakatbeli bábu toaletjét, amit csak látszatnak és bizonyos időre készítenek, hirtelen összegombostűzhetik, de azt a ruhát, a ruhát amit évekig akarnak viselni, nem így készítik. Még más-képen, figyelmesebben és alaposabban varrják azt a ruhát, ha az valamelyik császári és királyi felség számára készül és még úgy ez sem közelíti meg azt, ahogy az anya varrja kis gyermeke számára a ruháscákát? A mi szolgálatunk a legmagasabb igényű felséges Úristen számára készül, aki szeretettel akarja azt hálaképpen elfogadni. — Állandóan és még hozzá alaposan készülni — ez a törvény. Sok írónál és más közéleti munkásnál, akiknek tevékenységeit figyelemmel kísérhetjük, azt látjuk, hogy az alaposan, múgonddal dolgozók kevésbé termékenyek. Az állandó szolgálat annyi, mint sok szolgálat? Az alaposág tehát az állandó szolgálat rovására történik? Ha állandóan szolgálók, akkor csak félmunkát félelőkészülettel végzek? Ismét hangsúlyozom: az örökkévalóság számára szolgálunk, és másítani, javítani nem lehet. Amit kimondottak, elvégeztek, azt visszacsinálni lehetetlen: az már száguld az örökkévalóság felé. — Hogyan tudok én állandóan és alaposan készülni? Nincsen itt szerepe a már említett *egyetemes* előkészületnek?

Az állandó szolgálat ezeken felül még úgy is meghatározza az előkészületet, hogy *sürgőssé* teszi azt. Ha minden pillanatban szolgálnom kell, akkor

nem folytathatom a szolgálatot, nem tétovázhatom, nem várhatok a következő pillanatra, mert akkor az elszármított már kihasználhatatlanul hagytam: — tehát gyorsan tenni és erre sürgősen előkészülni. Aki „maid”, aki holnap akarja megkezdeni előkészületét, az félreérti a szolgálatot is, az előkészületet is, az nem ismeri igazán Istent sem. Az előkészületben nincs majd, nincs ezután, csak most, rögtön. Azonnal, sürgősen meg kell kezdenem az előkészületet. *Az előkészület Fabius Cunctatorjai az isten balján ülnek.* Aki egy lépéssel elkésik az indulásnál, be nem hozhatja soha, mert a stadion az örökkévalóság. Az állandó szolgálat *diktálja* a tempót az előkészületre.

Itt az idő megint nagy befolyással lehet előkészületemre. Nagy Kényúr az idő. Ha milliomos vagyok időben, akkor ráérek. De csak „arasznyi lét a írndeTvem”, — Megint magamból indulok ki: Elöttem vane gy feladat, egy elvégzendő dolog: készülnöm kell reá. Hetek állanak rendelkezésemre. Lassan, alaposan, gondosan készülgetek, élvezem a készületet, mellékutakra ruccanak ki, s telik az idő — nem mondom, hogy haszontalansággal, és céltalanul, — de végül még sem készültem el hamarabb, mint a szolgálat ideje. Míg viszont, ha kevesebb idővel előtte fogok hozzá, szintén elő tudok készülni, talán nem mindig kevésbb alaposan és gondosan. Ha egy héttel hamarabb fogók hozzá egy dolgomhoz, *kell* neki egy hét, de ha nincs reá csak egy napom, az is elég. — Vájjon mi ennek a magyarázata? Szükséges, vagy *szabad* akkor oly sok időt áldoznom reá? Kálvin azt mondja: „Úgy dolgozzál, mintha örökké élnél, és úgy imádkozzál, mintha holnap meghalnál.” Én ezt az előkészülettel kapcsolatban így fogalmazom: *Az alaposságot illetően úgy készülj, mintha örökké élnél, a sürgősséget illetően, mintha holnap meghalnál, és egész előkészületed az imádság alázatának légkörében történjék.* — Közeledik a perc, — minden pillanatra szolgálatot hoz magával — sürgősen készülni, mint ahogy a folyóvíz a malomárokban gyorsul, hogy a gátnál rohanva, zúduljon a turbinára. Minden pillanatra hozza a maga dringend táviratát, halaszthatatlanul és elodázhatatlanul felszólítva a szolgálat előkészületére,

Így készülnek elő a szolgálatra? A pillanat fölül kegyelmi kendőjével futnak-e, hogy a halálraítélt

időt szolgálattá váltsák? Milliomos, kinek sok ideje van, de csak ha szolgálatra és előkészületre van az — így mondja a kereszténység. Nem az idő koldusai vagyunk, kiknek soha sincs pénzünk, mikor a szolgálat *élelmét* kell megvásárolni? Akik épen azt a pénzdarabot nem lelik, amelyekre szükségük van? Káosz van előkészületünk pénzeserszényében? Mert az idő az a pénz, amin megvásároljuk az előkészület és szolgálat alkalmait.

*II. Magatartás az előkészülettel szemben
az előkészület fogalma.*

Nagyon sokan helytelenül gondolkoznak: Mivel az előkészületnek a szolgálat érdekében nagy fontosságot tulajdonítanak, annak kivitele az előkészülettől függ. Ha én előkészülök úgy, mint a szolgálat megkívánja, akkor annak sikere feltétlen bizonyossággal garantálva van. Hogy előkészülök-e, vagy nem, az tőlem függ: így kerül az előkészület középpontjába az *én*. A legáltalánosabb és legbeidegződöttebb felfogás szerint, ami többé-kevésbé minden emberben megvan, az előkészület végzője az ember. — Hányszor fordult elő az az eset, mikor az előkészületnél maga a szolgálat volt fontosabb, és inkább előtérben állott, mint az, aki végezni fogja azt? Ki is végzi hát az előkészületet? A legkézenfekvőbb felelet, hogy én magam vagyok az, hogy az ember készül elő. Ez esetben az előbbi részben mondottak kártyavárként omlanak össze. Ha az ember csak önmagába tekint, hozzá sem foghat az előkészülethez. Egész alkatával olyan, mert olyan determinensek keretezik egész valóját, hogy annak megfelelni nem tud. *Egocentrikus előkészület lehetetlen*. Ha Isten felséges Úr-voltát, hangsúlyozni akarjuk, akkor meggyőződésünk és hitünk, hogy az Ő akarata nélkül semmi sem történik: az Ő akarata valósul meg mindenben: a mi életünkben, akaratunkban, minden munkánkban, tehát Isten végzi a mi előkészületünkéi is bennünk és rajtunk. Isten ez akaratával szemben mi, Kálvin kifejezése szerint, nem „fatuskókként” állunk, nem úgy, mint a szobrász vésőjével szemben az anyag, hanem mint élő és akaró személyek. Ez legjobban kiviláglik a mi szolgálatunkra való előkészületünkben, ami nem egyéb, mint az, hogy *akaratunk consensusba kerül az iste-*

nével s egész valónkat alkalmassá engedjük tenni arra, hogy az Ő akarata ömöljék bele és érvényesüljön benne és rajta keresztül. Az, hogy Isten adja nekünk a szolgálat előkészületének alkalmát, leghatásosabban hirdeti, hogy Isten bennünket gyermekeiül választott, mert az urának akaratát nem tudó szolgálóból bennünket nemcsak akaratának tudóivá, hanem annak cselekvőivé, illetve erre igyekezőkké tenni méltóztatott. *Az előkészület is kiváltság,* melyben nem részesülhet, csak, aki arra kiválasztott Krisztusban. *Predestináció és a szolgálatra való előkészület összekapcsolódik.* Bármennyire igyekszik is valaki előkészülni a szolgálatra, ha *őt Isten* nem választotta ki erre, hiábavaló. Nem sülyedünk ezzel a fatálizmus tétlenségébe, mert bár mi nem tudjuk, kit választ ki erre Isten, ellenben hisszük és úgy készülünk elő szolgálatunkra, mint akik ebbe a seregbe tartozunk. Ez az előkészület kálvinista értelmezése és fogalma.

Előkészületünkben igyekszünk egész valónkat összhangba hozni Isten akaratával, alkalmassá tenni az Ő akarata megvalósulása számára: ez azt jelenti, engedjük, Isten úgy és annyira formáljon bennünket a maga céljai számára, hogy használhatóak, alkalmassak legyünk az Ő kezében, tehát *előkészülni: eszközül alkalmassá válni.* — Az ember csak eszköz, orgánus, expediens Isten kezében: vele akarja megvalósítani örök tervét az időben. Létének és rendeltetésének ezt a meghatározottságát ne akarja a porszemember a maga nevetséges heroizmusával átlépni. Ügyeljünk, nagy törekvés van bennünk erre. Ki vagyok én? A földön a legelőkelőbb teremtmény, mekkora értékek hordozója, milyen óriási hatafom képviselője? Különösen a modern embert fenyegeti ez a kísértés: Én, aki ez vagyok, alázom magamat egyszerű szerszámmá? — Ugye hogy ismerősen hangzanak e szavak? A lázadás Tiborca nem áll lelkünkben kalaplevéve, de annál konokabban? íme, látjuk, még a szolgálat előkészületének is van előkészülete. Az előkészület csak vestibulum, de ennek is van ajtaja, ahol be kell lépnünk. Eszköznek kell lenni — semmi több. Nagy írók tollát, szobrászok vésőjét megbecsülik, értékesnek tartják: milyen nagy megbecsültetés ez: Isten kezében szerszám lenni. Mekkora méltóságot kölcsönöz ez nekünk! Tehát nem megálázó és méltatlan, hogy *csak* szerszámok vagyunk.

Ilyen tudattal, az istengyermekség szent arisztokratizmusával indulunk neki az előkészületnek? Mi anyag vagyunk — ez az előkészületlen ember — s készülünk, helyesebben engedjük, sőt Isten akaratával egygéválva, akarjuk, hogy az anyagból szerszám legyünk, így következik, hogy az előkészületben nem szenvedők — befogadók igen —, hanem cselekvők vagyunk, mert Isten akarata robajozza belénk az aktivitást. Olyan csodálatos: az előkészület végzője Isten, és mi mégis aktívak vagyunk benne.

Tehát olyan eszközökké kell válnunk az előkészületben, hogy Isten az ő akaratát rajtunk keresztül szolgálatunkba valósíthassa. Milyen ez az eszköz, mik ennek a feltételei? *Használható, alkalmas, jó, pótolhatatlan* — ezek az értékjelzők és határállomások, melyek felé az előkészület tendál. A legelemibb követelmény, hogy használható legyen az eszköz, hogy rendeltetésének megfelelhessen. Ha acélosnak kell lennie a vésőnek, legyen az, hogy a mester kezében márványt is vágja. *Engedelmes* legyen — ez a használhatóság legelső ismérve. Ebben pedig a legelső, amit már említettem is, hogy *az én háttérbe szoruljon*: ne akarjon több és más lenni, mint szerszám. Ezzel velejár az *alázat*, amit rendeltetésének tudata kölcsönöz, de következik belőle *a bizalom is*, az a hit, hogy jó kézben van, hogy a diadal: a mű: a szolgálat oly bizonyos, amilyen hatalmas Isten. — Ez kizárja az aggályoskodást és pesszimizmust. — A legvégső határállomás, mely az előkészület nemeségébe kapcsolódik ismét, hogy speciálisan az én életembe ajándékozott szolgálatoknál pótolhatatlan legyek, hogy ne legyen a földön még egy ember, aki azokat rajtam kívül el tudja végezni. — Az előkészülettel szemben ilyen magatartást csak *újjászülött* ember tanúsíthat. Mi történik, ha érzem, hogy *speciális* szolgálatomban nem hogy pótolhatatlan, hanem egyenesen használhatatlan vagyok? Félre lépek teljesen, ha a legsötétebb pesszimizmussal érzem, hogy *sem mire sem* vagyok használható, ha ízetlen só vagyok?

III. Az előkészület módja.

Ne várják, hogy itt az előkészület aranykulcsát adjam, vagy annak hármasszabályát formulázzam,

vagy az előkészület kiskátéját nyújtsam, amit elég betanulni, és akkor tudni fogják, hogyan készüljenek elő szolgálatukra. Methodisztikusan és mindenkire egyaránt érvényesen nem lehet ez előkészületről beszélni. Nem lehet paragrafusokba szedni azokat a módokat, ahogyan kell előkészülni. Lehetne, csak hogy akkor valamelyik szektához, tartoznánk. Isten ígéből az előkészület módjának ilyen szabályait nem lehetne kidesztillálni. Ügyeljenek itt, mert könnyen mechanizmusba eshetnek: általában is nem azt várják egy-egy ilyen konferenciától, hogy expressis verbis szabályokat kapjanak: „így és így tégy?” Milyen könnyű is volna! Egy varázspálcát szeretnének kapni, melynek segítségével megy minden, mint a karikacsapás. Az egész vallásos élet punctum saliensének a módot tartják. — Aradon is egy leány az érdeklődésre, hogy milyen kérdései vannak a vallásos élettel kapcsolatban, hárommal válaszolt, melyek mindegyike hogyan-nal kezdődik: „Hogyan lehet a bűntől megszabadulni, hogyan lehet jónak lenni, hogyan jutok igazi hithez?” — Tehát én nem akarok az előkészület Kmetykó Jánosa lenni, aki mint ő a rádióból a reggeli tornát, innen diktáljam az előkészület egymásutánját és mikéntjét. Egyfelől az előkészület egész jellege lázadoznék ez ellen, másfelől pedig ez módosul az egyének, az egyes lelki és testi alkata, szolgálati viszonyai, életkörülményei, vérmérséklete, hajlamai, és ki tudja elősorolni, hogy még mi szerint is. Ha én szüleimnek egyetlen, elkényeztetett, gazdag gyermeke vagyok, és ebből majdnem mindig következően önző és uralkodnivágyó, másképen kell előkészülnöm, mintha szegény volnék. A lobbanékony, az okos ember, a leány, a földműves, a művész, egy fiatal ember, egy leányszövetség, egy presbyterium, egy arisztokrata klub, egy sportegylet, egy gazdakör stb. mind másképen készül elő a szolgálatra. Még a szempontokat sem lehet hamarjában felsorolni, melyek szerint csak osztályokba is csoportosíthatnánk az embereket, vagy közösségeket. — Mégis: általános irányelveket le kell szögeznünk. Megnézzük, hogy az előkészület módja milyen az egyes embernél és a közösségeknél.

A.) *Egyénileg.* Mielőtt akár az egyes, akár a közösség hozzáfoghatna előkészülete megkezdéséhez, tudnia kell, hogy milyen célú, szolgálat érdeké-

ben fog előkészülni. Az első lépés tehát: *megtudni Isten akarátát.**) Ez az előkészület egyik feltételének, hogy *céltudatos* legyen, legelső elengedhetetlenje, az előkészület előkészülete. Mentül világosabb előttem Isten akarata, mentül pontosabban ismerem az Ő parancsának: az én küldetésemnek legapróbb részletét is, annál világosabb lesz a mód is, ahogyan készülnöm kel!. Aki nem tudja, mit akar, mire akar előkészülni, az tétovaságában, szétszóródásában bünt követ el, mert mindezt csak az előkészület sürgőssége sem engedi meg. — Isten akarátát az Ő kijelentéséből: egyfelől a *Kijelentés könyvéből*, másfelől pedig a legtökéletesebb Kijelentés-: Krisztustól tudjuk meg. — A mi vallásunk egyik sarkalatos elve az egyetemes papság, mely szerint kiki sajátmaga járulhat Isten elé, és tudakolhatja az Ő akarátát. Szorgalmasan tanulmányoznom keil Isten igéjét, hogy megkezdhessem az előkészületet. A megértésben a kalauzom a *hitvallás*; a Heidelbergi Káté és az I. Helvét Hitvallás. Ezek útmutatása mellett olvassam a bibliát, és keressek kérdéseimre feleletet. Mivel Isten igéje nem tételesen és methodisztikusan adja nekem a parancsokat, és mivel az én értelmem a bűn következtében homályossá tompult, annál *szorgalmasabban* kell kérdezgetnem Isten akarátát, annál *állhatatosabban* kell zörgetnem az Ige templomának ajtaján, mert a legkisebb kérdésben is *biztos* feleletre van szükségem, ha csak nem akarok eltévedni, és ha csak a modern élet egészét igénybevéve akarok előkészülni szolgálatomra. A biztos látást a Szentlélek Isten adja, amit Istentől kérnem kell. Tehát *imádkozással* kell tudakolnom Isten akarátát. Napi szükségletem nekem Isten igéje? Állhatatos vagyok a kérdésben? Olyan fontos ez nekem, hogy imámban teszem ezt meg? — A másik, fontosabb mód megtudni Isten akarátát, hogy *Krisztussal összeköttetésben* legyek. Ő élő Krisztus és állandóan mellettem van. Mit mond Ő nekem, mit kíván tőlem? — ezek a kérdéseim Hozzá. Mik nem engednek Krisztussal lenni? Ő annál inkább tud feleletet adni kérdéseimre, mert ismeri szükségemet. Krisztus ilyen barátom és tanácsadóm nekem, vagy pedig egy elvont, személytelen eszme? — így felkészülve, megkezdhetem az előkészületet. Ez történik

*) Erről a konferencián külön előadás volt.

bensőekben és külsőekben, melyek az *egész* életet felölelik.

a.) — Bensőekben előkészülni a fontosabb, mert ez határozza meg a külsőekben való előkészület módját is. Belülről nő az ember élete a szolgálat előkészületébe. Ha a külsőt nem hatja át a belső, akkor amaz csak máz és látszat lesz. — itt a legelső, hogy

1.) — *lelkileg* álljak készen. A szolgálat módjának kérdésénél látni fogjuk, hogy egész szolgálatunk keresztyénsége, tehát Isten akarata szerintisége a lelkületen fordul meg. A lelki előkészület módjának normáját szinte teljesen összefoglalva találjuk az Efész. 6:11—18. szakaszban. Legelső a *védekezés*. Nem akarok itt a szolgálat ellenségeiről beszélni, mert ezekről késebben lesz szó, *) de utalnom kell rájuk, mert ezek már az előkészületnél is ellenségesen lépnek fel. Mik azok a hatalmasságok, gonoszságok, melyek ellen nekem tusakodnom kell az előkészületben? Annál óvatosabbnak és erősebbnek kell lennem velük szemben már a kiinduló pontnál, mert mint általában, itt is fondorlattal környékeznek meg. Feltétlenül le kell számolnom velük mentül hamarabb. A bűnt ki kell kergetnem magamból, meg kell gyengítenem azokat a pontokat, amelyekben megkapaszkodhatik. Isten céljának csak az tud szolgálni, aki vele közösségben van, aki pedig a bűnnel is társul, az Istennel eo ipso nem lehet együtt, mert ők polárisán ellentétesek lévén, kizárják egymást. Azonban e védekezés még csak negatív készület, noha pozitív erő kifejtést igényel, és ez nem elég. Meg kell tölteni a lelket, hogy a kiűzött gonosz az üresen maradt lélekbe vissza ne térhessen. — És mégis: az ezután következő lépés szintén olyan, ami negatívnak látszik: „melyek hátam mögött vannak, *elfelejtven*, azoknak pedig, amelyek előttem vannak, nekik dőlven, célegyenest igyekszem...” (Fil. 3:14.) Tehát, hogy nekidőlhessünk a célegyenes előkészületnek, az első, hogy felejtsünk. Először azt, hogy a bűn mennyire fogságban tartott és tart, hogy ez ne béklyózhasson. A megkötözött ember nem készülhet. Ellentmondónak hangzik: *szolga nem készülhet keresztyén szolgálatra, csak szabad ember*. Másodszor felejtsük el azt, hogy valamit talán már sikerült elérnünk Isten

*) szintén külön előadás keretében,

segítségével; tehát azt, hogy valamik vagyunk. *Bűnbánó és alázatos*, de reményteli lélekkel jutunk el odáig, hogy lelkünk háztartását megkezdjük felszerelni. — Tudnunk kell, hogy az az ügy, melyre készülök, *dicső*, és *érdemes* az előkészületre. De mit csinállok, ha rosszak az auspiciumok a szolgálatra, ha kilátástalan a szolgálatom, és nem ösztönöz az sem, hogy maga az előkészület önmagáért is érdemes? — Továbbá fel kell venni a *hit* paizsát. Vért ez, mert védelem is, de micsoda aktív erőt kölcsönöz! A hitetlen ember szolgálhat Istennek? Vagy egyáltalán szolgálhat e? Előkészülhetek a hitre, akarhatom, hogy legyen nekem? A kicsinyhitű hogyan készüljön? — *Imádkozás nélkül keresztyén szolgálatra előkészülni lehetetlen*. Olyan legyen az imádság, melynek alaphangja: legyen meg a *te* akaratod. *Az Istennek tetsző szolgálat előkészületének elengedhetetlen feltétele és egyedül üdvös módja az imádság*. Szoktak e imádkozva készülni a szolgálatra? Milyen birkózást tud ebben kifejtteni az ember! Ha nem szoktak tusakodni imájukban, mit jelent ez? Hol van akkor a baj? Tudnak még egy módot, mely akkora erőkomplexumot adhatna az embernek, mint az imádság? Én *az imádságot tartom az egész előkészület tengelyének*. Aki imádkozva készül elő szolgálatára, az legyen nyugodt, előkészülete helyes. — Milyen sok *szeretetre* lesz szükségem a szolgálathoz? Ismerik a szeretet aranybulláját az?. Kor. 13. részben: — ilyen szeretetre lesz szükségük. A maguké ilyen? Melyik vonása hiányzik? Mi akadályozza? Hogyan tehetik olyaná? Lehet szeretetre doppingolni magunkat? — *Jókedv, öröm, békesség, igazlelkűség, megfontolás, bátorság, szent gyűlölet, odaadás* — a lelki fegyverzetnek egy egész arzenáljára van szükség. Nem raktár ez, mert itt is *mindennek a maga helyén kell lennie*, a maguk érték- és rangsorában, hogy bármelyik pillanatban kéznél legyenek. Az a katona nincs készen a harcra, akinek a tölténye a hátizsákjában, kanala pedig a patrontáskájában van. Nálam mi adja az elvet, hogy miképpen következnek e lelki fegyverek egymásután? Egyforma ez mindenkinél? Az én lelkemben mi a legfontosabb? Ami kevésbé fontos, az mellékes, az szükségtelen?

A bensőekben való előkészület megköveteli továbbá, hogy

2.) — szellemileg is készen legyek. Ez nem azonos az előbbivel: az érelem, érzelme és akarat tartozik ide. (Az értelmi részt nem tárgyalom, nem azért, mintha a lelkivel azonos volna, hanem mert erre nem kell előkészülni. Ez inkább következmény.)

*) *Értelmileg* kell készülnöm először is. Ez nem azt jelenti, hogy az értelmi felkészüléstől függ a szolgálat sikere, hanem, hogy erre is szükség van. Nem azt jelenti, hogy az okos ember már készen van a szolgálatra, hanem, hogy okosnak is kell lennem, hogy szolgálhassam. Ugye még az anyai szeretetnél is beszélünk „okos és majomszeretetről? Krisztus azt mondja: „legyetek okosak, mint a kígyók”. *Bizonyos értelmi felkészültség nélkül nem lehet szolgálni.* Nem úgy kell ezt érteni, hogy lexikonokat veszek elő, és könyvtárakat búvárkodom keresztül, mielőtt nekifognék a szolgálatnak, mert itt nem is annyira értelmi előkészület, mint inkább értelmi *felkészültség* szükséges. Fosdick azt mondja: „Isten nem a tárgyúknak istene”; más helyen: „Nyílt és fegyelmezett értelem is szükséges ahhoz, hogy a legértékesebb szolgálatot rója le az ember.” *Tudnom* kell, hogy itt és itt, ebben és ebben az esetben kell-e, hogyan kell, vagy szabad szolgálnom, mert sokszor azzal, amit szolgálatnak vélek, inkább ártok. Lehet, hogy ez személyek —, vagy helyzetekre vonatkozik, de szükséges. Ismernem kell a lehetőségeket, melyek feltárulhatnak, az eszközöket, melyeket igénybevehetek, vagy amelyek éppen akkor szükségesek. — Az egésztest egy példa megvilágítja; Ha egy vízbefülő embernek kell segítséget nyújtanom, ismernem kell a segítségi módokat. Nem tudok rajta segíteni, ha soha nem is hallottam arról, hogy van mesterséges légzés is, és nem alkalmazhatom, ha nem *tudom* a módját, vagy nem *pontosan* tudom, mert ahelyett, hogy segítenék rajta, halálát idézhetem elő; pedig segíteni, sőt sürgősen, kell, meri egy életről van szó. — Mit gondolnak, ilyen esetben kit terhel a *felelősség* ezért az életért? Nekem mentsegem lehet, hogy nem ismerem, vagy nem helyesen ismerem a mesterséges légzés szabályait? Általában: az előkészületlenség lehet mentség? Jelen esetben, mert értelmileg nem készültem elő a szolgálatra, emberölés bűnében vagyok részes Isten előtt. Van-e határa az értelmi előkészületnek? Lehetek-e felelős,

ha pl. a családban egy beteget csak azonnali operáció tarthat életben, és én nem tudom azt elvégezni? Lehet-e felelős ugyanezért a háziorvos?

Mentül modernebb az élet, a szolgálatra annál fokozottabb mértékben kell értelmileg is készülni, mert annál több különféle szolgálati alkalmak lehetségesek, és ugyanolyan sokféle eszközt kell igénybevenni. Ahogy bővül a világ, úgy bővüljön értelmem világa is. Mikor *dönteni* kell a szolgálati alkalmak között: melyik fontosabb? melyik kell előbb? mikor választani kell az eszközök, vagy végrehajtási módok között: melyik jobb? megfelelőbb? akkor értelemre van szükség.

Amint említettem is, ezt a felkészülést nem adott esetben és közvetlenül kell végezni, hanem egész életemnek *egyetemleges* előkészületté kell lennie. Az értelmi előkészületet adják az iskolák, könyvek, beszélgetések stb. legfőképpen pedig a tapasztalat. Mint a többi előkészületben, ebben is *rendszer*t kell tartanom. — Ennek az előkészületnek is van előkészülete. Tudjam előre, tehát készüljek vele, hogy milyen szolgálatok, milyen előkészületéhez kell kezdenem. Most is nem egyebet teszünk, mint bizonyos tekintetben készülünk a szolgálat előkészületére. Mindenre egyforma alaposan nem készülhetek elő: mi lesz az én különös szolgálatom? Azt tanulmányozzam alaposan, arra értelmileg is kifogástalanul készüljek elő?tt van a *hivatás* kérdése. A hivatásban való készületlenség hatványozottabban bűnös. A hivatásban is a *szakképzettséget* becsüljük legtöbbször, mert tudjuk, hogy azok vannak legjobban előkészülve szolgálatukra, össze fér ezzel a sokoldalú előkészület? Másik kérdés: Értelmileg előkészületlenek szolgálhatnak e? A kevésbé értelmesek, legalacsonyabb fokon az ostobák szolgálhatnak-e? Egy leány értelmileg előkészületlenül mehet-e pl. a feleség, vagy anyaság hivatásába?

Ezentúl az értelmi előkészület nemcsak a szolgálat kivitelére tesz alkalmassá, esetleg pótolhatatlanná, hanem ez teremt szolgálati lehetőségeket és eszközöket is. Gondoljunk a feltalálásokra. „Stephen-son Györgynek époly kevés köze volt a teológiához, mint a legtöbb embernek, de a lokomotív feltalálásával, mely könnyen elérhetővé tette az evangélium hírnökei számára az egész világot, többet *tett* vallá-

sunk frontjának kiszélesítésére, mint sok ezer hittudós munkája együttvéve.” (Brierly J.) Gondoljunk a mai nyomdatechnikára, a rotációs gépekre, mely 15 leuért egy bibliát tud adni. Az értelmi előkészület igazolásának ez a legfényesebbike. A szolgálat-teremtés, vagy szolgálati eszköz teremtés terén az én életemben értelmileg mit tettem? Milyen keretek vannak erre?

***) *Akaaralilag* előkészülni fontos, mert ez a cselekvés, tehát a szolgálat rugója. Az akarat szolgál: célok, urak irányítják. Fontos, hogy milyen királyt ültetünk akaratunk trónjára. A *heteronómia* fokán az akarat külső parancsnak, idegen, más akaratnak engedelmeskedik. Vessünk számot, mik tartanak igényt akaratunkra. Hogyan versengenek egymással, hogy akaratunkat igájukba hajtsák! A legtolakodóbb és legkövetelőbb igénylő sajátmagunk vagyunk. Az *autonómia* fokára kell eljutnunk. De ha bűnös-magunk irányítjuk akaratunkat, akkor ez nem autonómia, hanem a bűn heteronómiája. Az újjászületett ember irányíthatja a maga akaratát, *hű lehet Önmagához*, mert akkor az ő és Isten akaratja egy. Az előkészület meghatározásában ezt mondtam: *akaratunk* egyezésbe kerül Istenével ... De hogy ez megtörténhessék, szükséges, hogy *megtagadjuk* bűnös magunkat, mert a mi akaratunk Istenével homlokegyenest ellentétes, önmehtagadás nélkül nincs előkészület. Pál ezt mondja: „Mindaz, aki pályafutásban tusakodik, mindenben *magatűrtető*.” — Az önmehtagadás alapja az *önvizsgálat*, következménye pedig az *önuralom*. Aki felett nem uralkodom, azt nem kormányozhatom. Az *önkormányzatot* a szolgálat előkészülete megkívánja. Egész tág tere van a megbeszélésnek: Az önvizsgálat, önmehtagadás, önuralom, önkormányzat az én életemben — ezek az idevágó megbeszélések főbb pontjai. — Szolgálatomban teljes odaadásra, sok kitartásra, határozottságra, fegyelmezettségre, állhatatosságra lesz szükségem: mindezek az akaratától függenek. Hogyan edzem akaratomat ilyenekké? Mik a tapasztalataim ezen a téren? — Az akaratilag való előkészület különösen nagyon *sürgős*, hiszen *akarni nem is lehet csak jelen időben*. Még a jövőre vonatkozóan is így mondom: *akarom*, hogy akarjak.

6.) *Külsőekben* is kell előkészülni az egyén-

nek a szolgálatra. Erre sok szót nem fordítok, mert ez már következik az előbbiekből. Aki bensőiben készül a szolgálatra, az nem felejtkezik el ezekről sem. Csak azt hangsúlyozom erőteljesen, hogy helytelén az a felfogás, mely szerint ezeket a háttérbe szorítás ürügye alatt elhanyagolják. Tudjuk, hogy kevesebb az értékük, mint az előbbiekné, de azért van. Az ezekben való készületlenség épen oly felelősséget von maga után, mint az előbbieknél.

1. *Testileg* is készen kell állanom a szolgálatra. A „mens sana in corpore sano” minden sportegylet plakettjén ott díszlik, — ha az első feléről elfelejtkeznek is; a „lélek kész, de a test erőtelen” közismert mondása azt fejezi ki, hogy testünket, mivel ez úgy magunkra, mint másra irányuló tekintetben a *lélek megvalósulási orgánuma*, tehát az is, de több és fontosabb ilyen vonatkozásban, mint a Szentlélek temploma, alkalmassá kell tennünk rendeltetésének megfelelni. A testnek eszközi rendeltetése van, de eszköz nélkül nincs munka.

Testileg az van készen a szolgálatra, aki egészséges és a szükséges fizikai erő birtokában van. Ezt egyfelől testi szükségleteink helyes és normális kielégítésével, testünk észszerű ápolásával, másfelől pedig céltudatos és rendszeres előkészülettel érhetjük el, ami szintén két irányban valósul meg: a negatív aszkézisben és pozitív edzésben. Az edzés, mely az aszkézis közvetlen célja, hasonlóképpen kétféle célt szolgál: a védő- és teljesítőképesség növelését. — Ha nem táplálkozunk, vagy nem úgy, ahogy egészségünk megkívánja, a test legyengül, képtelen lesz szolgálni. Ha testünket rúzsokkal és krémekkel ápoljuk, mellette tönkremehetünk testileg. Ha mértéktelenek vagyunk, és testi kívánságainkat kontroll nélkül elégítjük ki, rövidesen alkalmatlanok leszünk a szolgálatra. Ha nem edzzük magunkat, akkor testünk védőképességét nem fokozzuk, ami által az visszaesik; ugyanígy lesz a teljesítőképességgel is. Szükséges a sport, de a nemes szórakozáson kívül csak ilyen indokkal, nem pedig a rekordokéval. — Mi a mértéke és határa a testi előkészületnek? A fizikailag gyenge, vagy beteg ember nem szolgálhat? A szellemi munkásoknál ez kevésbé fontos kérdés? Nem bálványozom én testemet? A leányokat e vonatkozásban érintő kér-

dés: A szépségápolás a testi előkészülethez tartozik? Milyen viszonyban van vele?

2. *Anyagilag*, vagyonilag hasonlóképen kétszen kell állnom a szolgálatra, tehát ez is igényel előkészületet. Miután a szolgálat nagyfokú önzetlenséget követel, az ember pedig legtöbbször anyagilag a legönzőbb, ezt a területet akarja leghatározottabban kivonni a szolgálat alól. A fokozott előkészület azért még inkább követeli. Ha meggondoljuk, hogy eszközi jelentőségében ez is nélkülözhetetlen a szolgálatban, mert egyfelől sokszor velük kell szolgálunk, másfelől pedig előkészületünkre sokszor csak ez biztosíthatja a lehetőséget, akkor az ezzel való előkészületet kellő komolysággal mérlegeljük. Miután itt is nagy kísértések lappanganak, nein győzöm eléggé hangsúlyozni, hogy életünk e területe fontosságának határait ne engedjük messze kitolni, mert amilyen áldott eszközök lehetnek, ugyanolyan áldatlanokká is válhatnak, ha célként basáskodnak rajtuk. A ládafiában, vagy safe-ekben őrzött tallérok nem a szolgálat Judás-pénzei-e? A takarékbetétkönyvek nem a Sátán diplomái-e legtöbb esetben? Mikor nem azok?

Gazdasági életünk két nagy szférára oszlik: termelésre és fogyasztásra, — tehát e két területen kell előkészületünket is végeznünk. Mindkettőnél a közös cél, hogy *szolgálatunk szükségéivel arányos mennyiségű anyagi javak legyenek birtokunkban*. Tehát az a cél, hogy meggazdagodjunk? Mi a gazdagság fokmérője általában? Mi a keresztyén gondolkozásmód szerint? Nem relatív dolog ez? Az általános szóhasználat szerinti „szegény” ember anyagilag nem tud szolgálni? Hogyan szolgálhat az ilyen anyagilag is?

A *termeléssel* úgy készülünk elő szolgálatunkra, ha azt a lehető *legmagasabb fokra emeljük*. Anyagi jövedelmünket növelnünk kell, de ennek megszerzésénél nem használhatunk akármilyen eszközöket, csak amelyek Isten akaratával megegyeznek. Hiába fordítom a legszentebb szolgálatra is pénzemet, ezt csak az Isten által engedett módon szerezhetem meg. Csálással nem szerezhetek pénzt még akkor sem, ha azal éhenhalástól akarok is valakit megmenteni. Az *aszkézisnek és fegyelemnek* a jövedelemszerzésben is érvényesülnie kell.

A *fogyasztásban* ugyanaz az elv érvényesül, mint a termelésben, csak hogy azt maximálissá, ezt *minimálissá* teszi. A lehető legkevesebbet fogyasszak, igényeimet a legkisebbre szállítsam le. Nincs nekem bajom az igényekkel? Milyen igényeket kell redukálnom? Milyeneket nem szabad, sőt fokozni kell? Milyen természetűek az én igényeim? Pazar és fényűző lehet keresztyén ember? A *takarékosság* képezhető arra, hogy anyagi javaimmal állandóan készen legyek a szolgálatra. *Fősvény* lehet a keresztyén ember? Hol van a határa a takarékoságnak és zsugoriságnak?

Úgy a termelésnél, mint a fogyasztásnál a cél-tudatosság mellett *okossággal* is kell előkészülnünk. A lopás bűn, de az okosan ki nem használt törvényes (Isten törvényére gondolok) pénzszerzés alkalmát elmulasztani — szintén az. — Pl. ha kertemnek a hozama évenként 50 q., és okos móddal ezt fokozni lehet, és mégsem teszem meg: nem követek el bűnt? Az okosság annyi, mint ravaszság? Törték-e már a fejüket azon, hogy a megszokott és meglevő jövedelemszerzési lehetőségen kívül milyen újak lehetnek a maguk életében? — Másik oldalról: A pénz elköltésében, tehát a fogyasztásban okosan járnak el? Nem követeli Isten, hogy Keresztelő János szerű kosztümben menjen egy leány az esküvőjére, de muszáj azt az anyagot a főtéri üzletben megvenni, ahol mégegyszer olyan drága minden? Nem követeli a keresztyénség, hogy nagyanyáink halcsontos ruháiban, vagy főkötőkben járjanak a nők, de azért muszáj Párizsból hozatni a modellt és a legelső félreccapott sapkát? — Olyan *leleményességet mozgékonytságot* kell tanúsítanunk az anyagi javakban való előkészületünkben az Isten szolgálata érdekében, amelyet a Sátán a maga praktikájával tünényes gyorsasággal be tud iskolázni rabszolgáiba — a rossz érdekében.

B.) — *Közösségileg* kell előkészülnünk másodszor. (Erről keveset akarok beszélni, mert egyrészt a következő előadás van hivatva ezt a témakört részletesen tárgyalni, másodszor pedig, mert lényegében ez megegyezik az egyén előkészületével.) Az egyén előkészületét a közösség *megkönnyíti*. Isten igéjét tudakolni pl. mennyivel könnyebb egy bibliórán, ahol mások kérdéseivel is találkozom, ahol ta-

nácsokat, útbaigazításokat stb. kaphatok. Gyarapodom és erősítést kapok a más szeretetéből, a másik hite által az enyém növekedik, a másik ismeretéből, tapasztalatából tudásom bővül, a másik önuralma példájával serkent s.í.t. Gondoljanak a *családban* való előkészületre, — közösség megkönnyíti az előkészületet, mert *szervezetten és rendszeresen* ad arra módot. Lelki előkészületet egyesületek bibliakörében, értelmileg az önképzőkörben, annak szakosztályaiban végezhetek, akaratomat az egyesületi szervezett szolgálatban és fegyelemben edzhetem, az idővel itt tanulok meg takarékosan bánni, testileg egyesületek tornaosztálya ad módszeres előkészületet, vagyonilag kötelezően módszeres sáfarkodásra szoktat. Ha ismernék a diakonissza, vagy cserkészlet intézményét, látnák, hogy az ilyen előkészület milyen sokban meg-egyezik azokéval.

Hogyan tudok egyesületemben előkészülni? Mit kell levetkezni magamból, hogy érdemileg tagja lehessen közösségemnek? Különbnek tartom magamat másoknál? Miben? Lehet-e így előkészülni? A sértődékenynek milyen előkészületre van szüksége? Milyenre annak, aki egyéniségét minden áron érvényesíteni akarja a közösségben? Van-e az egyéniségnek jogosultsága a közösségben? Mindenkinek szellemi uniformisba kell öltöznie? Az önmegtágadás gyakorlására itt milyen mód nyílik? A közösségben az előkészületlenség felelősségét ki viseli? A vezető? — Nem egyoldalú e itt az előkészület?

Általában *a közösségi előkészület a próbája az egyéni előkészületnek*. Próbája és magasabb foka. Az egyéni előkészület útját meg kell járni, hogy a közösségre rátérhessenek. Párhuzamosan és egyidejűleg halad a kettő: amaz az ösvény ennek országútja mellett. Keskeny mind a kettő és szoros kapun át vezet.

Az előkészületből így ötvöződik ki a *jellem*, ami a *személyiségben* valósul meg *Keresztyén személyiséggé kell válnom, hogy minimálisan is alkalmas legyek a szolgálatra*. Próbáltam ennek némely vonását és ezek sajátunkká tételének módjait vázolni, azonban ez csak kísérlet, aminthogy nem is lehet ezt scholastikusan előírni. Egy valóságos, élő személyiségben kell ezt magam elé állítanom. Egy-egy vonást

láttunk ezekből ebben, vagy abban az emberben felcsillanni, de *a keresztyén személyiség tökéletes és örök eszménye Krisztus*. Benne látjuk meg hiánytalanul és tökéletes alakban ennek vonásait: a szolgálat előkészületéi. Gondoljanak a 40 napi pusztai tartózkodásra, gecsemánékerti előkészületére. — Tehát így formulázhatom az előkészület meghatározását: *szolgálatra előkészülni, Krisztushoz hasonlóvá lenni törekedni a Szentlélek által*. Más ember nem képes szolgálni, vagy nem úgy mint Isten akarata megkívánja. — Krisztust nem akarom ezzel istenségéből az emberi személyiségek legmagasabb polcára is levonni, mert hangsúlyozom az Ő felséges úr-voltát. Ebben rejlik a mi legnagyobb vigasztalásunk és legszentebb reménységünk is, mert Őbenne nemcsak az előkészület eszménye áll előttünk, hanem Ő *erőt is ad* annak megvalósításához, Ő végzi bennünk az előkészületet, Ő teszi hatékonyá és cselekvőképessé-güvé minden erőnket. *Krisztus az a kiapadhatatlan erőforrás, aki lehetségesíti az előkészületet*. Aki komolyan krisztusi személyiséggé akar lenni az előkészületben, azzá is les/, mert Isten megsegítő Szentleikén kívül ezt az Ő hatalma is garantálja. Pál apostol, aki azt mondhatta: „Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus”, készen volt a szolgálatra.

Nagyszalontán 1933. májas 27.-28-án tartott leánykonferencián megbeszélést bevezető előadás.

Vádló ünneplés.

Akiknek nagy a veszteségük, azok arról szeretnek sokat beszélni és hallani. Valami áhítatos, szent és gyászos szadizmus van ebbe: lelkük véres sebének tépegetésével illúziójukat táplálják, amellyel — valóság hiányában — a koldussá lett lélek megelégszik. A ragaszkodás, a veszteség mértékét mutatja ez, mint egy finom lelki szeizmográf. Mentül gazdagabban és pompázóbban rakjuk az illúzió ecsetjével a színeket, memül görcsösebben kéjelgünk az emlékezetben, annál jobban szerettünk. S mentül meszezebb esik a valóság, mentül inkább halványodik, mint a lebukó hold az ég peremén, annál inkább annak igényével lép fel a lélek, hogy a pótló illúzió színesebb legyen. S mert ezt akarja a lélek, meg is teszi. Ez a magyarázata sok legenda szövésének, a történelem nagyon sokszor irreális szemléletének. — A fájdalom oltárára újabb és újabb nyalábokat dobunk — az emlékezet tömjénét — mert a lángban idézni akarják azt a képet, ami a valóságból már az emlékezet birodalmába röppent át.

Most ez emlékezésnek szentelt órában, mikor ünnepelve állunk itt Sz. S. lepellel takart képe, a valóság emlékezetének egy sötét csilláma előtt, tudom, azt várják tőlem, hogy szép szavak rőzséjét dobjam ez oltárra; azt várják, hogy az emlékezetten keresztül kapukat tárjak fel, amelyeken át ismét bepillanthatnak abba az életbe, amit úgy szerettek s aminek veszteségét olyan tompán gyászolják. De olyan nehéz ez. „Mihelyt beszélni kezdünk — mondja Maeterlinck — valami előre sejteti, hogy isteni kapuk záródnak be valahol”. A szavak letörlik a hímport, a szavak sóhaja elúzi a valóság illatát s összetöri azt, amit érinteni sem szabad. A hallgatást, a csöndet kell hagyni beszélni, hogy mondja fölséges nyelven a maga kibeszélhetetlenjét: — olyanoknak szól, akik annak minden rezdülését mohón fogják fel: szerető lelkeknek. Senkinek sem beszél többet a csönd, mint a szerető lelkeknek — sa szerető lelkeknek a csönd beszél legtöbbet. Beszéljen most arról, aki a csönd választott fia volt s aki már az örök Csend birodal-

inából hallgatja a szerető szívek összedobbanását az emlékezel csöndjében.

Olyan nehéz nekem arról beszélnem, akit maguk jobban ismertek mint én, s ezért jobban is szerettek. Arcképét most még lepel takarja, de életéről maguk előtt már régen lehullott a lepel: meglátták azt a transcendentális, láthatatlan elemet, ami életét széppé, nemessé, szeretetreméltóvá és értékessé tette, amiért most ünnepléssel jöttek ez új otthonukba régi vezetőjük arcképe elé. Ünnepték az ő örömét, ünnepték a gyászt, s most az emlékezetben akarnak ünnepelni.

Szeretünk mi ünnepelni. Mi magyarok az ünnepek, parádék, bandériumos, díszatillás népe voltunk és vagyunk mindig; „gálás vasárnapi nép” vagyunk, ünnepléseink himnuszait, parádés szavait sokszor hallatjuk és jaj volna nekünk, ha nem ünnepelelnék. *Amelyik nép ünnepelni nem tud, nagyjait megbecsülni nem akarja; a történelem lejtőjén van, a nemzetek tengerének hajótöröttjévé lesz.* Az az ember, az a nép, amelyik nem ünnepel, nem tud ünnepelni, elsorvad és elvész, élete elcsenevészesedik, és nő a gaz: az önzés, a kíméletlenség, erőszak. Olyan dús tenyészetük van ezeknek ma: azok életében, azon országok határain belül van legnagyobb virulenciájuk, akik és ahol nem ünnepelnek, hanem csak zsúroznak, week-endeznek. Mert nem mindegyik ünneplés viseli jogosan ezt a nevet. Ünneplő ruhával, az emlékezet lobogtatásával még nem lehet ünnepelni. *Egy emberre, vagy egy népre, vagy bármilyen közösségre az ünneplés ismertető bélyeget üt.* Mutasd meg és *kit* hogyan ünnepepsz, megmondom, ki vagy; mutassa meg egy közösség, *kit* hogyan és ünnepel, jövőjét mutatja meg. *Az ünnepeletek az ünneplőket is megismertetik.* Szalonta nagy szülöttje azt mondja a Széchenyit gyászoló népnek: „Nép, mely nagyot, dicsőt így magasztal, — Van abban élni hit, jog és erő”.

A Szalontai Ref. Leányegylet *kit* ünnepel most? Sz. S.-t ünnepeljük ma? Az ember eiőtt hajtunk fejet, gyűjtjük meg az emlékezet és ünneplés fáklyáját? Ez nem volna egyéb, mint bálványimádás. Az ilyeneknek kiálttatta Isten az ítéletet: „Gyűlölöm, megvetem a ti ünnepeiteket, nem gyönyörködöm a ti összejöveleitekben”. Ha Sz. S.-t, az embert ünnepeljük, mi is

ezt az ítéletet vonjuk magunkra, és vádolni fog a mi ünneplésünk.

Kutatom Sz. S. személyiségét; látva itt Szalon-tán is azt a nagyon sok oldalról megnyilvánult szeretetet, (amit ez a mostani ünneplés is bizonyít), amellyel őt körülvették, mint a virágot a napsugár; tapasztalva, hogy Aradon is megnyert minden szívet, akivel csak találkozott rövid ott-tartózkodása alatt, kerestem ennek titkát, személyiségének ezt a vonzó varázsát, azt a láthatatlan elemet életében, melyet mindenki megérezett, mint ahogy: vak ember is megérezzi, ha közelében világosság lobban, — s úgy találom, hogy szeretet, szelídség, szerénység és csendesség az, ami Isten kegyelmének fényére életének hálás humuszából kivirágzott. Ezek határozták meg érzéseit, szavait, magatartását, egész életét. Maguk, akik közelében éltek, e titok-fejtést bizonyára még jobban tudják végezni. — Ezeket az égi elemeket, ezeket az eszméket és erőket, amiket ő képviselt ünnepeljük most? A görögök, mikor Phoebus Apollon szobra előtt meggyújtották az áldozati lángot — a napot, a tűz és melegség forrását, az élet eszméjét ünnepelték: de nem bálványimádás volt-e az? Nem ugyanazt az ítéletet vonja e az is maga után, ha az eszméket ünnepeljük? *Ha azt akarjuk, hogy ünneplésünk ne vádoljon és Isten kemény ítéletét ne hozza reánk, ünneplésünk tárgya csak egy lehet: Isten.*

Összefér ezzel nagyjaink megbecsülése, az eszmék tisztelete, mert mindegyiken át ünnepelhetjük Istent. Sz. S.-ban Isten akaratát, az Ő művet ünnepeljük, és csak *annyiban* ünnepeljük, amennyiben ezt igazolja, vagy képviseli élete. Az emberi érlelem tompultsága, a látás homályossága miatt ezért nagyon kell ügyelnünk ünnepléseinknél. *Az emberek ünneplésének Isten akarata a kánona.* Amit ezen túl ünneplünk, az bálványimádás, és Isten ítéletét zúditja magára. — Ezért van, lehet nekünk reális történet-szemléletünk; ezért tudjuk és *merjük* mi meglátni nagyjainkban is a fogyatkozásokat. Ezért a mi mostani ünneplésünk is Istennek szól, aki az ő törekeny gyermekét kegyelmes volt céljai szolgálatára méltatni.

Ünneplésünknek ez a természete, ez a helyes fel-fogása meghatározza ünneplésünk milyenségét is. Ünneplésünk nem a külső dolga, mert az illet Isten gyűlöli és megveti, hanem *ünneplésünknek Istenhez*

méltónak kell lennie: „Isten lélek, és akik őt imádják, szükséges, hogy lélekben és igazságban imádják.” Hiába vannak a csillogó, díszes ünneplések, az impozáns ünnepi beszédek: *ha mindezekből nem csendül ki isten magasztalása, s mindezeknek légköre nem az áhítat — ezek vádlóink lesznek, és ezeket isten gyűlöli.*

Az ünneplésnek azonban Janusarca van: ünnepelt és ünneplő van. Az ünneplések a hétköznapok soraiban foglalnak helyet. Az ünneplés és munkálkodás korrelatív fogalmak: kiegészítik egymást: együtt van értelmük. A *csak* ünneplő emberek félemberek, a csak dolgozók szintén. De aki úgy dolgozik, hogy munkájában az ünnepléskor kapott erőket realizálja, hogy munkájával is ünnepel, mert Istent dicsőíti vele: az egész ember: Isten kedves gyermeke.

Itt a földön mindenki csak addig él, — de addig él — ameddig emlékeznek reá. Mi most Sz. S.-ra emlékezünk, de tiltakoznánk ellene, ha valaki azt mondaná, hogy reá való emlékezésünk ez ünneplésen túl nem fog terjedni. Az Ő emlékéhez legméltóbbak akkor leszünk, ha azokat az Istentől kapott értékeket, melyeket benne ünnepelünk, becsülünk, mi is életünk részévé akarjuk tenni. „Többre becsülni annyi, mint szeretni.” (Payot.) Annak pedig, aki szeret, minden könnyű. A Szalontai Ref. Leányegyesület ez újonnan megnyílt otthonában, volt vezetőjük e képről letekintve, az ő szellemét: a szeretet, egyetértés és béke szellemét lássa mindig.

örökélet fénye csillant szemedben,
homlokodon a megbocsátás ült,
szád szélén bölcsek derűje lakott,
s kezed mindig tesvérkezet fogott.

Más hon lakója voltál körünkben,
létünk ízét messziről érezted,
s idegenül bűgött füledben
glóbuszunk lármás, szirénás hangja.

Arckép! Hol van benned a szeretet?
Melegség bujkál-é keretedben?
Szelidség örökegy mosolyodból
fájó szívekbe vájjon beragyog?

Arckép! Megszólalsz-e csak egyszer is?
Mögötted van, mit jelölsz, az élet?
Hideg csókodat vájjon áldja-e
csókszomjas lelkek meddő égése?

Arckép, te élet szent csalfasága!
Kábítasz-é enyhületbe szívet?
Könnyes szemet derítasz-e vájjon
angyalként mosolygós bizalomra?

Arckép, elszállt bolygó messze fénye,
keskeny vonal életegünk kékjén!
Tudsz-e úgy ragyogni, amint régen,
hogy gyönyörködjék benned a látás?

Arckép, szegényült lelkek vak társa,
üres napok kísértet-kendője!
Tudsz-e értelmet és célt lobogni,
fáradt lábakat ütembe hívni?

Arckép, fájó szívek pogánysága,
templom-ajtók lázadt döngetése!
Tudsz-e békét s mosolyt ezüstözni,
s kezet imára kulcsolni össze?

Az arckép múltból egy törött sugár,
dús parkból egy hervadt rózsaszirm,
tavaszi vidámságból a fájás,
s feljajló remények örök temetése.

Az arckép egy oszlop Pompejiből,
elillant nárdusok szelencéje,
színes álmok fakó kövülete,
egy morzsa az élet hamujából.

Az arckép lázadás a halállal,
birkózás az idő kényurával,
szent önzések görcsös markolása,
Krózus-kincsből aranyporszem fénye.

Az arckép élet gazdagítása,
 Kolombus hittelt járt messzi útja,
 hajótört szív Robinzon-szigete,
 vigasztalás fehér szívérványa.

Arckép — áldozócsütörtök búja,
 mennybeszállt élet pogány oltára.
 Minden arcképre tekintőt kérdez
 az angyalszózat: „Mit állótok itt?”

Hunyd le szemedet az arckép előtt,
 s lelkedet nyissad fényes látásra:
 elköltözött kedveseddel megnőtt
 a mennyeiek galériája.

Nagyszalontán 1933. nov. 12-én. Néhai Szőke Sándor, v. nagyszalontai ref.
 lelkész arcképleplezési ünnepélyén a Ref. Leányszövetség ekkor meg-
 nyitott új otthonában.

Csillagnéző szem.

Az adventi emberé ez, akit jellemez, hogy a mindenkori jelennel elégedetlenkedik: annál többre vágyik, valamilyen mást, szebbet sóvárog, elérhetetlen remél, valamilyen csillagra függeszti szemét. Keresi ezt az örök várakozó, aki egész valójában olyan, mint egy csillagnéző szem — s létében minden perc adventi idő: váradalommal terhes. Sokszor maga sem tudja megnevezni, hogy mit vár, sokszor ez a váradalom teljesen indokolatlan, mint Dickens híres Micawberének esetében, aki már a komikumig megy, ahogy várja a „kocka fordulását”, de az ember vár, vár, mint Pillangó kisasszony, mert ez a léte, mert máskülönben tartalmatlan volna élete. Èz után sóvárog, ez szépíti meg perceit, ez csillogtatja meg ködös szemei előtt az ígéret földjének káprázatát, ez integet új lobogókkal, s mesés kapuk föltárásával új mezőkre menni ez emeli a fáradt lábat. Tudatosan, vagy anélkül örök Tantalussá szuggerálja magát: emberi adventek bódult rabjává, káprázatos és szivárványos ígéretek bohó gyermekévé, csillagok és aranyfüstök mániakusává, következő perc szappanbuborékjának mohó részegévé. Számára a várakozás az életelixír, a jelen fájására a balzsam, a perc sebére a kötés, az élet kínjára az orvos pia fraus a, veszteségei gyászára az advent Pandora-szelencéje, és a valóság hidegére az álmok Csipkerózsza-varának napsütése. Az örök Ádám vágyik tovább tovább, új világba, új színek, új jelenések felé: Hátha szépet hoznak a jövő korok, hátha derítenek változást a jövő percei, s ígéretes méhük hátha áldja utópisztikus álmok valóságát,

Nincs életünknek oly része, ahova adventi csillag ne sugaraznék, amiből kiküszöbölhetjük az adventet s amiből ne akarnánk szebb, boldogabb, nyugodtabb, — magunk sem tudjuk, milyen: csak más létre zörgetni be. Ennek az adventje úgy éltet bennünket, mint Robinsont a hajóárbc feltűntének reménye a tenger távolában. — Egyéni életünkben a kifejlést várjuk, képességeink és szolgálatunk számára megfelelőbb teret. Azt várjuk, hogy a következő perc több energiát hoz lankadásunkba, szebb lehető-

ségeket tár fel s varázslatosan átalakít minket: jobban tudjuk észrevenni az életből az örömet, mint a szomorúságot; inkább tudjuk tenni a jót, mint a rosszat; a kísértésekkel szemben bátyázottabbak leszünk s az élet nemességeivel szemben fogékonnyabbak. — Családi életünkben több harmóniát várunk, szebben együttzengő szeretetet, érzékenyebb megértést, gyorsabb és feledőbb megbocsátást. Nemzeti létünkben nem is beszélék a váradalomról, mely eltölti a szíveket: „gyermek lélekkel várja az álmok népe minden pillanat által az új ezerszertendő hajnalhasadását, szép-kötésű történelemkönyveket az iskola padjain, ezerszer csodaszarvas felszökkenését s megszentelt akkordok győzelembezendülését.” Nem beszélék arról az adventről, melyben sötét fenyvesek bánatai zúgnak, rónák kalászrengetege ring s a tenger sós levegője régi dallamot hoz a messi Bóra fáradt szárnyán. Miért beszéljek arról az adventről, melynek máglyájára a szívek reménységének rőzséjét dobják s melynek lángját táltoszemek szomja issza? Hiábavaló és üres mindez. Vak ámitás, sötét bódulat: nem jó helyen zörgetünk, csillagnéző szeműnket üres emberi egünkre függesztjük, ahelyett, hogy az advent egyetlen indokolt tárgyára a betlehemi csillagra: Krisztusra néznénk. Őt kell várnunk, mert Ő minden emberi várakozás alapja is: *A Krisztusi advent magában foglal minden Isten akarata szerinti emberi adventet is.* — Ez az advent győzelmessé tesz, amint azzá tette az első keresztyének életét, akiknek ez az advent volt éltető elemük. Ők azonban nemcsak ünnepnapokon éltek adventi várakozásban: Mindennapi köszöntésük volt: „Marán atha”: az Úr jön, és a kézfogásuk hozzá kemény vala s csillagnéző szemük parázslott . . .

Pro Patria

Egy hazáját lángoló szívvel szerető, királyához és alkotmányához mindig hű nép fiaihoz beszélek. Nem kell keresni a példákat. Amely nemzetnek Széchije volt, aki élete feláldozásával mentette meg királyát, Mikese, aki még a rabkenyéren is hű volt szeretett fejedelméhez, amely nemzet mint egy test állott fel: „vitam et sanguinem”, s amely nemzet a véres kard láttára mindig felkötötte a magáét —: egy katonanemzet fiainak, akik történelmük hagyományait lelkükbe patinázták, nem kell a hazaszeretetről, királyához való hűségről beszélnem. Ez a szeretet, ez a ragaszkodás jellemvonása a magyarnak. Bánknak tragédiája volt, hogy magyar vala. Magyarsága ellen vétett, mikor az alattvalói hűség fehér keszkenőjét sárba tapodta. Bűnhődnie, buknia kellett.

Az adott szóhoz való feltétlen ragaszkodás is ismert jellemzője a magyarnak. Legyetek ti magyarok: s akkor amit most Isten színe előtt esküvéssel fogadtok, meg fogjátok tartani. Ha nem tagadjátok meg magyarságotokat: hűséges alattvaló, hős katonái lesztek felséges királyunknak, jó polgárai az államnak, vérüket is ontani kész fiaai bérces, alföldes hazánknak. Ezt kéri tőletek Románia. Magyarságotokból az erőt, a hűséget, a dolgos és a hajdan rettegott nyilakat szóró harci kezét, szíveteket: életeteket kéri. Vigyázzatok! A tárogatózengést-hallott bércetek ormai néznek rátok, hogy nem szégyenítitek-e meg elődeiteket.

De Krisztus is figyel: Ő is kíván harcosokat, hitpaizsos, lélekkardos hősöket országa számára. És én azt mondom nektek: álljatok be ebbe a hadseregbe, Jézus zászlaját lobogtassátok fennen, és akkor emebben hősebbek, erősebbek, nemesebbek lesztek, jobban felvértezettek. Mert Ő az erő és dicsőség forrása.

Máramarosszigeten, 1927. február 24.-én. Egyéves önkéntes katonák esketésekor.

Ismerősök

Az emberek egymásközötti viszonyának meghatározásában zűrzavar van. Akinek már bemutatnak, s vele egyszer kezet fogtál életedben, de a bemutatkozási névmormogásból még azt sem tudod, hogy hívják, az már ismerősöd. Akivel kétszer találkoztál életedben, az már jóismerősöd. Míg ugyanezt a világot ért sem mered elmondani Petőfiről, vagy Tolsztojról, akiket pedig verseikből, írásaikból ugyancsak ismersz, noha sohasem találkoztál velük, sőt talán még a fényképüket sem ismered. Klubtársadat, kollégádat, vagy szomszédodat, akikkel pedig semmi gondolatok nem közös, egy célotok sem ugyanaz, akiknek jellemét megközelítően sem ismered, akiket dehogyis szeretsz, „barátodnak” nevezed. Sőt a hölgyeknek még „legjobb” barátnőjük is van. A demagóg, vagy a kortes a hordóról, vagy az asztal tetejéről „testvérként” öleli magához az embereket, de ugyanakkor kész annak a testvérenek a fejét is betörni, ha az övével ellenkező elve van, vagy ha az ellenjelöltre szavaz. A pap szájából más megszólítás már szokatlan volna, mint az „atyámfi”, vagy a „testvérem”, pedig lehet, hogy ugyanakkor halálos ellensége ül a padban s távolról sem tekinti őt ilyennek.

Az emberközötti viszony fogalmában eltolódás állott be. Ha valakiről tudom, hogy szőke e, vagy barna, fiatalé, vagy öreg, ha tudom, hogy a teát citrommal, vagy rumosán szereti e inkább, vagy egyáltalán ki nem állhatja, — még ha a legapróbb intimításokat is mind tudom róla: vájjon elmondhatom, hogy ismerem? Ha valakinek a külső élete teljesen a szemem előtt folyik is le, úgy, hogy annyira ismerem, mint a tenyeremet, — bármennyire is lehet a cselekedetekből a jellemre következtetni, merhetem azt mondani, hogy ismerem *az* illetőt? Mennyi az álság az életben, milyen sok a látszat, a képmutatás: nagyon nehéz, sőt vakmerő valakiről cselekedetei ismerete mán azt mondani, hogy ismerős. Az ember kirakatban él: csak egyik oldalát mutatja — és csak úgy, ahogy az neki előnyösebb. A transparens és villanyok fényében tetszetős a bábu, szépet mutat a crêpe de chine — és könnyen hajlandó az ember el-

felejtkezni arról, hogy viaszbabut takar. És a selymet is nézd meg nappali világításban is, morzsold meg ujjaid között, hogy ugyanaz-e, mint amit görögütüzes fénynél sziporkázott. Hány szép cselekedetről tűnt ki, hogy önérdék volt a rugója, hány nemes gesztusról, hogy öntömjézés a magyarázója, hány jótéteményről, hogy a hírnév növelése a célja — nem is beszélve a csillogó szavakról, jegyzőkönyvbe diktált ékes mondatokról, történelemnek szánt örök kijelentésekről. Napoleon sok szájon forgó ál-mondatával saját nagyságának történelmi szobrát akarta reflektorozni. És erről még Szentilonán sem felejtkezett el. Ezer és ezer embernek az élete, tette olyan, mint a reklám: silány portékát nagy hűhóval harangoz. Némelyik újság nem hirdet akármilyen reklámot, csak aminek valódiságáról meggyőződött. Az élet cselekedeteinek ilyen valódiság-vizsgáló intézete még nincs. Mindenkinek sajátmagának kell meggyőződnie a cselekedet portéka minőségéről, valódi ércpengéséről. Mardártávlatból embert ismerni nem lehet. A közelben látszik meg a ránc és a szeplő. Hulljanak le a lepkek a bálványokról! De az érték is ott látszik meg: tehát az egész ember.

Nagyon sokan még otthonukban sem vetik le lelkükről a lárvát. Akármilyen benső ismeretségben vagy is valakivel, gondolatait, álmait bárhogy ismered is, sohasem lehelsz benne búios, hogy azok 100 %-ig az övéi e, hogy nem kölcsönként gondolatokkal traktál-e, hogy talán tudatlanul is, nem olvasmányai furakodnak agyába, mikor a maga eszményeiről, vagy akarásairól beszél. Nem tudhatod, hogy „ismerősöd” lelkének legmélyén levő fiókját kinyitotta-e. Sok szülő gyermekét egyenesen azzal bocsátja a házasság útjára, ebben az igazán benső közösségi kapcsolatba is, hogy lelkében egy pár nyitatlan fiók mindig maradjon, ha másért nem, az újdonság és titokzatosság varázsáért. De az ember enélkül is menekül csipkerózsa-varába, lelke egyedüliségébe, ahova bepillantást nem enged. Az igazi énem „körein” belül nincs keresni valója senkinek, azt nem adom, mint egy tálcán, a világ szemei elé. Félek a bonckéstől, félttem legrejtettebb valómat. És ezt a várfülkét szépiaként vesszük körül beszédünk, tetteink homályosságával. Ahány ember, annyi sfinx: ismeretlenség és titokzatosság, annyi külön

bolygó a maga ismeretlen vegetációjával: — állnak egymás mellett mozdulatlanul, suhannak tűnő fényükkei ismeretlenül — és mi beszélünk ismerősökről, barátokról és testvérekről.

Engem nem ismer senki — és én nem ismerek senkit, óh nyájas olvasó, kedves ismerősöm.

Arad, 1933.

A reformáció aktualitása

Sokan úgy gondolkoznak, hogy a keresztyénség a Krisztus utáni első évszázadokban, majd a középkorban, ennek vallási vitáiban, a reformáció korszakában otthon volt, de a XX. századbeli életben, a gépek korszakában, a felvilágosodás utáni időben, a rohanás és élethabzsolás lázas izgalmában helye nincs, és az csak anakronizmus. Tankréd lovagok nem élnek többé, a homousion és homojousion már messze vannak tőlünk, amilyen messze van az aeroplán a delisantsztól: tehát a keresztyénségnek nincs köze az élethez, nincs aktualitása. Nem ismerik ezek a keresztyénséget, azt hiszik az így gondolkozók, hogy a homousion- és homojousionban, a keresztes háborúkban, a kolostorokban stb. ben kimerül a keresztyénség. Csakhogy nem így van. A keresztyénség, a kálvinizmus nem ez. A keresztyénség nem vált elavulttá, a múlt bibliotékákban láncon őrzött poros kódexévé, a régi jó prédikátoroktól ránk hagyott kenetes, vagy viharos hangú szólamná, mert a keresztyénség nem történelmi, hanem *történelmietlen*. A keresztyénség nem tartozott *egy* korhoz, egy eszmeáramlathoz, emberi vélekedéshez és divathoz, hanem *minden* korban, minden eszmeáramlaton, vélekedésen és divaton felül áll: *a keresztyénségnek nincs kora*. Ez teszi azt, hogy a keresztyénségé *minden* korszak. A keresztyénség kívül, felette áll a történelemnek, az időnek. Nem egyes idők, korszakok vallása, hanem az egyedül lehetséges egyetlen vallás, mely méltó Istenhez, — amely más vallások tartalmát méri: ezért nem múlik el. „Az ég és a föld elmúlik, de az Isten beszéde örökké megmarad”. A keresztyénség pedig Isten beszédén alapszik. A Kijelentés a fundamentuma a keresztyénségnek, ami történelemfelettségét, örök létét, abszolút voltát, aktualitását adja. Nem intézmé-

nyeiben, megvalósulási alakjaiban időfeletti, hanem lényege, tartalma szerint. Ezért lehet minden koré, és ezért a keresztyénségé minden kor. Ha csak egy korszaké lett volna, ha csak annak számára lett volna mondanivalója, akkor a másik már idegen lett volna számára. De mert egyik sem sajátíthatja ki magának, mindegyiké lehet. Nem volt a 2000 év alatt olyan korszak, amelyik kérdéseire a keresztyénségben feleletet ne talált volna, ha keresett, — és nem lesz a jövőben az évmilliárdok között olyan korszak, amelyiktől a keresztyénség messze lenne akár mint ítéletre mutató kárhóztatás, akár mint pozitív irányba vezető útmutatás és elv; csak legyenek látó szemek és halló fülek. A keresztyénséggel szemben való magatartásunk, akár elutasító, vádló, akár közömbös legyen is, nem változtat a keresztyénségen. A napot akár tűzistennek, akár égitestnek fogom is fel, akár ha le is tagadom létezését, az csak olyan marad, amilyen.

A keresztyénség legnagyobb ellenségei azok, akik azt a templom boltívei közé, az énekeskönyv és biblia tábláiba akarják beszorítani, a vallásórák padjaiig korlátozzák, az ünneplőruhák tartozékának veszik, egy szép orgonaszavas hangulatnak kendőzik magukra egy-egy órára, amit a perselyfillérrel „méltóképen” honoráltak; a keresztyénség legnagyobb ellenségei azok, akik csak vasárnapi és ünnepi, csak templomi keresztyénséget ismernek el, akik ki akarják zárni a keresztyénséget az életből. Ez épen annyi, mintha a napot tagadná le valaki az égről, — mert a keresztyénség *élet*. Amelyik keresztyénség nem élet, amelynek nincs aktualitása, az nem keresztyénség, — csak névleg. A templom küszöbén, orgonazúgáson túl, imádság után az életben is ott van a keresztyénség, még pedig a *teljes* életben, annak minden aktualitásában. Főelve ennek a keresztyénségnek, a vele kontinuitásban álló reformációnak és szülöttének: a kálvinizmusnak, hogy az egyént nemcsak az egyházban, hanem egyéni, társadalmi, állami, gazdasági életében is Isten színe elé állítsa. A református ember Isten színe előtt hajlik meg *egész* mivoltában. Kuyper Ábrahám, Hollandia volt miniszterelnöke, a kálvinista nagy gondolkozók és hősök egyik legelsőbbje azt mondja, hogy Istennek az emberi élet számára erk-i téren adott térvényei „nem csupán néhány egyetemes,

általános törvény, mely a konkrét eseteket az én döntésemnek hagyja fenn, hanem valamint Isten törvénye mozgatja a legkisebb csillagokat is, és a leghatalmasabb napok pályáját is ő igazgatja, úgy terjednek ki ezek a törvények erk-i tekintetben is a legkisebb és legkülönösebb részletekre is, megmondva mindig, hogy mit akar Isten. És Isten törvényei a leghatalmasabb életkérdésekben ép úgy, mint a látszólag legcsekélyebb életnyilvánulásokban is hatnak reánk, nem úgy, mint valamely törvénykönyv cikke, nem is úgy, mint szabályok, melyeket könyvből olvasok, nem mint az életnek kodifikációja, mely Isten nélkül csak egy pillanatig is tekintéllyel és bizonyossággal bírhatna, hanem mint a mindenható és mindenütt jelenvaló Isten állandó akarata; mely minden adóit pillanatban ezt és ezt rendeli, így határozza és erk i elhatározásomban így irányít”. Amelyik vallás ezeket vallja, az nem aktuális? A mi vallásunk magában hordja az aktualitást, de követeli is, hogy minden kérdésben érvényesíttessék is az. A vallás nem magánügy, hanem az egész emberiségé, tehát a tudósoké, politikusoké, nevelőké, bíraké, gazdászoké, iparosoké, munkásoké, kereskedőké, bankároké stb-é.

Vesd fel a mi korunk aktuális kérdéseit: mind-egyikre ad feleletet, elvi döntést a keresztyénség és hűséges bányásza: a reformáció. Milyen legyen a politika, hogy viselkedjék az alattvaló, milyen a helyes viszony a munkás és munkaadó között, a vagyonkérdés, a családtagok milyen vonatkozásban legyenek egymással, az agrárkérdés, a nevelés, a kisebbségi élet helyes megoldása, a pacifizmus, a kölcsönzés és kamat elvi megvilágítása, a szocializmus, kommunizmus, a pajtásházasság, a férfi és nő helyes viszonya, a futurizmus, az alkoholizmus, az öngyilkosság, a spiritizmus, a tudomány, művészet szerepe az életben — és a jelen élet számtalan aktualitása mind nyer elvi megoldást a keresztyénség világitásában. Sőt a jövő kérdései is mind megvilágítatnak a keresztyénség reflektora: Isten Igéje fényében. Ez az elvi feleletadás nem jelent ködös kontúrú, a konkrét eseteket kívül hagyó és így bizonytalan tágasságot, elasztikus általánosságot, hanem határozott útmutatást.

Ezeket a kérdéseket most nem vehetem tárgyalás alá, — de csörgedezik a kristály víz: a szomjazó

merítsen! Ha modern az élet, a keresztyénség is modern. Nem mintha a papok és theologusok tették volna azzá, hanem mert lényegénél fogva az. Az élet csak külső színeiben változik, lesz újabb, de lényegében mindig ugyanaz. A *vii* csak ugyanolyan, ha a csermely kövei közt nézed, ha az Óceánban rettegsz tőle, ha a Niagarában gyönyörködöl benne, ha a virágvázában, vagy a pohárban látod, a szivárványban, vagy a harmatcseppben örülsz neki, vagy a lombikban analizárod. Az élet lényegét pedig sem tudósok, sem irányok, sem ideges élet élők nem tudják megoldani, hanem csak Isten az Ő Kijelentésében, ömit a Szentlélek segítségével a keresztyénség aranytálcán nyújt nekünk. Ez az élet aktualitásaiban aktuális lesz. Ez az aktualitás adott indokot Luther 95 tételének, Zwingli, Kálvin munkásságának, a reformációnak. A reformáció és a keresztyénség aktualitása nem divat: ami örök, ez felül áll a divaton, ami örök, az szent. A szent előtt hódolat kell; hozzánk méltóan pedig ez a hódolat szolgálat. Most a legnagyobb aktualitás, mint mindig a Szolgálat.

Aradon, 1931. okt. 25-én. Reformációi ünnepélyen.

Próféták sziklája.

1.— Ha nagyon magasra tekintünk, szédülés fog el. Megremegünk és félelem tölt el, ha látjuk a próféták bátorságát: — ahogyan a gyenge alattvaló — Mózes — lelkén a gyilkosság bűnével — szembe mer szállni a hatalmas Fáraóval, ahogyan Dániel kihívóan szembehelyezkedik Dárius rendeletével, ahogyan Pál önérzetesen áll meg a királyi helytartó előtt. Mi remegünk meg egy Savonarola, egy Dévai Bíró Mátyás, egy Bismarck rettenhetetlenségén, Luthert, az „elévült világ Mózesét” (ahogy a XVI. századbeli erdélyiek nevezik), mikor ment Worms felé, hogy a birodalmi gyűlés előtt megtegye hitvallását, hiába kéri maradásra. Mi remegünk meg a pozsonyi vértörvényszék vádlottainak ama bátorságán, mellyel szembeszálltak azzal az üldözéssel, melynek rettenességeit az is jelzi, hogy ezektől (1671.) kezdik az akkori történetírók számítani az éveket. Milyen bátorsággal zengték: „Ha az ínségben meg köll is mind halnunk. — De néma bálványnak mi fejet nem hajtunk.”

2.a. — Minél nagyobb a próféta, annál nagyobb bátorságra van szüksége, mert nagyságával egyenesarányú mértékben kerül ellentétbe a környezettel, a viszonyokkal. T. i. a próféta igazsága megítéli az adott helyzetet és népet. És e megítélést nem hallgatja el: még kevésbbé dicsér, keresi a nép tetszését. Az ilyen lehet demagóg, népszónok, lehet színész és hatáskufár: hamis próféta, de nem igazi vezér és próféta. Mentül prófétább, annál erősebb hangsúllyal akar érvényt szerezni igazságának, s épen ebből következően annál élesebb ellentétbe kerül. Az ér ellen kell úsznia; mint egy egy Botondnak, évszázados kapukat kell betörnie; mint az orvosnak, fájó sebeket kell felvágnia; mint a nevelőnek, fenyítnie kell; mint a szemafornek, tilost jeleznie; mint Cassandrának, az örömben gyászt hirdetnie; mint a vátesznek, jajongani és sikongni. A nyugalomba nyugtalanságot kell kiáltania, a kellemes és békés örömben kellemetlen és idegesítő zordságot döbbsentenie. — Firenze városában hogy ujjongott a mámor, milyen hangos volt a bacchanália, milyen tunya és kényelmes az

Idő: de Savonarola szava úgy hasított, mint a fejsze, mely a fának gyökerére vettetett. — Hogy aludt egy ország a múlt században a rendiség kényelmes kúriájában lába alatt a jobbagysággal, mikor ama „legnagyobb” szava Kárpátoktól Adriáig, a Vaskaputól a Poprádig zengett — be a szív legrejtettebb kamráiba. Milyen felhördülés követte, hogyan hagyták el a főrendek, hogy környékezte meg Metternich, hogy tapasztalta katonai és politikai pályáján a mellőztetést népétől, a parlamenttől, az udvartól. És később is megvan ez ellentét: — Makkai S. kérdezi: „Melyik magyar nemzedék fogadta el a maga magyar prófétájának és vezérének egy Bethlen Gábornak, egy Széchenyi Istvánnak útmutatásait?”

b. — És azért is ellentétbe kerül a próféta, mert igazsága nemcsak több és más, mint a népéé, hanem mert meg is előzi korát. A Keletben a Nyugatot képviseli, a jelenben a jövőt — anélkül, hogy utópistává, álmodozóvá, Don Quijottá lenne. Gondolj a próféta költőkre: egy Aranyra, Petőfire, akik a népköltéssel milyen elől jártak s akik mily harc tüzebe kerültek; gondolj egy Vajda Jánosra, Adyra, akik „új időknek új dalaival” döngették Dévény kapuját, s erre a döngetésre milyen bolydulás lett az irodalom mezején. Gondolj arra a tragédiára, melynek függőnye Dublingban hullott le s mely az angol-országi, olaszországi útból indult ki. Gondolj a prófétaiság felvillanására egy egy felfedezőnél: mily sok megnemértést, kicsinylést, sőt ellentétet támaszt legtöbbször. A sztagnálásban a futást, a futásban a szárnyalást, a konzervativizmusban a liberalizmus, sőt a radikalizmust képviseli. Egy Ézsaiás, Jeremiás kinőtt a maga korából tisztult és újtestamentumi istenfogaimával, sőt nem is abból a korból való. Nem abból a korból és nem abból a világból: — ahogy Reményik írja Ravasz Lászlóról: a próféta „meteorkő, egy túlvilági nagykövet”; ahogy Vajda írja magiról: „üstökös”, „fenséges Niobéja az égboltnak, lobogó gyász”, „sugárecset”, mely a próféta „végzetét festi.” — A próféta, mert „forogni körbe nem tud, nem akar, hát örökké társtalan”, „egyetlen, idegen”. — Sőt nemcsak a maga korában, a jövőben is megnemértett mindaddig, míg igazsága ellentétes lesz e világgal. „Csak sírjaikat építették és ékesítették fel a prófétáknak” (Makkai S.) Mózesnek szobrot faragott Michel-

angelo, de az a szellem, mely aranyborjút öntött, ma is otthonos, s az az igazság, mely Mózeszt prófétává kényszerítette, ma is idegen. Mauzóleumok emelkednek, szobrok és márványtáblák díszlenek, festmények halhatatlanjának prófétákat, kötetek elemzik a profétai igazságokat, de ugyanazon igazságok számára ma is „ahány erdő: mind keresztfát terem” a „messiások földjén”. (Szombati-Szabó L.)

3. a. — Ez ellentétben megállni, a harcot Zrínyiként végsőkig vívni, el nem csüggedni, ha népek és országok támadnak is ellene, ha hitves, gyermek, barát elhagyja is, mint Mithiadest, ha futnak is tőle, mint a bélpoklosoktól, bátorság, rendíthetetlen szikla szükséges. Honnan veszik, hol találják ezt a próféták? Onnan, hogy teljesen *egyek* a hirdetett igazsággal, azonosítják magukat vele; hogy annak isteni kényszere alatt állnak. Mózeszt ez kényszerítette Fáraóhoz, Jónást Ninivébe, Pált a császár elé, Pétert és az apostolokat, hogy a parancsolat ellenére tanítsanak, így szólván: „Istennek kell inkább engedni, hogy nem az embereknek.” Ez kényszerítette Cromwell Olivért és ez adott neki bátorságot, hogy szembeszálljon parlamentjével, Dévai Birót, hogy a véstörvényszék idejében reformátor legyen, Magyar Istvánt, hogy megfeddje Báthory Erzsébetet. — Egyek az Istentől kapott igazsággal és hűek önmagukhoz. Madách mondja, hogy fiatal diák korában, mikor érezte erői lanygulását, önbizalma fogyatkozását, többször mondogatta magában saját nemesi nevét, ami megerősítette, mert a történelmi név és hagyományának kötelezése fölfrissült benne. — A francia forradalom idejében a fogvatartott királyfit hóhérlelkű nevelői aljas dolgok elkövetésére akarták kényszeríteni, de a gyermek nem volt képes azokat megtenni. Ezt fejezi ki a franciák közmondása: Noblesse oblige. — A hermelinről mondják, hogy belepusztul, ha szőrméjére valami tisztátalanság kerül.

b) — Bátorságot és erőt méríteni hivatásuk sziklafundamentumát megtalálni önmagukhoz, helyesebben az isteni igazsághoz, még helyesebben Istenhez mennek. Ebben van győzhetetlenségük. A görög mithosbeli Antheust nem tudja legyőzni ellenfele, mert valahányszor földre sújtja, ő annyiszor kap új erőt földanyjától a vele való érintkezés által. A XVI. századbeli hitvalló soproni lelkipásztor, Gerengel Simon

3 és fél évi fogság után így imádkozik a börtönben: „mi itt Isten bölcs akarata szerint egyik évet a másik után töltjük, míg Krisztus eljő, akire minden ügyünket bíztuk.” Ugyancsak Istenre bízta ügyét Szegedi Kiss István, „az örök emlékezetre méltó athléta” (Béza), aki szintén a börtönből szabadulva, olyan fogságból, hol a török bégtől nem egy ízben olyan korbácsolást szenvedett, „hogyan vértől habzó inge elől és hátul lerongyolott”, így imádkozott: „Hálát adok neked, Úristen, mert vagyok én nagy örömben, jelen lévén énnékem keserűségemben, vigasztaltál engem a tömlőben, bátorítád az én szívem a te szent igédben”. — Jézus 40 napot töltött a pusztában, hogy „előkészüljön” arra a harcra, mely nyilvános fellépésén várta. A Gecsemánékertben félrevonul tanítványaitól, hogy készüljön a golgotai „eseményre”. — Az imádság az a lélekzetvétel, mellyel az erők gyarapodnak, mert általa Istennel lehet összekapcsolódni; az a szikla, mellyen Isten mellett lehet lenni.

A „Hitel”-ben egy egész néphez harsan a prófétai buzdítás: „merjetez nagyok lenni”. A mi törpe korunkban nagynak lenni, százsoros merészség, s hozzá ezerszeres erő kell. Ha egy élet árán — nemcsak a magatok, hanem egyházunk, népünk élete árán — akartok kísérletezni, akkor keressétek ez erőt a pénzben, hatalomban, tehetségekben, de ha komolyan törekedtek nagyok lenni, keressétek Istennél. Megdöbbenő tapasztalatotok lesz, hogy Istennel kívül nincs nagyság, mint ahogy a francia udvari pap kiáltott fel a Napkirály koporsója felett, akit már életében „nagy”-nak neveztek: „Csak Isten a nagy”. S az utána következő boldog tapasztalatotok az lesz, hogy az Istennel szembeni kicsiségben van a nagyság. Nagyobb egy könnycsepp, mint a tenger; nagyobb egy kenyérmorzsa, mint a Himalája; nagyobb a megbocsátás mint hadseregek hatalma. Gyermekké lenni az Istennel szembeni engedelmességben: hőssé, prófétává válni az élet megnyerésében.

Váradon, 1934. Sorozatban, melynek tagjai Indiszkrét Ige, Lázító Ige, testamentumból — jöttek, Próféták arcképcsarnoka. Eíz személyi okokból vétetett e kötetbe.)

Keresztyén aszkézis a gazdasági életben.

1. — Míg a termelésre vonatkozóan az a protestáns ethika követelménye, hogy azt minél magasabbra kell emelni; hogy a produkció mentül nagyobb legyen; hogy a keresztyén embernek egyenesen kötelessége a meggazdagodás: addig a fogyasztással szemben azt hangsúlyozza, hogy annak minél kisebbnek kelle lennie: *a konzumcióban keresztyén aszkézisnak kell érvényesülnie.* Ugyanis: *a produkció és konzumció egymással fordított arányban áll, illetve kell állniok.* Mert épen az a nagy baj, a társadalom sok nyomorúságának az az oka, hogy ez az arány felbillent. Nagy produkció mellett a fogyasztás is nagy, sőt ugyanígy van kevés produkció mellett is. Nagyobb az igényük, mint a termelésük, a jövedelmük. Hány ember van, akiknek egész életét keserűvé és nyomorúságossá teszi az, hogy igényeik nagyobbak, mint jövedelmeik, s mivel kiadásait nem jövedelmük, hanem igényük szabályozza, életük az anyagi javakkai való sokszor reménytelen tusakodássá lesz.

Ezt a keresztyén ethika nem helyesli, sőt egyenesen elítéli. Pazarlás, fényűzés a ker. ember gazdasági életében helyet nem foglalhat. Igaz, hogy ez relatív dolog, mert nehéz megállapítani, hogy mi a luxus, és mi a szükséges dolog. Ezt kinek kinek az élet-standardje határozza meg, arai azonban nem jelenti azt, hogy ennek megállapításánál, a fényűzés és szükséges határvonalának meghúzásánál a tág liberálisizmusnak helyet adhatunk. A gazdasági élet minden vonalán érvényesülnie kell annak, hogy *a termelésnek maximálisnak, az igényeknek azonban minimálisnak kell lenniök.* A takarékoság erényét a gazdasági életből nem kiküszöbölni, hanem épen fokozottabb erővel bele ke!! vinni. „Takarékos vagyok... a

világi javakkal... mert nem szabad azokat feleslegesen elpazarolnom; magamra csak annyit használhatok, amennyivel alkalmassá tudom tenni életemet az Isten szolgálatára. „(Dr. Tavaszy S. Ker. etnikai előadásai.) Tehát kimondhatjuk: *A fogyasztás keresztyén ethikai regulatív elve az Isten országa szolgálatára való alkalmassá tétel szüksége. Ami ezen felül van, az helytelen sáfárkodás, könnyelmű tékozlás, felesleges fényűzés, ami alatta van, az bűnös fösvénység: Isten országa ügyének maga után ítéletet vonó megablása.* Ez a keresztyén gazdasági élet arany-középútja, egyensúlyának egyetlen regulatora. Tékozló költsékezés, míg az emberek ezrei szegénységben nyomorognak, felesleges fényűzés, míg Isten országának ügyei anyagi lehetőség hiányában hátrányt szenvednek, keresztyén embernek nem engedhető meg. Milyen ítéletet mond a Heidelbergi Káté is, mikor „Isten ajándékainak különböző tékozlása!” lopásnak minősíti. (110. k.) Ezt az elvet a gazdasági élet minden szegmentumában: az étkezéstől és ruházkodástól kezdve a fogyasztás legmagasabb funkcióiig feltétlenül és elodázhatatlanul érvényesíteni kell.

Reformátoraink ezeket nagyon erőteljesen hangsúlyozták. Luther úgy ír a német nemzet ker. nemeseihez: „Igen szükséges dolog volna, hogyha általános rendelettel útját állnánk a német nemzetnél a ruházkodással való roppant fényűzésnek, minek következtében oly sok nemes és gazdag nép szegényedik el. Hiszen, mint más országoknak, adott az Isten nekünk is elég gyapjút és szőrt, lent és mindazt, ami bármely rendnek illendő, tisztességes ruházkodásra valóban egészen alkalmas, úgy, hogy semmi szükség arra, hogy oly rengeteg sok kincset pazaroljunk el és dobjunk ki selyemért, bársonyért, arany szövetért . . . De hát senki sem akar másoknál hátrább maradni s ekként nagyzás és irigység támad és harapózik el közöttünk, amint meg is érdemeljük, és mindebből sok nyomorúság származik, ami elmaradna, ha az

Istentől adott javakkal, hóbertos hiúságunkká! felhagyva, szerényen beérnök”.

„Hasonlóképen szükséges volna, hogy a fűszerfélékre kevesebbet költsünk ...”

A gazdasági életben a fegyelem elvének határozottan érvényesülnie kell. E belső fegyelmezés nélkül egészséges gazdasági élet lehetetlen. Kálvin ezt a külső fegyelmezés körébe is felvette, s a gazdasági élet, különösen a fogyasztás legkisebb megnyilvánulásában is érvényre juttatni követelte. (Épen csak a hangsúly erősítéséért utalok reá, hogy e fegyelmi intézkedéseket a gyakorlatban keresztül is vitték.) Így pl. az ékszerek viselését határozottan eltiltották. Még a jegygyűrű viselése is csak a mennyegző napján volt megengedve. Az előkelők és munkások is csak a legegyszerűbben öltözködhettek. Selyem, bársony és prémes ruha viselését még a gazdagoknak sem engedték meg. A szabók a tanács előzetes beleegyezése nélkül új divatot nem hozhattak be. — Azt, ki a fényűzést tiltó rendeletek ellen vétett, pénzbüntetéssel sújtották, és a ruhadarabokat is elvették tőle. — A genfi tanács szabályozza, hogy a lakodalmakba a különböző társadalmi állásúaknál hány vendéget lehet hívni, (a szegények tíznél, a leggazdagabbak pedig 30-nál többet nem hívhattak), hogy hány tál és milyen ételt lehet fogyasztani. A drága, idegen ételek, különösen a déli gyümölcsök fogyasztása, általánosan tiltva volt. Drága és fényes ajándékokat sera volt szabad adni, sőt még az aranyfonallal, vagy cifra szalaggal átkötött virágcsokrok ajándékozása is tilos volt. — Íme, a nagy igény űség, a fényűzés ellen, a gazdasági fogyasztás szabályozására ily intézkedések történtek Kálvin városában, melynek vagyoni állapotáról, gazdasági virágzásáról még a kálvinizmus ellenségei is (pl. Andrea Bálint) a legelismerőbb hangon nyilatkoztak.

Vannak, kik azt állítják, hogy még a fényűzésre költött pénz is hasznos, tehát a luxus is indokolt,

miután foglalkozást biztosít a munkásoknak. Ezzel szemben, a mi álláspontunkat fenntartva, azt mondjuk, hogy *a fényűzés a munkát is, a pénzt is felesleges és gyümölcstelen befektetésekre vonja el a szükséges céltől: Isten országának munkásaivá emberileg lehető alkalmassá tevéstől.*

2.— A ker. aszkézisnak nemcsak a fogyasztásban, a pénz elköltésében, hanem annak *megkeresésében* is meg kell nyilvánulnia. Valljuk, hogy a keresztyének arra kell törekednie, hogy minél nagyobb jövedelme legyen — a jövedelem általunk vallott rendeltetéséből következik ez —, de nem minden jövedelmet tartunk jogosultnak: az Isten akaratával meg egyezőnek. Az a jövedelem, melynek megszerzésénél az aszkézis törvénye lábbal tiportatott, mely jogosulatlan magas árakból, méltánytalan alacsony bérekből, egészségtelen munkásviszonyokból, emberek szenvedéseiből, elnyomatásából és zsarolásából: egyszóval tisztátalan forrásból származik, a keresztyén etbika elítélésével találkozik. *Gazdasági életünk egész körének oly gyökeres átformálására van szükség, mely a jövedelem szerzés lehetőségeinek megalkotásánál is? tekintetbe veszi Isten szuverén akaratát, mely az emberi akaratnál polárisán ellentétes, és így ennek megtagadását, tehát az aszkézist követeli.* Ha nem lesz Zákeus-fordulás gazdasági életünkben, az elpusztul, miután Isten akaratával nem egyezik: — mert ami Isten akaratával ellentétes, az bűnös, ami pedig bűnös, az magában hordja a pusztulás csiráját. A gazdasági élet fenntebb jelzett irányba tendáló krisztusi forradalmának elodázhatatlanságát a keresztyén etikának Isten ítélete szankciója mellett prófétai zordonsággal kell követelnie.

3.— Már a fentiekből, de különösen a sáfársági elvből kitűnik, hogy *a keresztyén aszkézis a gazdasági életben sem negatívum, mert annak pozitív szolgálattá, tevékeny életté kell válnia.* Frank Thomas a szolgálat kötelezését *egyetemest törvénynek* nevez

és azt mondja, hogy a véték nem egyéb, mint a szolgálat elfeledése, vagy megtagadása azért, hogy csak önmagunknak szolgáljunk. Ha földünkben pokol lett, ez azért van, mert az emberek elfogadták azt a jelszót: egyik a másikkal szolgáltassa ki magát, míg az isteni törvény szerint egymást kellene szolgálnunk.” (Az ev. és a szocializmus. 161. old.)... Reámutatok, hogy Fr. Gogartennek... „radikale Weltlichkeit”-ja ideutalva azt jelenti, Fosdick szavaival élve, hogy a „lelki világfiak... mindig sikeresebb módszereken törik a fejüket, ugyanazt az *élelmességet és mozgékonyt* tanúsítva a szolgálatban, amellyel a kereskedő igyekszik lépést tartani az üzleti világ haladásával...” (A szolg. értelme. 240. old.) Ennélfogva vallom, hogy *a keresztyén ethika a gazdasági életben nemcsak az igazi aszkézisen nyugvó szolgálatot, hanem a szolgálat alkalmainak felkutatását is követeli, mert Istennek az ember iránt megnyilvánult szeretete őt a felebarátokkal szemben való állandó szolgálattételben inkarnálandó háláray kötelezi.* „A keresztyén gazdasági élet etikája” tanulmány „Anyagi javak” c. fejezetéből.

A szociális kérdés Kuypernél

Természetes, hogy az a széleslátókörű, miniszterelnökségig felemelkedett Kuyper, aki szerint „olyan keresztyénségnek nem lehet jogosultsága, amely megfeledkezik arról, hogy a vallásnak az állami, gazdasági és tudományos életre és a kultúra minden ágán átalakító hatással kell lennie” s az Igének az emberi élet minden vonatkozásában uralomra kell jutnia, nem haladhatott el közömbösen a szociális probléma mellett sem, amely „benne van a levegőben” s amellyel szemben „struccpolitikával semmire sem megyünk.” A lelkében minden megalkuvásra készítő tekintet megemésztő vaskényszerű parancs: Isten szuverenitása irányította e kérdésben is, amelyet a keresztyénségtől függetlenül megoldani nem lehet, miután a két tényező közötti kapcsolat hanem benső.

Hogy a két hatalom összefüggését világosan, lássuk, vizsgálunk kell a velünk szembenálló, akaratunktól független természetet, mint amelynek és életünknek a viszonyából nő ki az egész szociális probléma, és az ember munkáját, amellyel Isten rendeltéből a természetet alakítja, hatalma alá veti, azt rendeltetésére elvezeti, s az emberi együttélést az igazi közösség színvonalán emeli. Az emberi együttélés fejlődése szépen haladhatna s fokozatosan tökéletesebb alakban nyugodtan bontakozhatnék ki, ha meg nem akadályozná ezt a kapzsiság, uralomvágy és igazságtalan törvények alakjában fellépő bűn, amely az emberek között valójában fennálló különbségbe belekapaszkodva, az erősebbet a gyöngébb fölé he« Iyezi, a felsőbbség rendjét az erős szolgálatába adja s hamis fundamentumokon nyugvó oly rendszerek felállítását sugallja, amelyek látszólagos elméleti helyességük mellett az élet követelményeivel ellenkez-

nek, amikor is Isten fenségét, az ember örök rendeltetését: istenképűségét mindig igyekszik homályba borítani. E bűn erejét törte meg vére hullásával Jézus. A bűn által Istentől és ezáltal egymástól is elszakított szegényt és gazdagot szeretettel az Atyához vezette, a lelket lealacsonyító pénzszerelmet, az uzsorára, szívtelenségre és önzésre vezető gazdagságot ostromozta s a mammonimádattal szembeni ellenállást a jövőre nézve is megszerezvén, az egyházat a szociális életre való befolyás megbízásával ruházta fel. E megbízás hármasság: — 1.) az Ige szolgálata, — 2.) a könyörületesség szolgálata és — 3.) a testvériség eszményének hirdetése. Az elsővel kötelesség az egyháznak a nyereség feletti ítéletet hirdetni, a kis embereket vigasztalni, tekintetüket az örök dicsőség felé fordítani; a másodikkal a vagyonközösségnek oly értelemben való kiépítését kell munkálnia, hogy a hívek közösségében senki se szűkölködjék; s végül az uralkodó rang- és osztálykülönbséggel szemben az Úrvacsorában, „az ugyanazon bűn alatt megalázkodó és ugyanazon áldozat által megváltott gyülekezet jelképében” szegényt és gazdagot egyesítő testvériséget kell felmutatnia. Az ezek által valamennyire mássá lett társadalomban a szociális romlás csirája mégis megvolt, a történelem folyamán lavinaként nőtt és a feszültség az Isten és Krisztus fenségét megvető és helyébe az egyéni szabad akaraton nyugvó mesterséges tekintélyt állító francia forradalomban robbant ki, mely — ha talán nem is kimondottan — a vagyonért küzdő önzést, a mammonimádást, a földi javak mindenhatóságát: az egyoldalú individualizmust propagálta, a szociális kötelekeket elszakgatta, szociális Ínséget vont maga után, s szülte úgy a kapitalizmust, mint a szociáldemokráciát: a szociális problémát. Ezzel szemben Kuyper álláspontja a következő:

I.) Minden szociális program első tételül az apostoli hitvallás első tételét kell állítani, Isten *tekin-*

télyét, rendelkezéseinek érthetetlen fenségét hangsúlyozni — szemben az emberi szellem omnipotenciájával.

2) Az *állam Istentől* származó tekintélye ellen irányuló szocialista elméletekkel szembe kell helyezkednünk, de az államistenítésre, a társadalom szabad ténykedése útjának elzárására irányuló tendenciák ellen is harcolnunk kell. A demokratikus kormányforma a legmegfelelőbb; de ennek veszedelmei: az osztályharc, az osztályönzés uralma, a klikkuralom stb. ellen sorompóba kell állni. A felsőbbség feladata a gyengék védelme és a bűn okozta egyenlőtlenség enyhítése is.

3.) Nem szabad feladni azt, hogy a *társadalom* szerves test: egy vérből teremtett és egy szövetségben kapcsolatos egybe.

4.) A fatalizmust és passzivitást valló tanokkal szemben az isteni *gondviselésbe* vetett hitünkről bizonyosságot kell tennünk.

5.) A forradalmi erőszakossággal szemben a törvényes úton való *fokozatos történelmi fejlődést* valljuk.

6) *Tulajdontól* abszolút értelemben csak Istennél lehet szó: a miénk csak az emberiség szerves összefüggésébe tartozó, felelős sáfárkodásra reánk bízott, amellyel a mások szükségére való tekintet nélkül nem rendelkezhetünk. Vagyonközösségről nem lehet szó, sőt azt a gondolatot is csalóka álmoknak tartja, hogy a vagyon aránytalanságát valamilyen új gazdasági rend képes volna megszüntetni.

A *földbirtok* és tőke kérdését egy beszámítás alá venni — Isten rendelkezésével ellenkezik.

7.) A *munka* méltóságát helyre kell állítani. A munkásnak munkára és a bérré joga van. A munkást „szerszám”-ként kezelni az emberhez méltatlan: lelki gondozásra, pihenésre, munkás biztosításra igényt tarthat. A felsőbbségnek, mely az erősebb fél ököljogának megfékezésére is hivatott, a munkát munka-

törvénnyel jogi alapra kell helyeznie s a munkásnak az önálló szervezkedés lehetőségét meg kell adnia, noha azt is erélyesen hangsúlyozta, hogy a legjobb törvények sem használnak a kegyes erkölcsökhöz való visszatérés nélkül. Kuyper a keresztyén gazdasági köröket a következő okokból kifolyólag külön keresztyén szakszervezetekbe tömörítette:

— *a)* Be kell bizonyítani, hogy a radikálisok nem képviselik az egész munkásságot; — *b)* a Krisztus híveit a veszedelmes társaságtól így jobban lehet védeni; — *c)* saját körükben a közös cél érdekében jobban fel tudnak készülni s nagyobb erőt képesek kifejteni. — E szakszervezetek gazdasági problémákkal is foglalkoztak, azonban a lelki érdekek mindenkor előtérben állottak. Kuyper mindig hangoztatta előttük alapelvét: „Az élet minden területén Isten dicsőségét kell keresni, és az osztálygyűlöleten meg Istentelenségen alapuló forradalmi mozgalmakat az evangélium erejével kell legyőzni.” A munkásoknak sohasem szabad elfelejteniük, hogy Istennek való szolgálatuk, az Ő népével való közösségük minden földi érdekközösség felett áll.

A bérharc bizonyos feltételek mellett Kuyper szerint jogosult. A választójog a munkásokra is kiterjesztendő.

A munkáskérdés megoldása nem tartozik az egyház feladatai közzé, ha csak a szociális élet szabadságát nem akarja megsérteni; de nines is arra ereje: csak örködnie kell afelett, hogy Isten Igéjének tisztelete és érvénye minden körülmények között fenntartassék.

8) Valamint a munkásosztály, úgy a *gazdagok* előtt is az örökéletnek, a lelki értékeknek kell a legfontosabbnak lenniök. Életük az Isten Igéjének való engedelmesség legyen. A könyörületeség ne csak pénzt adasson velük, hanem a külső nyomorúság mellett a sokkal rettenetesebb lelki szükségét, erkölcsi leromlást is láttassa meg. A pénz hatalma — és a

társadalmi pozícióval való visszaélés ellen erősen tiltakozni kell. — A munkaadóknak, a középosztály köreinek, a „társadalom e gerincének” az észszerű szervezkedését is fontosnak tartotta Kuyper, hogy függetleníteni tudják magukat olyan testületektől, amelyek Krisztust és az Ő Igéjének tekintélyét nem ismerik el.

Az *egyház* sem hunyhat szemet a szociális kérdés előtt: »Nagy szellemi szegénységet árul el, ha Krisztus egyháza kitér a mindennapi élet aktuális kérdései elől”. Foglalkoznia kell a szegény gondozás és a túlnépesedés nagy, szociális kérdéseivel, sikra kell szállania az alsóbb néposztályok jogaiért, az elnyomottaknak segítségére kell sietnie, hogy úgy a szegényeknek, mint a gazdagoknak a béke angyala legyen, aki korunk utópiáiból és visszaéléseiből az Igében megjelölt utakra vezet.

Dr. Kuyper Ábrahám azon nagy keresztyén gondolkozók közé tartozik, akiknek meg kellett mozdulniuk, hogy az óriási szociális „szükség nagyságát némely szocialista vezérek komolyságával és tudományos alaposságával felmérjék” s az Ige mértéke alá alítva, Istennek tetszően és az Ő dicsőségének szolgálatára tekintve, igyekezzenek megoldani és teljesezésbe vinni.